

MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE

Zagreb, 1998.

UREDILI: *ANTUN ILIJAŠ I NEBOJŠA BUĐANOVAC*
**PROŠIRENA I DOPUNJENA VERZIJA RADA KOJI JE DOBIO
REKTOROVU NAGRADU ŠKOLSKE GODINE 1996/97.**

AUTORI:

Lara Amižić, dipl. soc. ped., Andreja Bartolić, dipl. soc. ped.,
Nebojša Buđanovac, dipl. soc. ped., Ivan Delić, dipl. soc. ped.,
Klaudia Devčić, apsolvant soc. rad., Tatjana Hip, dipl. soc. ped.,
Antun Ilijaš, dipl. soc. rad., Margareta Kuftinec, apsolvant soc. ped.,
Anita Lijović, prof. def., Mirjana Marojević, dipl. soc. rad.,
Maša Popović, dipl. soc. ped., Nela Puđa, dipl. soc. ped.,
Andreja Rosandić, dipl. soc. ped., Jasmina Šeni, dipl. soc. ped.

SURADNICI:

Helena Benković, Velimir Dugandžić, Tomislav Đidara,
Damir Šprljan, Tamara Vidaković

RECENZENTI:

Prof. dr. sc. Marina Ajduković, doc. dr. sc. Nivex Koller-Trbović

LEKTOR:

Biserka Podrebarac

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb

UDK 159.97-053.5

MPPI : modifikacija ponašanja putem igre / autori Lara
Amižić..[et al.]; uredili Antun Ilijaš... [et al.]. - Zagreb :
Nebojša Buđanovac, 1998. - 133 str. ; 24 cm

Bibliografija: str. 131-132.

ISBN 953-97475-0-3

1. Nebojša Buđanovac

980316031

SADRŽAJ:

1. UVOD	7
2. SVRHA PROJEKTA	9
3. RAD U SKUPINI	11
3.1. FORMIRANJE I SASTAV SKUPINE	9
3.2. KRITERIJI ZA IZLAZAK IZ SKUPINE PRIJE KRAJA ŠKOLSKE GODINE	10
3.3. CILJEVI SKUPNOG RADA NA MPPI PROJEKTU	11
3.4. METODE I SADRŽAJI SKUPNOG RADA U PROGRAMU MPPI	13
3.4.1. IGRA	13
3.4.2. SKUPNE DISKUSIJE	13
3.4.3. OBRAĐIVANJE TEMATSKIH CJELINA	14
3.4.4. NEDIREKTIVNO AKTIVNO UČENJE	16
3.4.5. KREATIVNE TEHNIKE	16
3.4.6. RADNE AKTIVNOSTI	18
3.4.7. TJELESNE AKTIVNOSTI	19
3.4.8. IZVANSKUPNE AKTIVNOSTI	19
3.5. PRIMJER OKVIRNOG PLANA RADA SKUPINE	21
3.5.1. PLAN RADA SKUPINE 5. RAZREDA	21
3.5.2. PLAN RADA SKUPINE 8. RAZREDA	23
3.6. SKUPNI PROCESI	25
3.6.1. POČETNO RAZDOBLJE	25
3.6.2. SREDIŠNJE RAZDOBLJE	28
3.6.3. ZAVRŠNO RAZDOBLJE	35
3.7. NAČINI PRAĆENJA I EVALUACIJA	37
4. OSTALE AKTIVNOSTI	39
4.1. SAVJETOVALIŠTE	40
4.2. POŠTANSKI SANDUČIĆ I PANO	41
4.3. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA	42
5. INDIVIDUALNI RAD S DJECOM	44
5.1. POMOĆ U UČENJU VODITELJA SKUPINE	45
5.2. INDIVIDUALNI RAD VANJSKOG SURADNIKA	46
6. RAD S RODITELJIMA	49
6.1. RODITELJSKI SASTANCI	50
6.2. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA	52
6.3. OBILASCI OBITELJI	53
6.4. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA	55

7. SURADNJA SA ŠKOLOM	59
7.1. SURADNJA SA ŠKOLSKIM PEDAGOGOM	60
7.2. SURADNJA S RAZREDNICIMA I PREDMETNIM NASTAVNICIMA	73
7.3. SURADNJA S RAVNATELJEM	62
7.4. SURADNJA SA ŠKOLSKIM PSIHOLOZIMA, DEFEKTOLOZIMA I DRUGIM STRUČNIM SURADNICIMA	63
7.5. SURADNJA SA POMOĆNIM OSOBLJEM ŠKOLE	64
7.6. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA	65
8. VODITELJI SKUPNOG RADA	67
8.1. FORMIRANJE VODITELJSKIH PAROVA I ULOGA VODITELJA	68
8.2. EDUKACIJA VODITELJA	70
8.3. OBVEZE VODITELJA SKUPINA	71
9. SUPERVIZIJA	72
9.1. RAZVOJ SUPERVIZIJSKOG RADA NA MPPI PROJEKTU	72
10. RAZLIČITE RAZINE EVALUACIJE PROGRAMA "MPPI"	75
10.1. SAŽECI DIPLOMSKIH RADOVA	75
10.1.1. "NEGATIVNA AFEKTIVNOST I SAMOPROCJENA POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE UKLJUČENE U PROGRAM MPPI"	75
10.1.2. "PRIKAZ PREVENTIVNOG PROGRAMA MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE"	76
10.1.3. "PROCJENA ZNAČENJA METODE CRTEŽA ZA USPJEŠNOST UČENIKA UKLJUČENIH U PROGRAM MPPI"	78
10.1.4. "SAMOPROCJENA KOMUNIKACIJSKOG ZNAČENJA IGRE UČENIKA UKLJUČENIH U PROGRAM MPPI"	80
10.1.5. "PRIKAZ PROGRAMA MPPI - MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE, PREVENTIVNI PROGRAM RADA SA SKUPINAMA DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU"	83
10.1.6. "BOLJE SPRIJEČITI NEGO LIJEČITI" MPPI - MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE, PREVENTIVNI PROGRAM RADA SA SKUPINAMA DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI"	84
10.2. ISTRAŽIVANJE: "EVALUACIJA USPJEHA AKTIVNOSTI PREVENTIVNOG PROGRAMA RADA SKUPINE DJECE S POREMEĆAJEM U PONAŠANJU MPPI, TIJEKOM ČETIRI	

GODINE ODVIJANJA AKTIVNOSTI PROGRAMA (1992. do 1996.)"	86
<i>11. PLANOVI ZA BUDUĆNOST</i>	93
<i>12. KLJUČNI POJMOVI</i>	94
<i>13. PRILOZI</i>	98
13.1. RECENZIJA RUKOPISA "MPPI"	98
13.2. RECENZIJA: PRIRUČNIK ZA PROVOĐENJE PROGRAMA "MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTE M IGRE"	101
13.3. MREŽA SURADNJE	127
<i>14. PREPORUČENA LITERATURA</i>	105
<i>15. LITERATURA</i>	105

1. UVOD

Tijekom 1992. godine, opća društvena i gospodarska kretanja, te promjene izazvane ratnim okolnostima, nedvojbeno su utjecale na ponašanje djece i mladeži. Za izvjestan broj maloljetnika, ovi problemi bili su teško premostivi. To se odrazilo, između ostalog, i izrazitim porastom kriminaliteta ove dobne skupine. Budući da se radi o pojavi od šireg društvenog interesa, Centar za socijalni rad Peščenica, kao organ starateljstva i jedan od aktivnih sudionika u sprječavanju i suzbijanju društveno neprihvatljivog ponašanja djece i mladeži, tražio je nove oblike preventivnog rada.

Jedan takav oblik preventivnog djelovanja ponuđen je u programu "Modifikacija ponašanja putem igre" (MPPI).

Program MPPI načinjen je na temelju iskustava stečenih u savjetovalištu "Mladi za mlade", koje je postojalo u okviru "Škole narodnog zdravlja", te preventivnog programa koji je početkom 80-ih godina na osnovnim školama općine Črnomerec osmislio i provodio prof. Josip Janković, kao i sličnog programa koji se odvijao krajem 80-ih na osnovnim školama u Velikoj Gorici. Osmišljen je na način da bude usmjeren na otkrivanje, prevenciju i tretman djece osnovnoškolske dobi, za koju je utvrđeno da iskazuju jedan ili više oblika poremećaja u ponašanju.

S tom svrhom, tijekom školske godine 1992./93. na devet osnovnih škola općine Peščenica obavljala se, na temelju pedagoško-psiholoških obrada i mišljenja školskih pedagoga, razrednika i predmetnih nastavnika, procjena djece i mladeži s poremećajem u ponašanju, kako bi se na što je moguće objektivniji način formirala skupina djece za koju se smatra da bi im takav oblik rada bio potreban. Na osnovi prikupljene dokumentacije i mišljenja, stručni tim Centra za socijalni rad Peščenica utvrđivao je potrebu uključivanja učenika u skupinu, te izrađivao okvirni program rada skupina. Odlučeno je da voditelji budu studenti socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije, te da njihov rad putem supervizija prati i organizira stručni djelatnik Centra. To je bio početak.

Nakon petogodišnjeg rada na 9 osnovnih škola PU Peščenica i proširenja projekta na osnovne škole u gradu Zaprešiću; nakon što je sedam studenata koji su radili kao voditelji skupina izradilo diplomske radove vezane uz projekt i istraživanja provedena u sklopu projekta; nakon što je preko šest stotina djece i njihovih obitelji bilo uključeno u neki od oblika rada obuhvaćenih projektom, ukazala se mogućnost da se iskustva stečena za to vrijeme prikupe, i uobliče u jedan ovakav priručnik, kakav se nalazi pred Vama. Nastojali smo barem donekle prikazati dio svih onih procesa i aktivnosti koje su se odvijale, ili se odvijaju unutar MPPI projekta; iako sve one trenutke radosti i tuge, brige i neprospavanih noći, iščekivanja, užurbanosti, druženja, razgovora, razigranosti, svakodnevnog suočavanja i prevladavanja vlastitih granica, i svih drugih doživljaja koje ovakav rad nosi sa sobom, ni na koji način nije moguće opisati u jednom ovakvom tekstu.

Sva imena djece koja se spominju u tekstu izmišljena su.

Ako se i sami bavite nekom sličnom aktivnošću, nadamo se da ćete, čitajući ovaj priručnik, dobiti još jedan poticaj da ustrajete u ovom, nadasve humanom zanimanju, i doći do poneke nove ideje koja bi mogla obogatiti Vaš i naš rad. Stoga Vas pozivamo da sve svoje sugestije, prijedloge i kritike uputite na adresu: Centar za socijalni rad, podružnica Peščenica, Zapoljska 1, 10000 Zagreb; tel: 61-00-211.

2. SVRHA PROJEKTA

Osnovna svrha rada svih skupina koje djeluju u sklopu MPPI projekta jest stvaranje vrijednosnog sustava i stavova, te socijalnih vještina kroz "igru" da bi se spriječilo društveno neprihvatljivo ponašanje koje vodi do maloljetničke delinkvencije. Također, svrha je i stvaranje okruženja u kojem djeca mogu razviti i korisno upotrijebiti svoje potencijale, te formirati svoje osobne stavove i vrijednosti.

Teoretski okvir unutar kojeg je ovaj projekt postavljen jest teorija socijalnog učenja, tj. spoznaja o činiteljima koji olakšavaju i otežavaju proces socijalizacije. Širi kontekst samog projekta možemo definirati kao eklektički model, iz razloga jedinstvenosti svakog pojedinca s kojim se radi (djeteta, roditelja, nastavnika itd.), kao i onih koji provode taj rad (voditelji skupina, voditelji individualnog rada, supervizori itd.). Metode i tehnike rada koje čine taj model kombinirane su iz različitih terapijskih pristupa, prije svega gestalt terapije, realitetne terapije, transakcijske analize, kibernetike psihoterapije i drugih pristupa.

Program je osmišljen na takav način da otvara širok prostor za moguće modifikacije na temelju povratnih informacija. Na taj način, od svojeg početka evoluirao je i mijenjao se iz godine u godinu, odgovarajući neprestano zahtjevima ljudi s kojima se radilo i ljudi koji su provodili rad.

Rad započinje dobrovoljnim pristankom roditelja (pedagog osnovne škole pojedinačno obavlja razgovore s roditeljima djece koju su predložili nastavnici za uključivanje u skupni rad). U slučaju da roditelji ne pristaju na ovakav oblik rada, a postoji opravdanost uključivanja djeteta i roditelja u grupni rad, roditelje se poziva na savjetovani razgovor u Centar za socijalni rad, koji obavlja stručni tim Centra. U slučajevima neuspjeha savjetovanih rada, a procjena stručnog tima je da je potrebno uključiti dijete i obitelj u preventivni program, izriče se mjera nadzora nad vršenjem roditeljskog prava od strane Centra za socijalni rad.

Svrha projekta ostvarivana je:

- skupnim radom s djecom,
- individualnim radom s djecom,
- savjetovanih radom s djecom,
- radom s roditeljima i
- suradnjom sa školom.

U sljedećim poglavljima opisana su obilježja svakog od ovih specifičnih oblika rada u okviru projekta.

3. RAD U SKUPINI

3.1. FORMIRANJE I SASTAV SKUPINE

Formiranje skupine prvi je korak u bilo kojem obliku skupnog rada. Ako je definirana svrha projekta, sveukupni daljnji rad - određivanje ciljeva i načina rada, mjesta i vremena odvijanja skupnog rada, izbor metoda i tehnika koje će se primjenjivati u radu, kao i načina evaluacije - temelji se na kriterijima prema kojima se određuje sastav skupine.

Djeca kojoj je namijenjen MPPI projekt moraju ispunjavati sljedeće kriterije:

1. Djeca koja čine skupinu su učenici osnovne škole na kojoj se odvija skupni rad

2. U skupinu ulaze:

a) djeca s problematičnim ponašanjem:

- neprimjereno ponašanje u školi (neopravdano izostajanje s nastave, ometanje nastave, veliki broj negativnih ocjena);
- neprihvatljivi oblici ponašanja (agresivnost, krađa, pušenje, konzumiranje droga i alkohola, "snifanje" itd.);
- ostali oblici ponašanja koji su prepoznati kao problematični (hiperaktivnost, visok stupanj introvertiranosti itd.);

b) djeca iz obitelji s poremećenim odnosima

c) djeca koja iskazuju izražen interes za pohađanjem skupine

3. Razlika u kronološkoj dobi djece koja su članovi iste skupine smije biti najviše jedna godina.

Prema ovim kriterijima, u formiranju skupine sudjeluju školski pedagog (ili drugi stručni suradnik) i razrednici. Obveza razrednika je da ispunje inicijalne listove s podacima o učenicima za koje smatraju da ispunjavaju spomenute kriterije; školski pedagog zatim daje svoje mišljenje o svakom od predloženih učenika, a potom na osnovi inicijalnih listova i svoje procjene formira skupinu. Djeluje li skupina na školi od prije, njeni voditelji mogu na temelju poznavanja situacije djece koja su stari članovi, a još uvijek ispunjavaju kriterije za ulazak u skupinu, utjecati na njeno formiranje.

Skupina obično broji 8-12 (maksimalno 15) članova, uz dva voditelja.

Rad skupina odvija se u matičnoj osnovnoj školi učenika u nekoj od školskih učionica. Ako postoji mogućnost, škola osigurava posebnu prostoriju za skupni rad. U tom slučaju tu se prostoriju može urediti postavljanjem plakata, crteža, pravila skupine itd. Vrijeme rada prilagođeno je nastavi i učeničkom rasporedu, a to je najčešće u međusmjerni. Skupina se sastaje jednom tjedno, a susret traje dva školska sata.

3.2. KRITERIJI ZA IZLAZAK IZ SKUPINE PRIJE KRAJA ŠKOLSKE GODINE

Radi li se o djetetu koje je upućeno u skupinu zbog problematičnog ponašanja, ono je može napustiti ako je ispunilo zahtjeve koji su postavljeni na početku rada, a to su:

- redoviti dolasci u skupinu u razdoblju od minimalno jednog polugodišta unatrag;
- nema zaključenih negativnih ocjena;
- nema neopravdanih izostanaka s nastave;
- djetetovo ponašanje smatra se zadovoljavajućim (od strane voditelja, djelatnika škole i druge djece).

Djeca koja su se dobrovoljno uključila u rad skupine mogu sami odlučiti o prestanku dolaženja, ali u dogovoru s voditeljima i ostalom djecom u skupini.

3.3. CILJEVI SKUPNOG RADA NA MPPI PROJEKTU

Ciljevi rada skupina na MPPI projektu mogu se podijeliti na sljedeći način:

1. Ciljevi postavljeni za svaku pojedinu skupinu i
2. Individualni ciljevi za svako dijete iz skupine

1. *Ciljevi postavljeni za svaku pojedinu skupinu*

Nakon mjesec dana rada skupine izrađuje se okvirni izvedbeni plan s dijelom planiranih sadržaja tijekom školske godine. U taj se plan ugrađuju ciljevi rada prema obrazovnim razdobljima, kako za rad sa skupinom djece, tako i s roditeljima.

Konkretni ciljevi rada svake pojedine skupine određuju se prema željama i potrebama skupine i pojedinaca, a odnose se na postizanje takvih promjena koje će djeci omogućiti uspješnije funkcioniranje u odnosu na sebe, na druge i na okolinu. Ovi ciljevi proizlaze iz osnovnih ciljeva projekta.

Neki od specifičnih ciljeva rada skupine su sljedeći:

- usmjeravanje članova skupine na aktivno sudjelovanje u radu;
- stvaranje okruženja za razvoj skupnih procesa: - upoznavanje i povezivanje skupine, stvaranje identiteta skupine, stvaranje i osnaživanje kohezije, razvoj skupne dinamike, proces rastanka;
- razvoj interakcije skupine i pojedinca: - poticanje na uočavanje i razumijevanje značenja pripadnosti skupini i rezultata koji se postižu radom u skupini, uočavanje međusobnih razlika i sličnosti i razvijanje svijesti o tome, razvoj kvalitetnije komunikacije unutar skupine, učenje zadovoljavanja osobnih potreba unutar zajednice bez sukoba, ukazivanje na potrebu prihvaćanja pravila i normi društva uz poštivanje vlastite individualnosti, učenje odgo-varajućih oblika ponašanja u konfliktnim situacijama, tolerancije i suradnje;

2. *Individualni ciljevi za svakog člana skupine*

Individualni ciljevi koje voditelji nastoje postići u skupnom i individualnom radu s djecom, kao i u radu s njihovim obiteljima i nastavnicima, proizlaze iz upoznavanja djeteta, njegovog funkcioniranja u kontekstu skupine, u obiteljskoj i školskoj sredini.

Ovdje su navedeni neki od tih ciljeva:

- razvijanje pozitivne slike o sebi i svojim mogućnostima;
- razvijanje pozitivne slike o drugima;
- razvijanje osjećaja odgovornosti za svoje postupke i ponašanja;
- prepoznavanje vlastitih sposobnosti, interesa, želja i izbora;
- razmišljanje o sebi kao onome tko bira i donosi odluke;
- snalaženje u svakodnevnim situacijama i reagiranje na što odgovorniji način, kao i razvijanje sposobnosti snalaženja u novim situacijama;
- sposobnost komunikacije s vršnjacima, nastavnicima i roditeljima;

- prepoznavanje djetetove uloge u obitelji, ukazivanje na obiteljske vrijednosti i njihovu važnost;
- razvijanje socijalnih vještina;
- razvijanje kreativnosti;
- razvijanje samostalnosti, samopouzdanja i veće neovisnosti u skladu s kronološkom dobi;
- rješavanje vlastitih problema u okviru obitelji;
- aktivnije sudjelovanje u obrazovnom procesu i učenje kako učiti;
- zadovoljavanje potrebe za zabavom;

Naravno, specifični ciljevi u radu sa skupinom i s pojedinim djetetom brojni su i podložni procesu modifikacije koji proizlazi iz konkretnog konteksta, kao i iz voditeljeve procjene svrhovitosti i intenziteta djelovanja u smjeru realizacije pojedinog cilja.

3.4. METODE I SADRŽAJI SKUPNOG RADA U PROGRAMU MPPI

3.4.1. IGRA

Kao što je vidljivo iz samog naziva, osnovna metoda skupnog rada s djecom u projektu MPPI je igra.

Igra, kao aktivnost, jedan je od najboljih oblika posrednog učenja, budući da je učenje usko povezano sa zabavom. Djeca osnovnoškolske dobi najviše vremena, izuzevši školske obveze, provode u igri, što implicira da im je to najbliža, najdraža aktivnost. Stoga su kreatori MPPI programa pošli od pretpostavke da je putem igre moguće djeci približiti neke sadržaje, motivirati ih za određene aktivnosti, educirati ih o nekim "važnim" činjenicama, pružiti širi izbor modela ponašanja, upoznati ih bolje same sa sobom i sa svijetom koji ih okružuje - riječju, dopuniti odgojno-obrazovnu funkciju škole na jedan netipičan, djeci prihvatljiv način, istovremeno djelujući u smjeru prevencije, detekcije i tretmana društveno neprihvatljivog ponašanja.

Ova se pretpostavka pokazala više nego točnom. Pet školskih godina dosadašnjeg djelovanja MPPI skupina, tijekom kojih je upravo igra bila najučestalija metoda rada, ukazuju na činjenicu da je ovaj oblik odgojno-obrazovnog djelovanja izuzetno učinkovit u svim navedenim područjima, ali i na činjenicu da je do velike mjere zanemaren u suvremenom obrazovnom sustavu.

Igre koje se koriste u radu sa skupinama djece prilagođene su uzrastu djece koja ih pohađaju. Obilje interakcijskih igara svih kategorija - igara za poticanje povezanosti, skupne dinamike, projektivnih igara, itd. - voditelji su pronašli u knjigama navedenim u popisu preporučene literature na kraju ovog teksta.

Igrom se djeluje na razvoj djetetovih intelektualnih i fizičkih sposobnosti, na upoznavanje i širenje djetetovog emocionalnog svijeta, te na povećanje izbora djetetovog ponašanja. Svaka igra ima svoj specifični cilj, pažljivo uklopljen u širu tematsku cjelinu, područje na kojem se radi s djecom. Neke igre se provode na način da se prije igre pojasne pravila igre i način na koji se igra, a nakon igre diskutira se o njezinom tijeku, o tome kako ju je tko doživio i kako se osjećao, što je dobio od igre, a što nije. Druge igre, pak, igraju se bez suvišnih racionalnih objašnjenja, ostajući na doživljajnoj razini.

3.4.2. SKUPNE DISKUSIJE

Skupne diskusije vezane uz određene teme pokazale su se uspješnim oblikom rada, naročito za starije uzraste osnovnoškolske djece. Temeljne značajke skupnih diskusija su mogućnosti da svatko otvoreno iskaže svoje

mišljenje o bilo kojem pitanju, da čuje mišljenje svih drugih, te da sudjeluje u konstruktivnoj raspravi i eventualnom dogovoru. Voditelji skupine usmjera-vaju i potiču diskusije; često ih i započinju, ali to nije pravilo.

Osim verbalnog, intelektualnog segmenta diskusije, koji se odnosi prije svega na poznavanje činjenica, stavove i sustave vrijednosti koje djeca iskazuju o temi o kojoj se govori, u skupnoj diskusiji do izražaja dolaze i oblici emocionalnog reagiranja, neverbalnog izražavanja, a isto tako i odnosi i pozicije djece unutar skupine, kao i stupanj suradnje i uvažavanja drugih.

Postoje razni alternativni načini vođenja skupne diskusije: na primjer, skupina se podijeli u dvije manje, u kojima po jedan voditelj vodi diskusiju; ili se skupina podijeli u više malih, od kojih svaka bira jedno dijete koje će biti voditelj, i na kraju prezentirati zaključke i tijek diskusije u velikoj skupini.

Ovaj oblik rada nešto se rjeđe primjenjuje u radu s djecom mlađega uzrasta, budući da su im razgovori često "dosadni", smatraju da "gube vrijeme", koje bi bilo bolje provesti u igri ili crtanju. Ipak, i s njima se može razviti konstruktivna diskusija ako im je tema zanimljiva.

3.4.3. OBRADIVANJE TEMATSKIH CJELINA

Tijekom skupnog rada, određen broj sastanaka posvećen je obrađivanju pojedinih tematskih cjelina. Voditelji pronalaze razne načine prilagođene uzrastu s kojim rade kako bi na što zanimljiviji način približili temu članovima skupine, potaknuli ih na razmišljanje, educirali ih i osvijestili njihova dotadašnja znanja o toj temi.

Navest ćemo neke od tematskih cjelina koje su obrađivane u radu, kao i korištene metode i tehnike. Opise većine navedenih igara moguće je pronaći u knjigama koje se nalaze u popisu preporučene literature na kraju ovog teksta; neke igre kreirali su sami voditelji.

TEMA: ODNOS PREMA SEBI (tko sam ja, što želim postati, kako ću postići ono što želim, što volim a što ne, što me čini sretnim, u čemu sam dobar)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, rad u malim skupinama, projekтивne igre "Dijamant", "Piramida života", "Pismo sebi", "Cvijet", vođena maštanja;

- Za mlađi uzrast - projekтивne igre "To sam ja", "Bojažljivi Martin", crtež na temu "Ja za 5 godina".

TEMA: ODNOS PREMA DRUGIMA (kakav sam prema drugima, sličnosti i razlike, "drugi")

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, rad u malim skupinama, interakcijske igre "Mali poklon svakome", igranje uloga na temu "Svađa", "Kakvi su tvoji susjedi", interakcijske kartice;

- Za mlađi uzrast - "Krug povjerenja", "Čišćenje dvorane", "Duga sličnosti i razlika", skupna diskusija, interakcijske kartice.

TEMA: ODNOS IZMEĐU SPOLOVA (ljubav, spolnost, muško-ženske razlike i sličnosti)

- Za stariji uzrast: igranje uloga, nedirektivna aktivna edukacija, interakcijske igre, skupna diskusija;

- Za mlađi uzrast: interakcijske igre, igranje uloga.

TEMA: EMOCIJE (ljubav, sreća, tuga, ljutnja, strah itd.)

- Za stariji uzrast - igranje uloga, projektivne igre, rad s glinom na temu "Moj bijes", "Moja tuga", "Moja radost", interakcijske kartice;

- Za mlađi uzrast - rad s glinom i crtež na temu "Strah", "Tuga", "Bijes", "Radost", rad s kolažom, interakcijske kartice.

TEMA: OBITELJ (moja obitelj, moja uloga u obitelji, odnosi u obitelji, sukob i suradnja)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, igranje uloga na temu "Članovi moje obitelji", rad u malim skupinama, interakcijske kartice;

- Za mlađi uzrast - crtež na temu "Članovi obitelji", "Simbol moje obitelji", igranje uloga na temu "Kako bi me predstavila moja majka, otac...".

TEMA: ŠKOLA (ja i škola, dužnosti i obveze, odnosi u školi, koncentracija i motivacija za učenje, problemi u školi i kako ih rješavamo)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, igre "Kviz", "Zapažam", "Igranje uloga";

- Za mlađi uzrast - "Slaganje rečenica", "Kviz", "Kolača, kolača".

TEMA: PRIJATELJSTVO (što je za mene prijateljstvo, ja i moji prijatelji, moj najbolji prijatelj, povjerenje, iskrenost)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, igre "Tajna", "Dam-daš", "Naš grb", "Osoba godine", "Skupina za podršku", "Igranje uloga";

- Za mlađi uzrast - igre "Moje srce", "Naš grb", "Strujni krug", skupna diskusija.

TEMA: SLOBODNO VRIJEME (afiniteti, interesi, vještine, glazba, film, sport itd.)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, rad u malim skupinama, demonstracija vještina, sportske aktivnosti, glazbene aktivnosti, posjeti kinu;

- Za mlađi uzrast - sportske aktivnosti, demonstracija vještina, glazbene aktivnosti, posjeti kinu.

TEMA: OVISNOSTI (alkoholizam, pušenje, narkomanija)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, rad u malim skupinama, interakcijske kartice, igranje uloga, nedirektivna aktivna edukacija;

- Za mlađi uzrast - crteži na temu, skupna diskusija, interakcijske kartice.

TEMA: SUKOB (kako rješavam konflikt, želim li nešto promijeniti u tome, koji su uzroci mojih konflikta)

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, igranje uloga, interakcijske igre "Skladište", "Hitno rješenje", tehnike "brainstorming", "kako da...";

- Za mlađi uzrast - "Jedna priča -dva kraja", igranje uloga, skupna diskusija.

PRIGODNE TEME: Božić, Nova godina, Uskrs, Valentinovo, maškare, sv. Nikola

- Za stariji uzrast - skupna diskusija, interakcijske kartice, tehnike likovnog izražavanja;

- Za mlađi uzrast - tehnike likovnog izražavanja, igranje uloga.

Ovdje su navedene samo najučestalije teme obrađivane na skupnim susretima; nekima od ovih tema potrebno je posvetiti veći broj sastanaka.

3.4.4. NEDIREKTIVNO AKTIVNO UČENJE

U slučajevima kada u skupini treba obraditi neku temu o kojoj djeca imaju relativno nedovoljno spoznaja (ovisnost, spolnost i sl.), voditelji primjenjuju pristup nedirektivne aktivne edukacije.

Ovakav oblik rada provodi se na sljedeći način:

1. Voditelji djeci postave pitanja vezana uz određenu temu na koja djeca odgovaraju anonimno u pisanom obliku.

2. Potom se pristupa edukaciji, tako da se činjenice iznesu na neutralan način, te da se djeci dopusti da sama zaključuju iz onog što je rečeno. Unutar predavanja, odgovara se na pitanja postavljena djeci na početku.

3. Velika skupina podijeli se u dvije do tri male. Svaka skupina treba odabrati voditelja i zapisničara. Nasumce se podijele odgovori na pitanja koje su djeca pisala na početku; članovi raspravljaju o dobivenim informacijama, svako dijete samo odgovara na pitanja, a nakon toga skupina donosi zajednički odgovor na svako od postavljenih pitanja.

4. U ovom dijelu voditelj svake skupine iznosi pred velikom skupinom zaključke, probleme i razmišljanja koji su proizašli iz rasprave.

Ovaj oblik rada također je primjereniji djeci starijeg uzrasta.

3.4.5. KREATIVNE TEHNIKE

Cilj kreativnih tehnika ni u kojem slučaju nije samo razvijanje umjetničkih potencijala kod djece - naprotiv, to je samo jedan od ciljeva u kontekstu skupnog rada. Kod primjene kreativnih tehnika ne ocjenjuje se kvaliteta dječjih radova, već se uočava njihovo simboličko značenje unutar

svijeta svakog pojedinog djeteta. Isto tako, one mogu biti izrazito važan medij pomoću kojeg će mnoga djeca lakše iskazati svoje stavove i osjećaje.

Dosad su u MPPI projektu korištene sljedeće kreativne tehnike:

3.4.5.1. LIKOVNE AKTIVNOSTI

U likovne aktivnosti, koje se najčešće koriste u skupnom radu, spadaju slikanje, crtanje, modeliranje (s glinom ili glinamolom), rad s kolaž-papirom, te isječcima iz novina.

Djeca su, likovno se izražavajući, u prilici da neverbalno, a opet jasno i prepoznatljivo, iskažu svoj doživljaj svijeta, svojeg mjesta u svijetu, da izraze svoje emocije, kreativnost, da iznesu neku specifičnu poruku ili želju, predoče materijalom nešto što riječima ne mogu iskazati, pokažu svoj talent, ili se jednostavno dobro zabave.

Likovni radovi na najrazličitije teme, npr. "Moja obitelj", "Moj simbol", "Emocije u glini", "Svijet za 10 godina", "Životni strip" i mnoge druge, pružaju voditeljima uvid u cijeli niz djetetovih intelektualnih i emocionalnih osobina. U izradi likovnog djela može sudjelovati i cijela skupina, pa na taj način do izražaja dolazi dječja kreativnost i sposobnost za suradnju.

O pojedinim likovnim radovima može se naknadno razgovarati, na način da svako dijete predstavi svoju sliku i objasni značenje detalja i cjeline na slici; ali to ponekad i nije potrebno.

3.4.5.2. GLAZBA

Glazba i aktivnosti vezane uz nju nešto se rjeđe koriste u skupnom radu u MPPI programu; u radu skupine glazba se susreće uglavnom kao jedna od tematskih cjelina (u tom je slučaju moguće donijeti kasetofon i slušati pjesme, te naknadno diskutirati o pojedinim glazbenim stilovima, poput rap-a, heavy metal-a, dance glazbe i razlici u ukusima slušatelja); kao neki od interesa ili talenata pojedinog djeteta (u kojem slučaju djeca mogu demonstrirati svoje sposobnosti u pjevanju ili sviranju); kao pratnja za pojedine igre ili kao važan dio završnih zabava. Postoji li odgovarajući prostor, moguće je i zaplesati, ako djeca to žele.

U svakom slučaju, sve ono što se ovom aktivnošću i umjetnošću može dobiti još uvijek nije dovoljno iskorišteno u obliku skupnog rada kakav se provodi u MPPI programu, iz dva osnovna razloga: prvi je taj što se rad odvija u prostorijama škole, pa bi pretjerano glasne aktivnosti ometale nastavu; drugi je što voditelji nedovoljno poznaju ovo područje.

3.4.5.3. SCENSKE AKTIVNOSTI

Od aktivnosti koje uključuju neki od oblika scenskih nastupa (ili glume), najrodnija tehnika koja se upotrebljava u radu s MPPI skupinama je igranje uloga. Ovom, inače primarno terapijskom tehnikom, djeca će se moći staviti u ulogu nekog drugog ili glumiti sebe u nekoj specifičnoj situaciji, i na taj način steći uvid u tuđe motive, ponašanja, poglede na svijet; mogu uvidjeti vlastito ponašanje iz drugačijeg očišta (naročito ako njih glumi netko drugi) i naučiti drugačije oblike ponašanja. Ova, u svim svojim implikacijama izuzetno složena tehnika, idealna je u obrađivanju tema kao što su "Odnos s drugima", "Odnosi između spolova", "Škola", te svim ostalim temama koje se bave situacijama u kojima do izražaja dolazi djetetovo ponašanje. Također, djeca imaju prilike razvijati svoju kreativnost u varijacijama ponašanja.

Drugi oblik scenske aktivnosti je lutkarstvo. Izrađivanjem i animacijom lutke, dijete je u prilici ispoljiti svoje emocije, stavove, kreativnost ili projicirati u lutku osobine ljudi iz svoje okoline. Ovaj se oblik, međutim, još uvijek vrlo rijetko susreće u MPPI projektu, premda je izuzetno prikladan za djecu mlađeg uzrasta.

3.4.5.4. PISANO IZRAŽAVANJE

Djeca, članovi MPPI skupina pisanim se oblikom izražavanja koriste najviše u kontekstu drugih aktivnosti, prije svega u sklopu igara koje zahtijevaju pisanje, kao što su "Cvijet", "Dijamant", "Ruka davanja i primanja" i sl., ili obrađivanja pojedinih tematskih cjelina, npr. sastavci na temu "Moj najbolji prijatelj", "Idealna djevojka/dečko", "Ja za 10 godina", "Moj naj-sretniji/naj-tužniji događaj" i slično. Također je i povratnu informaciju moguće davati pisanim putem.

Ovim aktivnostima moguće je steći uvid, između ostalog, u realnu obrazovnu razinu na kojoj se dijete nalazi, (rječnik, gramatika, rukopis itd.), djetetovu kreativnost, sposobnost koncentracije, te apstraktno razmišljanje.

3.4.6. RADNE AKTIVNOSTI

U radne aktivnosti koje se primjenjuju u radu sa skupinom ulazi pospremanje prostorija, te uljepšavanje okoline.

Pripremanje i pospremanje prostorija aktivnost je koja se odvija na kraju svakog rada skupine, budući da ih je potrebno (prostorije) dovesti u stanje u kakvom su bile prije početka rada. Uljepšavanje okoline sezonska je aktivnost, koju skupina provodi u vrijeme proljetnih radova, čišćenja školskog dvorišta, sadnje drveća i slično.

Ovakve radne aktivnosti imaju četiri osnovne svrhe: prva se odnosi na skupnu dinamiku i koheziju, koja se u ovakvim zajedničkim pothvatima razvija izuzetno brzo; druga svrha jest uvid u radne navike i njihov razvoj, te uvid u sposobnost suradnje, spretnost i snalažljivost pojedine djece; treća

svrha jest razvijanje brige za okolinu kod djece; četvrta, koja najviše dolazi do izražaja kod sudjelovanja u većim akcijama kao što je uljepšavanje okoline, jest integracija skupine u njenu društvenu sredinu. Djeca iz skupine često će svoj dio posla obaviti brže i kvalitetnije od većine djece, koju se inače u kontekstu škole doživljava uspješnijom, i na taj način zadobiti određeni stupanj poštovanja, koji im je u svakodnevnim školskim situacijama često nedostupan.

3.4.7. TJELESNE AKTIVNOSTI

Tjelesne aktivnosti u skupini pojavljuju se u određenim igrama koje zahtijevaju kretanje ("Skulpture u prostoru", "Pilot i kontrolor leta", "Jedna stolica manje", "Kokot", igre na snijegu i mnoge druge), u vježbama razgibavanja ("Pozdrav suncu"), u sportskim aktivnostima (košarka, nogomet, rukomet, te šetnjama prirodom. Sve ove aktivnosti prisutne su kako na redovnim sastancima skupine, tako i na izletima, naročito u godišnja doba kad je vrijeme pogodno za boravak na otvorenom.

Osim svoje zdravstvene vrijednosti, tjelesne aktivnosti također mogu imati veliku ulogu u razvoju skupne kohezije i dinamike, jer predstavljaju protutežu aktivnostima koje se odvijaju u zatvorenom prostoru i zahtijevaju punu koncentraciju i intelektualni napor. Djeci, naročito mlađim uzrastima, ovaj dio skupnog rada izuzetno je važan i kao motivacijski faktor. Naravno, uvijek ima djece koja se ne osjećaju dobro u tjelesnim aktivnostima, i izbjegavaju ih uz najrazličitije izgovore, što može biti pokazatelj nedostatka osjećaja vlastite vrijednosti. Takvu djecu ne treba prisiljavati na sudjelovanje, ali je potrebno stvoriti priliku da se i oni uključe u neku tjelesnu aktivnost koja neće imati obilježja natjecanja i gdje nitko na njih neće vršiti pritisak ako budu neuspješni (što im se vjerojatno često događa). To je jedan od načina integracije povučene djece u skupinu.

Ponekoj djeci sport je jedini način afirmacije u školi, pa im se uspjehom na tom području može približiti osjećaj uspješnosti u drugim aktivnostima, te ih dodatno motivirati za rad.

3.4.8. IZVANSKUPNE AKTIVNOSTI

U sadržaju grupnog rada u MPPI programu predviđeno je da se djeca mogu povesti na izlete, u kino, kazalište, posjet muzejima, na bazen itd., uz obvezno odobrenje roditelja.

Djeca i voditelji odlučuju dogovorno (prema afinitetima) gdje žele ići na izlet, koji film žele pogledati i sl.

Prije odlaska na izlet poželjno je dogovoriti pravila ponašanja, koja treba poštivati. Ovo je važno zbog toga, da voditelji i djeca izbjegniju da se

prilika za ugodno, neformalno druženje pretvori u problematičnu, potencijalno opasnu situaciju.

Tijekom školske godine skupina ide na dva do tri izleta. Troškove izleta snose voditelji i djeca, pa i financijski faktor nije nevažan u planiranju.

Ovakvi zajednički izleti mogu biti izvanredan način za bolje upoznavanje djece, budući da se u takvoj situaciji obično mnogo lakše otvaraju, i ponašaju prirodnije i nesputanije. Na jednom izletu, voditelji ponekad mogu doći do boljeg uvida u ponašanje djece nego na mnogo više redovnih skupnih susreta.

3.5. PRIMJER OKVIRNOG PLANA RADA SKUPINE

Okvirni planovi koje voditelji skupina izrađuju na početku rada osmišljeni su na način da budu realizirani unutar školske godine; rad počinje obično u 10. mjesecu, kad se skupine oforme ili ponovno aktiviraju, i prilagođava se školskom rasporedu djece, što znači da se ne odvija tijekom školskih praznika. Rad skupina završava u 6. mjesecu, s krajem školske godine.

Okvirni program rada izrađuje se nakon nekoliko skupnih susreta (oko mjesec dana), kad voditelji steknu uvid u potrebe članova skupine.

3.5.1. PLAN RADA SKUPINE 5. RAZREDA

10. i 11. MJESEC (5 susreta skupine)

UPOZNAVANJE I POVEZIVANJE SKUPINE

- upoznavanje;
- razvoj kolektivnog duha i poticanje zajedništva
 - izbor imena i simbola skupine, pravila skupine,
 - interakcijske igre,
 - igre na otvorenom.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - upoznavanje;
 - uvod - razgovor o cilju, sadržaju i metodama rada,
 - očekivanja roditelja;
 - tematska diskusija:
 - odgovornost;
 - razgovor o specifičnim problemima.

12. MJESEC (3 susreta skupine)

OBITELJ I KOMUNIKACIJA

- razvoj vještina komunikacije - interakcijske igre;
- osvještavanje odnosa unutar obitelji - crtanje simbola obitelji,
 - igranje uloga - članovi obitelji,
 - članovi obitelji kao poznate ličnosti;
- odlazak u kino.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - tematska diskusija: osobine zrele ličnosti;
 - dogovor o nastavku suradnje nakon zimskih praznika.

1. MJESEC (3 susreta skupine)

SLOBODNO VRIJEME

- izražavanje postojećih interesa i navika - razgovor o praznicima,
 - prikaz vještina članova skupine i razgovor na temu;
- stvaranje uvjeta za razvoj novih interesa i navika - projektivne igre,
 - igranje uloga,
 - igre na snijegu.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o događajima proteklih praznika;
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - diskusija: razumijevanje djeteta.

2. MJESEC (4 susreta skupine)

ODNOS PREMA SEBI I DRUGIMA

- percepcija i doživljaj sebe - vođena maštanja,
 - projektivne igre;
- razvoj odgovornog ponašanja - rad u parovima,
 - gledanje videokazete na temu.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - zajednički sastanak roditelja i predmetnih nastavnika;
 - razgovor o specifičnim problemima.

3. MJESEC (3 susreta skupine)

ODNOS PREMA SEBI I DRUGIMA

- percepcija - interakcijske igre;
- odnos prema prijateljima, skupinama, "drugima";
- izlet.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - diskusija: dosljednost.

4. MJESEC (4 susreta skupine)

RAZVOJ KREATIVNOSTI, SPRETNOSTI I KONCENTRACIJE

- rad na kreativnosti - interakcijske igre,
 - rad s glinamolom;
- vježbanje vizualno-motoričke koordinacije - interakcijske igre;
- vježbanje koncentracije - interakcijske igre.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - diskusija: aktivno slušanje.

5. MJESEC (4 susreta skupine)

ODNOS PREMA VANJSKOM SVIJETU

- vježbanje percepcije vanjskog svijeta - interakcijske igre,
 - projektivne igre,
 - šetnja u prirodi;
- rad s glinamolom.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - diskusija: razvoj samostalnosti.

6. MJESEC (3 susreta skupine)

RASTANAK

- samostalnost, poticanje separacijskih procesa - interakcijske igre,
 - projektivne igre;
- izlet za kraj.

RAD S RODITELJIMA

- obilasci obitelji, roditeljski sastanak
 - razgovor o specifičnim problemima;
 - razgovor o rezultatima rada protekle godine.

3.5.2. PLAN RADA SKUPINE 8. RAZREDA

1. OBRAZOVNO RAZDOBLJE (11. i 12. mjesec)

- razgovor o razdoblju ljetnih praznika;
- stvaranje zajedničkih planova za rad skupine; očekivanja;
- dogovor o imenu skupine - redefiniranje starih i donošenje novih pravila skupine;
- upoznavanje s novim članovima skupine, prijelaz iz statusa "gostiju" u redovne članove, izlazak iz skupine onih članova koji zadovoljavaju sve kriterije, a u prvom redu pokazuju pomak u svojem ponašanju;
- teme za razgovor:
 - pubertet,
 - seksualnost,
 - abortus,
 - škola,
 - profesionalna orijentacija,
 - roditelji i odnos s njima - komunikacija;
- nastavak s edukacijskim programima: - AIDS, alkoholizam, ovisnosti;

- uključivanje studenata u individualni rad s članovima skupine kojima je takav rad potreban (2 člana);
- obilasci obitelji i roditeljski sastanci.

2. OBRAZOVNO RAZDOBLJE (1. - 6. mjesec)

- rad na dinamici skupine;
- daljnji rad na edukacijskim programima na temu spolnosti, alkoholizma, AIDS-a, droge;
- "igranje uloga" - osvještavanje sposobnosti i karakteristika ponašanja članova skupine, razvoj njihovih potencijala i kreativnih mogućnosti;
- razgovori na temu daljnjeg školovanja, ocjena, ponašanja, odnosa u obitelji;
- gledanje videokazete - razgovor na temu filma;
- samoprocjena gledanjem ranije zabilježenog videomaterijala sa sastanaka skupine - kako članovi vide sebe, kako ih vide drugi;
- upotreba tehnike "igranja uloga" u rješavanju konflikta;
- vježbe rada na emocijama i odnosa s drugima kroz nedirektivne tehnike;
- vježbe percepcije;
- povratna informacija u bojama, skala osjećaja od 1 do 5

RAD S RODITELJIMA

- obilasci - najmanje jedanput mjesečno;
- roditeljski sastanci: - teme: paralele u radu s djecom; Gordonov model komunikacije; osvještavanje svojih i dječjih potreba; tehnika "igranja uloga" u kontroliranoj situaciji; stvaranje kooperativnosti među roditeljima;
- rad na specifičnim problemima.

3.6. SKUPNI PROCESI

Procese koji se odvijaju unutar skupine odlučili smo predstaviti u tri razdoblja: početno, središnje i završno razdoblje (prema Ajduković, M.: "Grupni pristup u socijalnom radu", 1997.)

3.6.1. POČETNO RAZDOBLJE

3.6.1.1. UPOZNAVANJE

Upoznavanje je proces koji traje dok voditelji upoznaju djecu, djeca voditelje, te dok se djeca upoznaju međusobno. Također, djeca se upoznaju sa svrhom rada, razlogom zbog kojeg se nalaze u skupini, i svojim obvezama. Taj proces započinje formalnim predstavljanjem i igrama upoznavanja na prvom susretu skupine, a nastavlja se tijekom godine razgovorima, interakcijskim igrama i aktivnostima putem kojih se upoznaju stavovi, vrijednosti, interesi, želje i potrebe, kao i oblici ponašanja djece iz skupine, te njihovih obitelji. Na toj razini, upoznavanje u širem smislu riječi odvija se zapravo do kraja postojanja skupine. Upoznavanje u užem smislu, međutim, traje prosječno tri do četiri sastanka skupine. Razlikuju se procesi upoznavanja u skupini koja je u cjelini nova i čiji se članovi pretežno ne poznaju, ili se slabo poznaju otprije, i procesi upoznavanja u skupini koja je već radila zajedno, a u rad se uključuje manji broj novih članova; zatim, procesi upoznavanja u skupinama djece mlađeg uzrasta, te u skupinama djece starijeg uzrasta. U svakoj od ovih specifičnih situacija koristi se nešto drugačiji pristup i različite igre upoznavanja. Na primjer, za mlađu djecu mogu se koristiti igre kao što su "Ime na slovo", "Imena-sposobnosti", "Čarobna pitanja", "Nacrtaj svoj svijet"; za starije će, pak, primjerenije biti igre kao što su "Uzajamno upoznavanje", "Sve moje skupine", zatim razgovor o imenu, načinu na koji ga je tko dobio, što ime znači, kako bi htio da ga drugi zovu, itd. (Opisi većine igara spomenutih u ovom tekstu mogu se pronaći u knjigama navedenim na kraju knjige u popisu preporučene literature).

Ponekad nije sve jednostavno kao što se čini. Evo i nekih konkretnih situacija u kojima su se zatekli voditelji skupina:

"Djeca često kažu samo ime i nadimak, tj. kako bi htjeli da ih se zove u skupini, te razred u koji idu. Za ostale informacije treba ponekad dosta poticanja, koje je najbolje učiniti vlastitim primjerom. Neka djeca rekla su da mnoge stvari o sebi ne znaju. Na primjer, Ivana je u prvoj skupini bila vrlo šutljiva kad se trebalo predstaviti. Na slijedećoj je skupini bila puno rječitija, uz napomenu da je u međuvremenu pitala roditelje i da sada o sebi zna nešto više."

"U svoju prvu skupinu došao sam kao zamjena za voditelja koji je prestao raditi. Skupina je bila formirana dva mjeseca prije, i članovi su se već međusobno dobro poznavali. Moja suvoditeljica, koja je vodila skupinu od početka, odlučila me predstaviti skupini kroz igru "Psihijatar i luđak". Naravno, ja nisam znao način i pravila igre, ali u tome i jest bila osnovna

svrha - postavljajući komplicirana pitanja, uspio sam se zaplesti do te mjere da uopće nisam otkrio da svaki član skupine odgovara na prethodno pitanje. No, neuspjeh sam podnio sportski, a cijela je situacija razbila onaj početni odmak koji su članovi imali prema meni kao novom voditelju. Mogli smo započeti s ozbiljnim radom."

3.6.1.2. DONOŠENJE PRAVILA

Donošenje i pridržavanje pravila vrlo je bitan dio skupnog rada. To je jedan od prvih zadataka koji je neophodno obaviti, a u njemu sudjeluju i voditelji i djeca. Na taj način djeca doživljavaju pravila kao svoja, a ne kao nešto što im je nametnuto; pored toga, uče se kooperaciji i suradnji, a budući da je to obično prvi zajednički skupni zadatak, pogoduje stvaranju kohezije i dinamike. Pravila su veoma važna i kao svojevrsne apstraktne "granice"; ako su pravilno formirana, članovima skupine osiguravaju prava koje imaju punopravni članovi bilo koje skupine, uz poštivanje njihovog osobnog integriteta, istovremeno od njih zahtijevajući određena ponašanja i potičući ih na neka druga.

U procesu donošenja pravila, voditelji skupine su moderatori koji usmjeravaju diskusiju. Način donošenja pravila također ovisi o strukturi skupine, prije svega o uzrastu. Prije predlaganja i donošenja pravila, dobro je na početku rada porazgovarati o pravilima s kojima su se oni do sada susretali i o odnosu spram tih pravila. Nakon toga dogovara se način na koji će djeca sudjelovati u predlaganju pravila i na koji će način dogovoriti koja će od predloženih pravila usvojiti kao skupna (putem razgovora, ispisivanjem na ploči, glasanjem na papirićima i sl.). Donošenje pravila radi se toliko dugo dok se ne usvoje sva pravila za koja voditelji i djeca smatraju da trebaju vrijediti za skupinu, i dok se svako dijete ne složi s njima. Nakon što su usvojena, pravila se napišu na plakat ili papir većeg formata, po mogućnosti uočljivim slovima i bojama. Ako je moguće, pravila treba istaknuti na određeno mjesto u prostoriji, gdje će se nalaziti tijekom cijelog rada. Poželjno je da se na plakat s pravilima potpišu svi članovi skupine, kako bi i na taj način potvrdili da će ih se pridržavati.

Pri donošenju pravila, potrebno je obratiti pažnju na to da, kad god je to moguće, budu postavljena u afirmativnom obliku, a ne u obliku zabrane. (Npr. umjesto da se donese pravilo "Ne smijemo govoriti dok drugi priča!", reći ćemo "Dok jedan govori, drugi slušaju!"). Ovakav afirmativni pristup može se činiti nevažnim detaljem, ali iskustva pokazuju da se rad skupine razvija u onom smjeru u kojem su postavljene njihove temeljne. Ukoliko atmosfera od samog početka bude sputavajuća, bit će potrebno mnogo više vremena da se dođe do dubljih razina interakcije između djece i voditelja skupine. Evo nekoliko primjera pravila koja se najčešće donose:

- "Tajne se čuvaju";
- "Dok jedan govori, drugi slušaju";
- "U skupini sam jer ja to želim";
- "Poštujem svakog člana skupine";
- "Ono što se događa u skupini ostaje među nama";

- "Tko želi na izlet, dolazi i u skupinu";
- "Da bude zabavno u skupini";
- "Da u skupinu dolazimo na vrijeme";
- "Da klupe budu čiste";
- "Da zaboravimo tučnjavu";
- "Da zaboravimo psovke i vrijeđanje" i slično.

Naravno, postoje slučajevi u kojima sami članovi skupine inzistiraju na tome da pravila budu u obliku negacija i zabrana. Ako pravila skupine postoje od prethodnih godina rada, članovi bi trebali raspraviti o njima i odlučiti prihvaćaju li ih ili ne.

Voditelji skupina opisuju svoja iskustva pri donošenju pravila:

"S jednom skupinom pravila smo radili na način da smo djecu podijelili u male skupine s jednim djetetom koje će zapisivati ideje. Nakon nekog vremena našli smo se ponovno u velikoj skupini da bismo sve ideje zapisali na jedan papir. Skupina je bila tek formirana, i trebalo nam je tri susreta da bismo završili donošenje pravila, te ih napisali na plakat. Naime, skupina je bila brojna, te iako su djeca aktivno sudjelovala u poslu, razgovarala su puno i o temama nevezanim za donošenje pravila, pa smo mnogo vremena utrošili na to da ih usredotočimo na posao."

"Djeci smo rekli da na glas kažu sve što misle da bi trebali imati kao pravilo skupine - u vezi dolazaka, ponašanja u skupini i izvan skupine, a vezano za nju, o slušanju drugih, upotrebi predmeta za rad itd. Rekli smo im da govore bez određenog reda, a sve što je rečeno zapisali smo na ploču. Kad su ostali bez inspiracije, voditelji su dodali ono što su oni smatrali bitnim. Zatim smo zajedno sa djecom preformulirali pravila u afirmativni oblik. Kad su sva pravila bila gotova, i svi se složili s njima, svatko je zapisao po jedno pravilo, u boji, na veliki papir koji smo zalijepili na zid."

3.6.1.3. POVRATNA INFORMACIJA - FEEDBACK

Povratna informacija ili feedback osnovni je način autoregulacije dinamike sustava zvanog skupina. Feedback daju voditelji skupine članovima, članovi voditeljima, voditelj svojem suvoditelju i članovi drugim članovima. Davanje povratne informacije odvija se bilo na kraju sastanka skupine, bilo poslije neke određene igre ili diskusije ili pak (u slučaju kad voditelj daje povratnu informaciju suvoditelju) nakon sastanka skupine. Povratna informacija može obuhvaćati procjenu onoga što se događalo, iznošenje vlastitog doživljaja neke situacije, osjećaja proživljenih u nekoj aktivnosti, može se odnositi na to kako je netko doživio nečije ponašanje, sadržavajući u sebi niz detalja od neprocjenjive vrijednosti za onog kome je informacija upućena.

Povratna informacija koju voditelji dobijaju od djece u skupini, kao i od suvoditelja, predstavlja polaznu točku za daljnji rad.

Stoga je važno pronaći pravi način kako bismo od djece dobili što bolju i sadržajnije povratnu informaciju, a ne jednostavne riječi koje se ponavljaju u stilu "Bilo mi je super!" ili "Sve mi se sviđalo!", što se često događa. Naravno, da bi to bilo moguće, potrebno je prije svega djeci na kvalitetan način objasniti što je to povratna informacija i zbog čega je toliko važno da opišu svoje doživljaje onoga što se događalo u skupini. U takvim situacijama, dobro je postavljati niz potpitanja, kao što su "Što to znači 'dobro'?" ili "Koji dio ti se najviše sviđio?".

Sa manjom djecom može se pokušati s izražavanjem pomoću simbola ili boje, a potrebno im je pitanjima pružiti poticaj (posebno na početku).

Povratna informacija može biti usmena, pisana, ostvarena simbolom, crtežom, bojom, a može se davati i kombinacijom ovih načina. Dobro je ako voditelji imaju posebnu bilježnicu u koju upisuju povratnu informaciju koju je svako dijete dalo u svakoj skupini.

Slijede neki od načina koje su voditelji skupina primjenjivali u radu:

"Mi smo u našoj skupini jedno vrijeme redovito, a sada nešto rjeđe tražili feedback pomoću crtanja simbola. Tako smo imali simbole za "sunčano", što je značilo "oduševljenje", "pretežno sunčano", što je bilo "ugodan osjećaj", "kiša" za "pomalo neugodno", "oluja" za "ljutnju i strah", te "magla" za "nejasno" (vidi "Budimo prijatelji"). U početku, djeca su crtala simbol na papirić i predavala nama, a potom su ga počela ucrtavati u svoje bilježnice koje smo im napravili."

"U našoj skupini članovi na kraju svakog sastanka procjenjuju svi zajedno svakog pojedinog člana, putem glasanja, simbolima nasmiješenog, ozbiljnog ili tužnog znaka "Smiley". Ova metoda pokazala se prilično uspješnom, jer je svako dijete svjesno da će skupina cijeniti njegovo angažiranje, ali isto tako da će adekvatno procijeniti i njegovo ponašanje ako ometa rad skupine. Postoje situacije da, na primjer, tijekom rada skupine dođe do konflikta između nekih članova, a oni na kraju podrže jedan drugog, jer su svjesni da skupina neće pozitivno reagirati na njihovo ponašanje."

3.6.2. SREDIŠNJE RAZDOBLJE

3.6.2.1. POVEZIVANJE SKUPINE

To je proces koji se događa i traje od početka okupljanja članova u skupinu pa sve do kraja njezinog postojanja. Postoji niz aktivnosti, metoda i tehnika pomoću kojih se postiže veća povezanost članova unutar skupine, a kojima se djeluje bilo direktno, bilo indirektno. Ovo je važan proces stoga što su članovi skupine nerijetko upravo djeca koja nemaju osjećaj pripadnosti bilo kojoj skupini i doživljavaju sebe kao odbačene, neprihvaćene osobe. Tako npr. stvaranje pravila, tj. unutrašnjeg načina ponašanja u skupini, postojanje tajne unutar skupine, organiziranje izleta, posjeta kinopredstavi, raznih prigodnih proslava i sl. čine okosnicu oko koje se djeca skupljaju i počinju razvijati osjećaj pripadnosti skupini. Isto tako briga za djecu koju iskazuju voditelji i članovi međusobno pridonosi stvaranju ovog

osjećaja, npr. kad je netko bolestan, kad ima problem s ocjenama pa mu se pokušava pomoći u skupini, kad ima problem s drugim članom skupine ili učenicom u razredu, s nastavnikom ili u obitelji. Postoje i mnoge interakcijske igre čija je osnovna namjena razvoj skupne kohezije ("Krug povjerenja", "Pokretna vrpca", "Za-jednička priča", "Zajednički plakat", "Slaganje mozaika" itd.). Stvaranje povjerenja ovdje je vrlo važan moment i svako dijete ima svoje vrijeme tijekom kojeg će osjetiti i shvatiti da je prihvaćeno i da postoji veza između njega i skupine u svim mogućim smjerovima. Bitno je imati strpljenja za svako dijete, i dati mu dovoljno vremena da svoj unutarnji proces povezi-vanja sa skupinom uskladi s procesom povezivanja čitave skupine i osjeti trenutak kad se ta dva procesa stope i nastave rasti.

Navodimo primjer načina na koji se može postići bolja skupna povezanost:

"Naša skupina sastojala se u početku od nekoliko manjih podgrupa, koje su nerijetko dolazile u međusobni sukob. Nastojali smo pronaći razne načine da povežemo te podgrupe, ali nijedan se nije pokazao trajno uspješnim. Zatim smo došli na ideju da napravimo za sve članove majice s otisnutim simbolom skupine na jednoj strani, i popisom nadimaka svih članova skupine na drugoj strani. Ova ideja bila je pun pogodak. Na prvom slijedećem izletu, svi su nosili majice, a njihovo je ponašanje bilo upravo uzorno - kao članovi skupine, pomagali su jedni druge, prema drugima se ponašali izuzetno ljubazno, a najzanimljivija situacija dogodila se na bazenu, koji je bio cilj tog izleta: dok su, uprkos natpisu "Zabranjeno skakanje u vodu", sva djeca iz neke škole koja je također bila na izletu bez iznimke skakala u vodu, naši dečki (koji bi inače zasigurno bili prvi u nečem takvom), samo su gledali, komentirajući: "Nismo mi mala djeca da se ovako ponašamo."

Povratak sa tog izleta bio je najugodnije iskustvo koje smo imali u radu s tom skupinom: dečki su u vlaku pjevali, zabavljali ljude, nudili drugoj djeci sokove i slatkiše, i svim prisutnim putnicima bilo je žao kad je vlak stigao na odredište."

"Dogovorili smo s djecom da će nam tema za razgovor biti "škola". Djeca su se podijelila u tri male skupine sa zadatkom da opišu svoju idealnu školu, od toga da zamisle prostor, njegovo uređenje i sadržaje tog prostora, do vremena i načina rada, te opisa nastavnika i njihove međusobne komunikacije. Cijela je skupina od početka sa interesom radila na zadatku. Na kraju su se male skupine spojile ponovo u veliku. Bili smo iznenađeni idejama koje su djeca davala, a koje su bile sasvim realne. Atmosfera je u skupini bila izvrsna, a takav feedback dobili smo i na kraju susreta."

"Tema naše skupine trebala je biti "Muško-ženski odnosi". Budući da se naša skupina sastojala samo od dječaka iz 7. i 8. razreda, oni su za tu prigodu pozvali kao gošće nekoliko svojih prijateljica iz razreda. Atmosfera je od samog početka bila napeta, jer su neki od dječaka i djevojčica imali simpatije prema nekome od prisutnih na tom sastanku skupine. Zbog toga, moj suvoditelj i ja podijelili smo ih na dvije skupine - dječake i djevojčice - sa slijedećim zadatkom: najprije je skupina djevojčica trebala napraviti manji krug u sredini i započeti razgovor na temu "Što mi se sviđa kod dečka",

pri čemu su dečki sjedili u vanjskom krugu, i morali slušati razgovor bez da progovore ijednu riječ. Nakon toga, skupine su se trebale zamijeniti, sa tim da su sada dečki razgovarali na temu "Što mi se sviđa kod djevojke", a djevojke slušale. Na kraju, obje skupine su sjele u isti krug i prodiskutirale ono što se događalo. Uspjeh ove vježbe bio je neočekivan. Dečki su bez problema mirno odslušali djevojke, ali djevojke, kad je došao njihov red da slušaju, nisu se mogle suzdržati od komentara i upadica. Tijekom igre, i jedni i drugi saznali su mnogo toga što do tada nisu ni pretpostavljali, i mnogi su bili vidljivo potreseni, budući da su uvidjeli u čemu griješe u odnosu prema suprotnom spolu."

3.6.2.2. UGOVORI

U skupnom radu često se nameće potreba dogovora između članova međusobno, ali i voditelja i članova, kako bi se znalo kakva je odgovornost pojedinog sudionika, ili pak kada, kako i koje ciljeve treba realizirati. Dogovori se mogu uobličiti u pisani ili usmeni ugovor. Tako postoje ugovori o diskreciji, aktivnosti, zaštiti, ograničavanju itd. Ovakvi ugovori čvršće su jamstvo svakom djetetu i voditelju skupine da će se neka konkretna akcija realizirati ili da će njihov integritet biti zaštićen i među drugim članovima skupine. Na taj način, oni jačaju skupnu povezanost i pridonose razvoju skupne dinamike. Sklapanje ugovora treba prilagoditi uzrastu djece s kojom se radi, ali ono što treba biti zajedničko svakom takvom činu, jest potpuna ozbiljnost svih sudionika. Ugovor treba predstaviti kao pravi, ozbiljni čin do kojeg će se u budućnosti držati. Ako u trenucima sklapanja ugovora neko dijete pokazuje da čitavu situaciju ne shvaća previše ozbiljno, od njega cijela skupina i voditelji moraju zahtijevati da poštuje ono što se događa.

Primjer za takvo sklapanje ugovora daje nam jedna voditeljica skupine:

"Sa našom skupinom sklopili smo ugovor slijedećeg sadržaja: "Sklapam ugovor sa voditeljima i članovima skupine, tj. sa cijelom skupinom kojoj i ja pripadam, da ću od danas (datum) redovito prisustvovati sastancima skupine i u njima aktivno sudjelovati." Takav je ugovor bio vrlo efektan za dječaka B. Napisali smo ga na format A3, zarolali i zavezali trakom, tako da je izgledom podsjećao na stare spise, pa je dječak komentirao da mu se to zaista sviđa, i da bi bila šteta takvo što ne prihvatiti. Ubuduće je dosta redovito dolazio i sudjelovao."

3.6.2.3. RJEŠAVANJE SUKOBA

U radu sa skupinom, voditelji se često susreću s konfliktnim situacijama koje proizlaze iz djetetovih unutarnjih sukoba, a odvijaju se na tri osnovne razine:

- djetetovi sukobi u školi (s vršnjacima, nastavnicima ili drugim osobljem škole);
- sukobi u obitelji (dijete-roditelji, djetetovi roditelji međusobno, dijete-brat, sestra itd.);
- sukobi u skupini (sukobi u samoj skupini, sukobi između članova skupine izvan termina sastanka).

S prve dvije od ovih razina djetetovih sukoba voditelji se susreću naj-

češće posredno, tj. u razgovoru o tim događajima, i na njih uglavnom mogu utjecati samo indirektno, također putem razgovora ili iskustvenim pružanjem novih modela za rješavanje konfliktnih situacija djeci koja su članovi skupine, te njihovim roditeljima. Također, načini rješavanja sukoba mogu biti zasebna tematska cjelina kojoj se može posvetiti više skupnih sastanaka, uz niz prije opisanih sadržaja.

Međutim, direktniji uvid u te modele djeca stječu u trenucima odvijanja sukoba u samoj skupini, i to postupcima voditelja i druge djece u procesu rješavanja određene konfliktno situacije.

Svako dijete u skupini ima svoj vlastiti obrazac ponašanja u situacijama sukoba. Stoga je za voditelja od velike važnosti da ima informaciju o djetetovom ponašanju u takvoj situaciji, kako bi mogao donijeti odluku o vlastitom postupku. Voditelji imaju niz mogućnosti, od toga da puste djecu da sama riješe sukob, zatim da diskretno interveniraju i usmjeravaju sudionike do rješenja, da direktno predlože moguća rješenja, ili, u najekstremnijim situacijama, ako je došlo do fizičkog obračuna, da interveniraju na taj način da najprije razdvoje djecu, a potom pristupe procesu rješavanja sukoba.

Ne postoji nikakav "recept" o tome kako postupati u konkretnoj situaciji sukoba, koji bi jamčio potpuno uspješno rješenje. Prije svega, dobro je imati pravilo koje se odnosi na sukobe i njihovo rješavanje, na koje se voditelji mogu pozvati u danom trenutku. Osim toga, dobro je ako je prije samog sukoba vođen razgovor o toj temi, pa se neke stvari sada mogu ponoviti u "praksi". No to su sve, naravno, samo neke predradnje koje mogu pogodovati uspješnom rješavanju konfliktno situacije.

Rješavanju sukoba može se pristupiti neposredno nakon sukoba, može se, u određenim slučajevima, pričekati do kraja sastanka skupine, pa tada povesti razgovor o onome što se dogodilo, a ponekad se taj razgovor može produžiti i na sljedeći sastanak skupine, na način da se vrijeme između dva sastanka iskoristi za razradu daljnjeg pristupa problemu.

U trenucima odvijanja sukoba, voditelj mora biti objektivan i principijelan i djelovati kad procijeni da je to potrebno. Sudionici su često nabijeni emocijama i njihovo ponašanje može krenuti u bilo kojem smjeru - to treba imati na umu.

Poželjno je da se, ako je moguće, u rješavanje sukoba uključe i ostali članovi skupine.

Slijede neki primjeri postupaka pri rješavanju sukoba:

"Nakon što se na skupini dogodio konflikt između dva djeteta, pitale smo učesnike žele li riješiti svoj sukob. Nakon nekog vremena dobile smo

pozitivne odgovore. Proces rješavanja započele smo na taj način da su oba djeteta sjeli sučelice jedno drugome. Potom je dječak koji je bio izazvan ispričao svojem izazivaču što ga je zasmatalo u njegovom postupku. Za to vrijeme, drugi je dječak slušao, bez upadanja u riječ. Nakon toga, drugi dječak je iskazao svoje mišljenje i osjećaje u cijeloj situaciji, a prvi ga je slušao. Potom je prvi komentirao ono što je rekao drugi, i obrnuto. U toj situaciji presudno je bilo to što su se pažljivo slušali - problem je time već bio napola riješen. Smirili su se, i bili su spremni prihvatiti argumente onog drugog. Na kraju razgovora, pitale smo ih jesu li nešto naučili, i što od sada mogu činiti u sličnoj situaciji. Dogovor je vrijedio samo ako su se obojica odlučili složiti. Naposljetku su pronašli način postupanja u takvoj situaciji, koji je bio odgovarajući za obojicu."

"Na jednom od prvih sastanaka skupine u toj školskoj godini donosili smo pravila, od kojih je jedno glasilo: "Sukobe ćemo rješavati razgovorom." Jedan dječak je izjavio da on ne može razgovarati kad je ljut, već mora izaći van i smiriti se. Na jednoj od sljedećih skupina došlo je do konfliktne situacije između tog dječaka i jedne djevojčice. Svu djecu potom smo pozvali u krug, želeći razgovarati o nastaloj situaciji. Dječak nije želio sudjelovati i izjavio je da on više neće dolaziti na skupinu. Tek nakon završetka te skupine sjetile smo se razgovora od prije nekoliko susreta, i dječakovog načina rješavanja sukoba. Shvatile smo da tog trenutka nismo trebale forsirati razgovor. Na sreću, dječak se sljedeći puta pojavio na skupini, i nije bilo nekih većih negativnih posljedica."

"Naša skupina vraćala se s izleta. Situacija se događala u tramvaju: prepirka između dva dječaka i mogućnost fizičkog obračuna. Obje voditeljice stale su pokraj jednog od sudionika. Sukob nismo rješavali u tramvaju, već smo se dogovorili da cijela skupina silazi na prvoj stanici. To je ujedno trebalo pružiti vremena da se stiša bijes kod dječaka. Izašli smo na svjež zrak i stali sa strane.

Voditelj: Što se dogodilo?

Davor i Nikola (jednoglasno): Htio me je lupiti! Uvrijedio me!

Voditelj: Davore, što ti je Nikola rekao?

Davor: Da sam glup!

Voditelj: Zato si ga htio lupiti?

Davor: Da, uvrijedio me, bio sam jako ljut i zato sam ga htio lupiti.

Voditelj: Nikola, zašto si uvrijedio Davora?

Nikola: Zato, tako mi je došlo.

Voditelj: Misliš li da je to u redu?

Nikola: Ne znam, vjerojatno nije.

Voditelj: Postoji li neki način da popraviš situaciju?

Nikola: Ne znam. Možda. Mogao bih se ispričati.

Voditelj: To bi bilo lijepo od tebe.

Nikola: Davore, oprostite što sam te uvrijedio, nisam tako mislio.

Davor: Dobro, prihvaćam.

Potom smo ponovo ušli u slijedeći tramvaj."

3.6.2.4. UKLJUČIVANJE

Tijekom skupnog rada, događa se da skupina iz nekog razloga odbije surađivati s pojedinim djetetom, pogotovo ako se radi o nekim igrama ili aktivnostima koje se rade u malim skupinama ili parovima. S druge strane, neka djeca (koja i jesu uključena u rad skupine zbog svoje povučivosti) odbijaju prihvatiti skupinu, njene članove i aktivnosti kojima se bave.

U situacijama kad skupina odbacuje dijete dobro je usmjeriti igru ili aktivnost na cijelu skupinu - tako da svi aktivno sudjeluju. Ako to nije moguće učiniti s igrom koja je u tijeku, voditelj može raditi u paru s "odbačenim" djetetom, a nakon toga provesti neku igru koja je usmjerena na pozitivne osobine svakog pojedinog djeteta ili pak pozitivne poruke svakom djetetu. Također, voditelj može odbačenom djetetu dopustiti da ono vodi neku igru ili da u nekoj igri ono bude upućeno u "tajnu" igre.

Dijete koje ne prihvaća skupinu često je teško motivirati za rad i uključiti među ostalu djecu. Ne uspije li ni jedan pokušaj motivacije, a njegovo odbijanje sudjelovanja u skupnom radu bude toliko intenzivno da prestane dolaziti na sastanke skupine i ne pokaže nikakvu namjeru da promijeni tu odluku, nije dobro forsirati njegovo dolaženje - još uvijek postoji mogućnost da se s tim djetetom, ako postoji potreba za tim, započne intenzivniji individualni rad.

U skupinama koje su mješovite po spolu dolazi do različitih situacija u kojima dječaci ili djevojčice ne žele surađivati jedni s drugima (sjediti jedni kraj drugih, držati se za ruke, govoriti pozitivne poruke jedni drugima); tada ne treba forsirati pod svaku cijenu nastavak takvih aktivnosti; dobro je pričekati da skupina zaživi kao cjelina, bez obzira na spol. S vremenom, nakon što se bolje upoznaju, takvo ponašanje i odbijanje suradnje uglavnom prestaje.

Jedan uspješan primjer uključivanja odbačenog djeteta saznajemo od voditeljice njegove skupine:

"U skupini smo imali dječaka koji nije bio prihvaćen. Ostali članovi skupine su se prema njemu odnosili s prezirom, i svaki puta kad bi on nešto govorio ili učinio, ostali su mu se smijali ili bi ga ušutkivali. Treba reći da je taj dječak imao najveći broj negativnih ocjena, te velik broj izostanaka s nastave, no u skupinu je dolazio redovito. U skupini je često pravio nered, ometao rad skupine, ne sudjelujući u aktivnostima ili sudjelujući površno.

Jednom su se svi članovi skupine, zbog nekog incidenta, "okomili" na njega. Potakli smo ih da verbaliziraju problem. Svaki je član rekao svoje mišljenje o njegovom ponašanju, i svi komentari bili su negativni. Primijetili smo da je po prvi puta cijela skupina (koja je inače bila nova) sudjelovala u radu potpuno koncentrirano. Nakon što su svi izrazili svoje mišljenje i osjećaje, postavili smo im pitanje: "Koje su njegove dobre osobine?". Isprva su rekli da ih on uopće nema. Mi smo inzistirali na tome da svaki čovjek

ima svoje dobre, kao i loše osobine. Nakon toga sva su se djeca, zajedno s nama, izjasnila o njegovim dobrim osobinama. Na sljedećoj skupini primijetili smo da taj dječak mnogo više surađuje s nama kao i s ostalima u skupini, a odnosi skupine prema njemu jako su se poboljšali."

3.6.2.5. OSOBNA VAŽNOST

Jedna od osnovnih zadaća skupnog rada jest stvaranje osjećaja važnosti kod svakog djeteta. To se postiže postupno, sustavno, na specifičan način za svakog pojedinca. Neko dijete osjećat će se važno i prihvaćeno ako igramo neku igru koju je ono predložilo; u tom slučaju podržat ćemo tu želju i taj osjećaj igrajući tu igru (naravno, pazeći da jedno dijete ne preuzme vodstvo skupine); drugo dijete doživljava da je važno kad ga se sluša dok govori o svom problemu u odnosu s mlađim bratom - njemu ćemo omogućiti da povremeno, kad za to postoji prilika, iznese što se događa u posljednje vrijeme; treće dijete imat će osjećaj važnosti ako mu se dopusti da bude kreativno u skupini, da unosi novosti, da bude drugačije (ako to ne narušava skupinu kao cjelinu).

Postoje i neke igre u kojima se naglašava važnost i dobre osobine svih članova skupine. U takve igre spadaju "Interakcijske kartice" i "Čarobna pitanja", u kojima svatko ima priliku reći svoje mišljenje o nekoj važnoj temi ili pružiti nekome iz skupine odgovor na neko pitanje; igre "Mali poklon svakome", i "Zlatne kartice", gdje svi dobijaju nešto specifično, važno upravo njima; "Pismo sebi", "Cvijet", "Dijamant" i "Ruka davanja i primanja", u kojima osvještavaju vlastiti značaj za sebe i za druge.

Međutim, komunikacija voditelja i djece, kao i djece međusobno, u cjelokupnom svojem procesu trebala bi biti ispunjena i prožeta osjećajem poštivanja osobnosti svakog djeteta, kako bi se stvorila atmosfera prihvaćanja i poticanja.

Naravno, da bi pridavanje osjećaja važnosti bilo uspješno, potrebno je dobro poznavati svako dijete, znati koje su njegove najbolje strane, njegovi interesi i želje i što mu najviše nedostaje.

3.6.2.6. KOMUNIKACIJA

Komunikacija je proces koji se odvija cijelo vrijeme tijekom skupnog rada, a uspostavljanje kvalitetnih obrazaca komunikacije temelj je takvog rada. Upravo to jedan je od glavnih ciljeva svih igara i aktivnosti koje se odvijaju u skupini.

Komunikacija u skupini odvija se u relacijama djeca-voditelji, voditelji-djeca, djeca-djeca, voditelj-voditelj.

Verbalna komunikacija odvija se razgovorom, diskusijom (na zadanu temu, pomoću igre, o sebi), dogovorom, referiranjem itd., a neverbalna posredstvom crteža, igrom, pantomimom, modeliranjem, športom, pisanjem, mi-mikom i gestikulacijom. Kad se djeca bolje upoznaju i steknu međusobno povjerenje i komunikacija postaje kvalitetnija.

Članovi skupine mogu biti djeca koja nemaju problema u komunikaciji, ali i djeca koja su zatvorena, šutljiva, koja teško i vrlo rijetko komuniciraju; naravno, postoje i "hiperkomunikativna" djeca, koja bi željela i mogla pričati više od cijele skupine zajedno. Zadatak voditelja je da uspostavi ravnotežu u svakom od ovih slučajeva, na način da nekomunikativno dijete potiče, postavlja mu pitanja i potpitanja, motivira ga, pozitivno ga potkrepljuje i sl., a "pričalice" dovodi u situaciju da obrate pozornost na druge, da aktivno slušaju i koncentrirano sudjeluju u aktivnostima.

Kod provođenja interakcijskih igara i u razgovoru nakon njih, voditelj različitim pitanjima potiče djecu da verbalno izraze što su doživjela tijekom igre; voditelj treba prepoznati kojim članovima je potrebno postaviti više pitanja i na koji način ih treba formulirati kako bi dijete razumjelo pitanje i moglo na njega odgovoriti; tako se djeca uče izražavati svoje mišljenje na prihvatljiv način, kakvo god to mišljenje bilo. Izuzetno je važno da voditelji provjeravaju što su djeca čula.

Međutim, djeci, naročito mlađem uzrastu, često je dosadno sjediti u krugu i razgovarati, a voditelji ponekad forsiraju verbalnu komunikaciju, jer smatraju da će na taj način postići da se djeca oslobode u razgovoru s vršnjacima i odraslima; to može dovesti do problema i "šumova" u komunikaciji, jer su djeca sklona tome da ponavljaju izjave jedni za drugima ili da odgovaraju jednostavnim rečenicama; na taj način, ne samo da nećemo postići cilj, već će se dogoditi da skupina izgubi na dinamici.

Stoga, u radu sa skupinama koje nisu sklone verbalnom izražavanju (što se uglavnom odnosi na mlađi uzrast), dobro je raditi putem neverbalnih oblika komunikacije, ponajviše igara, likovnih tehnika (crteža, kolaža, glinamola itd.) i športskih aktivnosti i tim oblicima skupnog rada, indirektno razvijati verbalnu komunikaciju na neformalan način. Povremeno je moguće, između dvije takve aktivnosti, "ubaciti" poneki zanimljiv razgovor, vezan uz temu koja zanima većinu djece. Međutim, voditelj koji u skupini radi pretežno na te načine, treba biti otvoren za sve vrste neverbalne komunikacije, mora naučiti prepoznavati signale koje šalje svako dijete i adekvatno reagirati na njih.

Igre koje su naročito pogodne za razvoj komunikacije, verbalne i neverbalne, su npr. "Sve ima dvije strane", "Parafraziranje", "Pantomima", "Crvenkapica", "Pokvareni telefon", "Pilot i kontrolor leta", "Slaganje rečenica", "Izlet", "Psihijatar i luđak" itd.

3.6.3. ZAVRŠNO RAZDOBLJE

3.6.3.1. RASTANAK

Rastanak ili separacija završno je razdoblje u skupnom radu. To je proces koji često, kao i u drugim životnim situacijama rastanka, budi ambivalentne osjećaje - tugu zbog razdvajanja; radost, ponekad i ponos, zbog

svih podijeljenih trenutaka i zajedničkih aktivnosti; znatiželju, možda iščekivanje, zbog novih iskustava koja slijede i pitanja - što će biti dalje?

Stoga je to prilika da se djecu provede do prepoznavanja ovih osjećaja, djelujući u smjeru osnaživanja njihove samostalnosti, samopouzdanja i životnog optimizma.

Da bi ovo bilo izvedivo, djecu prije svega treba u samom početku rada obavijestiti o tome da će skupina završiti s radom na kraju školske godine (pri čemu nikad nije sasvim sigurno da će i nastaviti s radom sljedeće godine). Važno je da djeca prihvate činjenicu da će se to neminovno dogoditi, budući se obično naviknu na kontinuitet skupine, međusobno se povežu i prijatelje, pa im i s te strane rastanak nije lagan.

Voditelji procjenjuju kad će djecu početi pripremati za rastanak. Dobro je posljednjih nekoliko susreta skupine posvetiti ovoj temi; moguće je organizirati i završnu zabavu i izlet.

Posljednji susret skupine specifična je situacija; uz pomoć nekih igara koje su namijenjene upravo ovoj svrsi ("Zajednička poruka", "Zlatne kartice", "Zajednička pjesma" i sl.), djeca se podsjećaju na lijepe, ugodne i vesele zajedničke trenutke. To je ujedno i završna afirmacija za svako dijete. Ako voditelji primijete da nekom djetetu rastanak naročito teško pada, dobro je razgovarati sa njim o osjećajima koji se javljaju, pri čemu treba imati na umu specifičnu situaciju tog djeteta i njegova dotadašnja iskustva s rastancima.

3.7. NAČINI PRAĆENJA I EVALUACIJA

Kako bi se mogao uspješno pratiti rad sa skupinom i roditeljima potrebno je bilježiti sva zapažanja, upisivati podatke o ponašanju svakoga djeteta u skupini, o skupnom radu, aktivnostima, i sl.

Praćenje rada odvija se na sljedećim razinama

1. Individualno praćenje svakog pojedinog djeteta;
2. Praćenje skupine kao cjelin;
3. Praćenje obitelji svakog pojedinog djeteta i
4. Praćenje djetetovog uspjeha u školi.

Načini praćenja:

1. Dnevnik rada (piše ga svaki voditelj skupine)

U dnevnik se upisuju:

- osnovni podaci o djeci (ime i prezime, adresa i broj telefona, imena i zanimanje roditelja, datum rođenja, obiteljska situacija, socioekonomska situacija, ponašanje u školi i školski uspjeh, informacije prikupljene od osoblja škole itd.),

- evidencija o dolascima i izostancima djece sa skupine,
- planovi i realizacija planova za rad skupine,
- planovi i realizacija planova za svako dijete,
- izvještaji o radu skupine - obrađivane teme, aktivnosti, igre, napomene o uspjehu pojedine igre,

- komentar o svakom djetetu i njegovom sudjelovanju,
- postignuti rezultati,
- izvještaji o obilascima obitelji,
- izvještaji o roditeljskim sastancima - dolazak roditelja, tijek rada i teme,

- osobna zapažanja voditelja - osjećaji, dileme, sugestije za budući rad.

2. Instrumenti konstruirani u svrhu praćenja

- upitnik koji voditelji ispunjavaju na kraju svakog obrazovnog razdoblja, a sadrži podatke o školskom uspjehu (ocjene, opravdani i neopravdani izostanci), podatke o promjenama u obitelji i podatke o redovitosti dolazaka u skupinu,

- tablice uz pomoć kojih voditelji evidentiraju osnovne podatke vezane uz rad skupine, kontakte s roditeljima i rad savjetovišta,
- obrazac u koji voditelji upisuju svoja osobna zapažanja o radu.

3. Mjesečni izvještaji voditelja skupina (voditelji ih pišu zajednički)

U mjesečne izvještaje, na pregledan i sažet način, bilježi se:

- datum i vrijeme održavanja svakog sastanka skupine,
- broj prisutne djece na svakom sastanku skupine,
- program i realizacija programa za svaki sastanak skupine,
- komentari voditelja za svaki sastanak skupine,
- datum i vrijeme održavanja roditeljskog sastanka,
- broj nazočnih roditelja,

- tema roditeljskog sastanka i način realizacije teme,
- komentar voditelja za roditeljski sastanak.

4. Sintetički izvještaj (voditelji ga pišu zajednički)

Završni, sintetički izvještaj pišu voditelji skupine na kraju školske godine i zajedno s dnevnikom rada predaju ga voditelju projekta.

Sintetički izvještaj sadrži:

- realizaciju plana rada skupine po obrazovnim razdobljima,
- tablice s evidencijama o broju održanih sastanaka, broju dolazaka djece u skupinu, broju obilazaka obitelji, broju dolazaka roditelja na roditeljske sastanke,
- mišljenje voditelja o djeci i prijedloge za daljnji rad - aktivnost u skupini, uloga u skupini i odnosi koje razvija s ostalom djecom, karakteristike i specifičnosti obitelji, uvjeti stanovanja, kontakti voditelja i obitelji, eventualni individualni rad,
- izvještaj o suradnji s djelatnicima škole,
- samoprocjena rada voditelja,
- procjena rada suvoditelja,
- procjena rada supervizora,
- mišljenje voditelja o supervizijama.

4. OSTALE AKTIVNOSTI

Tijekom provođenja MPPI programa ukazala se potreba za proširivanjem oblika rada s djecom u školama. Djeca koja su pohađala skupinu željela su provoditi više vremena s voditeljima skupina, bilo u individualnim razgovorima, bilo u interakcijskim igrama ili u skupnim diskusijama. Međutim, i djeca koja nisu bila članovi skupine, preko priča onih koji su to bili, počela su iskazivati vrlo veliko zanimanje za sudjelovanje u nekoj sličnoj skupini. Ove informacije brzo su se širile i uskoro je zaista veliki broj djece počeo pokazivati takav interes. Budući da je broj članova skupine ograničen, a nije postojala mogućnost da se formira ni približno toliki broj skupina koji bi obuhvatio sve zainteresirane, voditelji skupina na nekim školama odlučili su iznaći oblik rada koji bi i ostaloj djeci pružio mogućnost da putem neformalnih razgovora traže rješenje za svoje probleme, da sudjeluju u igrama kakve su im opisivali njihovi prijatelji, članovi skupina, da u skupnim diskusijama i zanimljivim predavanjima uče socijalne vještine, stječu znanja potrebna za život ili se jednostavno dobro zabave u školi.

Tako su voditelji na pojedinim školama, u dogovoru i uz suglasnost školskih ravnatelja, nastavnika i pedagoga, osmislili sljedeće oblike aktivnosti koji su i drugoj djeci u školi omogućili pristup ovakvim načinima rada - savjetovalište, poštanski sandučić i pano.

4.1. SAVJETOVALIŠTE

Svrha otvaranja savjetovališta u školama u kontekstu MPPI projekta jest mogućnost uključivanja i drugih učenika, koji imaju potrebe za skupnim radom, diskusijama i konzultiranjem o vlastitim problemima, u takve oblike rada.

Osnovna razlika između skupina i savjetovališta je u dobrovoljnosti polaznika savjetovališta u odnosu na polaznike skupnog rada koji imaju obvezu prisustvovanja skupnim susretima do kraja školske godine.

Da bi savjetovalište u školi moglo djelovati, osnovni je preduvjet postojanje adekvatne prostorije, koja mora biti na raspolaganju najmanje jednom tjedno po nekoliko sati. Poželjno je da prostorija bude dovoljno velika, jer moguće je da u isto vrijeme dođe veći broj djece. Na vrata te prostorije dobro je postaviti plakat s informacijama o terminima i sadržajima rada savjetovališta. Zbog svih ovih tehničkih detalja koje treba uskladiti, savjetovalište obično počinje s radom nakon početka rada skupine.

Poželjno je da u savjetovalištu rade najmanje dva voditelja u isto vrijeme, po mogućnosti i više. Neki voditelji radit će sa skupinom, neki individualno.

Može se očekivati da će odaziv djece u početku biti manji, zbog neinformiranosti o savjetovalištu, ali potrebno je strpljenje.

Djeca u savjetovalište dolaze s najrazličitijim interesima i voditelji bi trebali imati uvijek pripremljene aktivnosti (tematske diskusije, igre, i sl.), s time da ih po potrebi modificiraju. Jedna od mogućnosti je i da se najave teme za sljedeći rad savjetovališta; na taj način se i djeca mogu pripremiti za aktivnije sudjelovanje u raspravi. Dosadašnje iskustvo pokazalo je da se formira skupina učenika koji su stalni posjetioци savjetovališta, ali svaki put će još ponetko navratiti. Diskusije u savjetovalištu su dobra prilika da se djeca nauče izraziti svoje mišljenje, davati argumente i diskutirati bez upadanja u riječ; u tim diskusijama voditelji su uglavnom koordinatori.

U savjetovalište sva djeca, učenici škole u kojoj se ono nalazi, mogu doći neograničen broj puta - pod uvjetom da ne izostanu s nastave kako bi bili u savjetovalištu.

Voditelji u savjetovalište mogu pozvati roditelje i nastavnike. Možda će biti skeptični u odnosu na svoje sudjelovanje u takvom radu, ali možda ponetko i dođe.

Djeca u savjetovalištu postaju opuštena, eventualni strah od autoriteta postupno nestaje; budući i oni u velikoj mjeri sudjeluju u kreiranju sadržaja u savjetovalištu, moguće je da primijene i razviju svoju kreativnost. Djeca koja su članovi skupine na ovaj se način mogu osloboditi etikete koju im njihovi vršnjaci ili nastavnici pripisuju, i stvoriti s njima kvalitetne oblike suradnje; mnogi voditelji upravo su ovaj aspekt MPPI programa istaknuli kao najzabavniju, ali ujedno i vrlo korisnu aktivnost.

4.2. POŠTANSKI SANDUČIĆ I PANO

Mnoga djeca se neće odvažiti da dođu u savjetovalište, a imaju problem koji bi htjeli riješiti i trebaju pomoć. Jedna od aktivnosti namijenjena takvoj djeci jest “sandučić povjerenja”. U njega djeca ubacuju pisma s pitanjima pod šifrom, a voditelji odgovaraju na njihova pitanja na taj način što ih na posebnom panou, ili u drugom sandučiću, čeka odgovor pod tom istom šifrom.

Poštanski sandučić i pano postavljaju se u dogovoru sa školom. Škola bi trebala osigurati odgovarajući sandučić s ključem, ali ako to nije moguće, taj će zadatak biti prepušten voditeljima. U dogovoru sa školom osigurava se dobro vidljivo i prometno mjesto gdje će sandučić biti postavljen, kao i odgovarajući pano pored sandučića.

U početku možda neće biti mnogo pisama, ali postat će brojnija kad djeca vide da se odgovori na njihova pisma zaista pojavljuju na panou i da stvarno odgovaraju na njihova pitanja.

4.3. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA

Ukoliko u početku nema značajnijeg interesa djece za dolazak u savjetovalište, postoje načini na koje ih je moguće animirati i motivirati.

Jedan od načina jest taj da školski pedagog pošalje po razredima knjigu za obavijesti s informacijama o savjetovalištu, tj. učionici u kojoj se odvija rad, vremenu rada, voditeljima savjetovališta, te eventualno o nekim sadržajima rada savjetovališta.

Također, voditelji savjetovališta mogu, u dogovoru s razrednicima, na satovima razredne zajednice viših razreda ukratko prezentirati rad savjetovališta, na način da s učenicima odigraju neku od interaktivnih igara ili da održe nedirektivnu aktivnu edukaciju o određenim temama koje su učenicima zanimljive.

Pri odgovaranju na pitanja iz sandučića, voditelji bi trebali obratiti pozornost na sljedeće:

- ako je moguće, ne treba davati gotova rješenja; dobro je pustiti dijete da razmisli o svojem problemu, da ga pokuša spoznati na novi način do kojeg dolazi samo, uz malu pomoć voditelja;

- obično je dobro navesti više mogućih načina rješavanja problema i ostaviti djeci da izaberu onaj koji im najviše odgovara;

- vjerojatno će se pojavljivati i pisma s neozbiljnim sadržajem ili nepostojećim problemima; ako je sasvim jasno da se radi o takvom pismu, na njega ne treba odgovarati, ali treba biti jako oprezan pri selekciji - ponekad se iza takvog pisma krije vrlo ozbiljan problem; u tom slučaju, dobro je pozvati dijete da drugačije formulira svoje pismo;

- na panou se trebaju pojavljivati samo odgovori na pitanja i treba paziti da prilikom vađenja pisama iz sandučića i odgovaranja na pitanja nitko osim voditelja nema uvid u pisma - djeca i nastavnici ponekad mogu po ru-kopisu prepoznati koje dijete je napisalo pismo, pa ako se radi o zaista intimnom problemu, ne treba naglašavati kakve to posljedice može imati; pisma se mogu čuvati u arhivu savjetovališta;

- ako je u određenim vremenskim intervalima pano prazan, na njega je moguće staviti crteže koji su nastali u savjetovalištu;

- pitanja koja se često ponavljaju mogu biti pokazatelj voditeljima da bi o temi bilo dobro organizirati predavanje ili diskusiju u savjetovalištu.

Ako u školi ne postoji mogućnost otvaranja savjetovališta ili postavljanja poštanskog sandučića, još uvijek može biti moguće postaviti samo pano, na kojem djeca mogu ispisivati svoja pitanja ili prijedloge vezane uz školu ili njih same.

Voditelji skupina opisuju:

"Na našoj školi nije postojala mogućnost formiranja savjetovališta ili postavljanja sandučića (zbog neodobrenja ravnatelja), pa smo se odlučile na kompromisno rješenje - postavljanje panoa. Pano je postavljen na vidljivo i

frekventno mjesto u školi. Ukratko smo objasnili pravila - kako postavljati pitanja i kako i kada će biti objavljeni odgovori. Odaziv je bio više nego velik. Na prvi pogled je bilo vidljivo da djecu "muči" puno toga, a sve je naravno bilo fokusirano na školu. Nekoliko ključnih pitanja se ponavljalo puno puta, bilo je mnogo parola, buntovnih uzvika i bezobraznih tvrdnji (koje nisu zahtjevale odgovor, ali svojim tonom daju nekakvu poruku). U tom moru pitanja, bilo je i mnogo zaista ozbiljnih, koja su zahtijevala odgovor; odgovor su, naravno, i dobila. Uglavnom, tako veliki odaziv posvjedočio je o potrebi učenika da na ovaj način progovore o onome što ih muči, zanima..."

U nemogućnosti pokretanja rada savjetovišta ili poštanskog sandučića, pano je dobar način komunikacije sa školskom djecom, ali i način da se djeca bolje upoznaju s voditeljima skupine, što vremenom utječe na smanjenje stigmatizacije djece s kojom ti voditelji rade u skupini.

5. INDIVIDUALNI RAD S DJECOM

Problemi u ponašanju kao i potrebe djece uključene u rad MPPI skupina ne sagledavaju se i ne tretiraju samo u kontekstu skupnog rada. Može se ukazati potreba za pojačanim radom s pojedinim članom skupine. Za neku djecu pristup putem skupine možda i nije optimalan - nedostatak socijalnih vještina unutar skupine, pa čak i izbjegavanje sudjelovanja u bilo kakvim skupinama može biti jedan oblik manifestiranja djetetovih problema. Ima djece koju ostali dio skupine odbacuje. Također, nekom će djetetu biti potrebno posvetiti mnogo više dodatnog vremena i pažnje, i to kako u smislu pomoći u učenju i svladavanju gradiva (što ne spada u sadržaj skupnog rada, a potrebno je zbog slabog predznanja djece), tako i u smislu pružanja podrške u razvoju emocionalne sigurnosti i stabilnosti.

Za takvu će djecu individualni oblik rada biti mnogo primjereniji. Djecu za individualni rad izabiru voditelji rada po svojoj slobodnoj procjeni, ako počnu iskazivati probleme koje je potrebno tretirati takvim oblikom rada. Ako je skupina tek formirana, obično će biti potrebno nekoliko sastanaka, te barem jedan obilazak obitelji, kako bi se odredilo s kojom djecom će se raditi individualno.

Individualni rad provode vanjski suradnici, a pomoć u učenju pružali su ponekad i voditelji skupina.

5.1. POMOĆ U UČENJU VODITELJA SKUPINE

U prve dvije godine rada, zbog pomanjkanja individualnih voditelja, voditelji skupina su u nekim slučajevima pomagali djeci iz skupine u učenju.

Ako voditelj skupine pomaže članu skupine u učenju, njegov će kontakt s djetetom, djetetovom obitelji, kao i njegovim nastavnicima (naročito razrednikom) biti još intenzivniji.

Ovaj oblik rada zahtijeva češće i duže razgovore s djetetom, više vremena provedenog s njim u njegovim svakodnevnim aktivnostima, kao i pomoć i podršku u svim specifičnim područjima zbog kojih se ovakav rad pokazao neophodnim (učenje i ispravljanje slabih ocjena, razvijanje interesa i radnih navika, itd.). Taj rad se odvija prilikom posjeta djetetovom domu, te djetetovih dolazaka u savjetovalište (ako postoji na školi).

U obitelj djeteta kojemu pomaže u učenju voditelj dolazi češće, te razgovorom o specifičnim problemima nastoji, ako je to moguće, stvoriti atmosferu podrške djetetu; također, ponekad je moguće i nekog člana obitelji animirati za intenzivniju pomoć djetetu.

Posebno je važno upozoriti nastavnike da se djetetu pomaže pri učenju. To može pomoći kod ispunjavanja obrazovnih zadataka, i oko toga se zajednički dogovaraju dijete, voditelj i nastavnici (na primjer, s nastavnicima je moguće dogovoriti datum odgovaranja pojedinih nastavnih cjelina).

Potrebno je paziti da se ne izazove ljubomora ostale djece zato što se jednom djetetu posvećuje više pažnje nego ostalima. U takvim situacijama dobro je od skupine tražiti pomoć (ako član pristaje) ili im objasniti da taj član ima neke probleme koje je bolje rješavati na ovaj način. U skupini to dijete nije dobro ni po čemu isticati niti mu dopustiti da traži bilo kakve ustupke zato jer se s njim radi intenzivnije.

5.2. INDIVIDUALNI RAD VANJSKOG SURADNIKA

Broj vanjskih suradnika koji će provoditi individualni rad s pojedinim članovima skupine ovisi o potrebama skupine. U praksi, na žalost, potrebe su često veće nego što ima vanjskih suradnika, tako da je individualni rad osiguran samo za onu djecu kojoj je to najpotrebnije.

Ako voditelji skupine procijene da je djetetu potreban individualni rad, oni od supervizora mogu zatražiti da im dodijeli vanjskog suradnika koji bi mogao raditi s djetetom, ili ga pak sami pronađu, uz odobrenje supervizora. Važno je da taj vanjski suradnik posjeduje određeno stručno znanje, ali mnogo važnija je njegova volja da radi sa djetetom. Vanjski suradnici obično dolaze iz redova studenata socijalnog rada i socijalne pedagogije (nižih godina studija).

Individualni rad vanjskog suradnika započinje upoznavanjem s djetetom, koje se može obaviti u samoj skupini, ili izvan (što ovisi o voditeljevoj procjeni situacije). Također, voditelj skupine upoznaje ga sa djetetovom obitelji i nastavnicima. Voditelj pruža vanjskom suradniku osnovne podatke o djetetu, te ovaj na osnovi tih podataka, kao i inicijalnih razgovora s djetetom, razvija (u dogovoru s voditeljem) svoj vlastiti plan i program rada. Ovaj rad najčešće se odvija u sferi učenja, ali ponekad i na drugim problematičnim područjima. Osim toga, postoji mogućnost zajedničkog provođenja slobodnog vremena (odlasci u kino, na športske aktivnosti, upućivanje na kvalitetnu literaturu, druženje s ostalim djetetovim prijateljima itd.).

Vanjski suradnik može, prema potrebi, povremeno prisustvovati radu skupine kako bi dobio uvid u djetetovo ponašanje u tom kontekstu, ali to ne spada u njegove obveze. Individualni rad u skupini bit će potreban u slučaju očitovanja ponašanja bilo od strane djeteta, bilo skupine, koje dijete i dovodi u poziciju da odbaci skupinu ili da bude od nje odbačen. Također, vanjski suradnik može zajedno sa skupinom ići na skupne izlete. Međutim, on je dužan da se najmanje dvaput tjedno (po mogućnosti i više puta) sastane i radi s djetetom. I on u svojem radu kontaktira s djetetovom obitelji i nastavnicima, na način na koji to čine i voditelji skupine.

Ako procijeni da postoji potreba, voditelj može djetetovu obitelj uputiti na adrese drugih stručnjaka, specijaliziranih za tretiranje specifičnih problema.

Poželjno je i da prisustvuje završnim sjednicama, jer će vjerojatno dati cjelovitiju procjenu djetetove situacije. Vanjski suradnik može sudjelovati u ostalim aktivnostima u školi (savjetovalište, poštanski sandučić i sl.).

Vanjski suradnici koji studiraju socijalni rad imaju superviziju jednom tjedno s voditeljem projekta, a vanjskim suradnicima-studentima socijalne pedagogije superviziju vode iskusniji voditelji skupina, apsolventi i diplomirani socijalni pedagozi, također jednom tjedno.

Ovakav oblik rada ima svoje prednosti u odnosu na pomoć u učenju voditelja skupine. Vanjski suradnik obično ima više vremena da se posveti pojedinom djetetu, pa se između njega i djeteta razvija prisniji odnos. Također, manja je vjerojatnost da se izazove ljubomora ostale djece, upravo

zato jer nema potrebe da se na samoj skupini s djetetom razgovara o individualnom radu. Osim toga, budući da su voditelji i vanjski suradnici skupine u stalnom kontaktu, veći broj stručnjaka angažiranih na jednom problemu može sagledati pojedine aspekte tog problema sa šire osnove.

Individualni rad sa svakim djetetom specifična je situacija i o načinu na koji će se provoditi odlučuje voditelj ili vanjski suradnik na osnovi svog zapažanja, znanja, iskustva, prikupljenih podataka, intuicije, te u dogovoru sa svim relevantnim strukturama. Kao što je slučaj sa svakom pojedinom skupinom obuhvaćenom MPPI programom, tako i za svako dijete s kojim se radi individualno, osoba koji vodi taj rad sastavlja plan i program rada prilagođen upravo tom djetetu. Ovakav pristup pokazao je izuzetno dobre rezultate i vrlo je važan kao proširenje originalnog MPPI programa.

Nekoliko karakterističnih situacija opisuju voditelji skupina:

"Jedna djevojčica je 3 tjedna prije kraja školske godine imala 7 negativnih ocjena, plakala je i rekla da će je majka, ako padne razred, smjestiti u dom, jer je ne može uzdržavati; majka nam je to potvrdila, također u suzama. Odlučile smo poduzeti sve što je u našoj moći - odredile smo zajednički datume ispravljanja ocjena, vrijeme za učenje iz dana u dan; majka je pristala pomoći u učenju i kontroli. Odlazile smo je ispitivati i vikendom i kontrolirati pridržava li se plana na koji je pristala."

Dijete koje se nađe u situaciji kao što je ova često ne vidi nikakav izlaz, i u stanju je dići ruke od pokušaja da riješi svoj problem, i jednostavno čekati da se događaju stvari koje mu dodatno potvrđuju njegov doživljaj sebe kao neuspješne osobe. U tako složenoj situaciji voditelji su oni koji će možda imati mogućnost da djetetu pomognu da proširi svoju perspektivu i uvidi da o njemu samom ovisi rješenje njegovih problema. Dobro je da se stvari rješavaju korak po korak - jedna po jedna ocjena, jedan po jedan predmet - i da se djetetu objasni što će se raditi, kako bi uvidjelo da se svaki problem može sagledati sa svih strana i razložiti na manje cjeline. Dakako, pritom će u većem broju slučajeva biti potrebno pridobiti na suradnju i osobe iz djetetove okoline - npr., zamoliti nastavnike da odrede dio gradiva koji je potrebno znati za pozitivnu ocjenu, objasniti roditeljima i drugim članovima obitelji da bi trebali pomagati djetetu u učenju (putem objašnjavanja nejasnih dijelova gradiva, ispitivanja i kontrole, i sl.).

"U skupinu je dolazila jedna vrlo introvertirana djevojčica. Na svaku inicijativu izvana odgovarala je šutnjom i povlačenjem. Njeni odgovori na pitanja uglavnom su bili kimanje i odmahivanje glavom (što je značilo "da" i "ne") te slijeganje ramenima (što je bilo "ne znam"). Da bi je doveli do stupnja da iskaže svoje mišljenje, primjenjivali smo "specijalne" taktike. Ponekad bi postavili i pet potpitanja, da bi dobili odgovor na prvobitno pitanje. Djeca su komentirala: "Nikad ne priča. Uvijek šuti. Ona ne zna pričati." Ovakvi podrugljivi komentari, kao negativno potkrepljenje, doveli su do toga da se djevojčica još više povukla u sebe. Međutim, u njenoj obiteljskoj sredini bili smo svjedoci sasvim suprotnog oblika ponašanja.

Djevojčica je bila vrlo opuštena, komunikativna, aktivna i otvorena. Zanimljivo je napomenuti da je roditelji u šali zbog rječitosti zovu "advokat". Posjet obitelji bio je smjernica za daljnji rad. Pozitivni poticaji od strane voditelja, učenika i nastavnika pomogli su da se djevojčica postepeno počne otvarati i komunicirati u školi, na onaj način kako to čini u obiteljskoj sredini."

Bez uvida u to kako dijete funkcionira u različitim okruženjima, nije moguće pronaći pravi pristup kako djetetu omogućiti da otkrije i druge oblike ponašanja, koji bi mogli biti primjereniji određenoj situaciji.

"Ante ima 12 godina. Bio je kulturno i obrazovno zapušten, živio je u nesređenoj obitelji. Volio je dolaziti na skupinu, međutim tražio je dosta pažnje za sebe i ometao je rad skupine. Pokušali smo, uz skupni, provesti i individualni rad, ali Ante i voditelj nisu našli zajednički jezik. Voditelj nije pokazao dosta interesa za rad, shvatio je to kao formalnost, te nije bilo nikakvih rezultata. Da bi Ante ipak završio razred promijenili smo individualnog voditelja. Ante se pozitivno identificirao sa drugim voditeljem, a ovaj je u radu uložio dosta truda i pažnje. Uskoro je počeo pokazivati pozitivan pomak u ponašanju u svojoj široj socijalnoj sredini, a i razred je završio s dobrim uspjehom (imao je dva popravna, ali to je veliki uspjeh jer je prije početka rada nakupio 7 negativnih ocjena). Ante je počeo mijenjati svoje ponašanje i u obitelji pa se njegova majka našla ugroženom i željela prekinuti taj rad. Uz nekoliko razgovora i suradnju škole uspjeli smo je privoljeti da se rad nastavi. Vjerojatno je ključni moment u radu bila promjena voditelja."

Svako ponašanje djeteta uklopljeno je u neko određeno okruženje i unutar njega ima svoju funkciju. Ako se to okruženje izmijeni i dijete će mijenjati svoja ponašanja. U ovom slučaju, promjena konteksta bila je mogućnost pozitivne identifikacije s novim voditeljem. Međutim, svaka promjena unutar jednog člana nekog sustava nužno zahtijeva promjenu unutar ostalih članova. To je nešto što će ti drugi članovi ponekad teže prihvatiti; no, ako i sami uvide da je njihova osobna promjena nužna kako bi sustav funkcionirao kvalitetnije, kvaliteta odnosa vremenom će se popraviti.

6. RAD S RODITELJIMA

Rad s roditeljima jedan je od najvažnijih aspekata i ključnih preduvjeta prevencije i tretmana poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Roditelji, koji svojim odgojnim metodama ili njihovim nepostojanjem, u velikoj mjeri utječu na formiranje ličnosti i obrazaca ponašanja svojeg djeteta, u svoju roditeljsku ulogu ponajčešće dolaze nepripremljeni, posjedujući uglavnom znanja o odgoju koja su im prenijeli njihovi vlastiti roditelji. Mnogi se u toj ulozi snalaze uz mnoge uspone i padove, učeći na iskustvima drugih i vlastitim pogreškama; ali neki se i ne uspiju snaći. Djeca koja iskazuju probleme u ponašanju uglavnom su djeca ove druge skupine roditelja. To roditeljsko nesnalaženje u njihovoj ulozi može se očitovati na razne načine: od onih naj-ekstremnijih i najočiglednijih, u obliku zlostavljanja i zanemarivanja djece, pa do onih suptilnijih, gdje je na prvi pogled u obitelji sve u redu, ali kada se malo “zagrebe ispod površine”, na vidjelo izlazi duboko nerazumijevanje roditelja za dijete, nedostatak otvorene i iskrene komunikacije, spurtavanje i manipuliranje djetetom, preslikavanje predrasuda i negativnih navika na dijete, itd.

Upravo iz tih razloga, rad s roditeljima od jednake je važnosti kao i rad sa samim djetetom, i kao takav, u MPPI projektu provodi se u slijedećim oblicima:

6.1. RODITELJSKI SASTANCI

Roditeljski sastanci odvijaju se u obliku skupnog rada s roditeljima djece uključene u projekt. Održavaju se jednom mjesečno u prostorijama škole (moguće je i izvan škole, ako postoji odgovarajući prostor i ako to roditeljima više odgovara).

Prvi roditeljski sastanak ujedno je i prvi kontakt s roditeljima, a vode ga školski pedagog, koji ga je dužan i sazvati, nadležna osoba iz CZSR-a, te voditelji skupine. Ovaj sastanak ima za cilj upoznavanje roditelja s voditeljima, svrhom postojanja skupine, te metodama rada u skupini. Sastanke koji slijede vode samo voditelji skupine.

Prva faza organiziranja roditeljskog sastanka jest obavještanje roditelja o terminu održavanja sastanka. Ovo se može izvesti na više načina: za vrijeme obilaska obitelji, telefonom, te slanjem poziva poštanskim putem (sa žigom CZSR ili škole ili bez njega) ili pak tako da djeca prenesu poziv roditeljima.

Vrijeme će pokazati koji od ovih načina je za pojedinu obitelj najdjelotvorniji.

Druga faza jest pravodobno pronalaženje adekvatne prostorije za održavanje sastanka u školi. Voditelji dolaze na školu malo prije zakazanog termina; potrebno je da saznaju koja će prostorija biti slobodna sljedeća dva školska sata, a potom je pripreme za sastanak (ako ima dovoljno prostora, stolice se postavljaju u krug).

Sljedeća je faza sam roditeljski sastanak. Sadržaj i forma sastanka ovisit će o više faktora - broju prisutnih roditelja, tekućoj problematici, interesu roditelja, njihovom raspoloženju za rad, stupnju njihove otvorenosti za učenje, i naravno, o planu koji su postavili voditelji. Tako sastanci mogu dobiti formu skupnog rada, predavanja, diskusija, pa čak i individualnog rada, u slučaju da je broj roditelja mali. (U pravilu, sastanci se ne održavaju za manje od tri roditelja).

Sadržaji roditeljskih sastanaka su raznovrsni. Pri koncipiranju sastanaka, voditelji obraćaju pažnju na nekoliko osnovnih stvari: ovi roditeljski sastanci nisu namijenjeni tome da budu standardni informativni razgovori, a pogotovo ne tome da roditelji slušaju kritike zbog (ne)uspjeha svoje djece. Velika je vjerojatnost da su takav pristup doživljavali na školskim sastancima, a isto je toliko velika vjerojatnost da je taj pristup imao malo uspjeha. Za razliku od toga, osnovna svrha ovih roditeljskih sastanaka jest edukativna - provodeći roditelja indirektno kroz proces osvještavanja sebe i svojih odnosa s djetetom, obitelji, poslom, širom zajednicom, diskretno ga podučavajući njegovoj ulozi, cilj je dovesti ga u kontakt sa situacijom i mogućim putovima rješenja postojećih problema. Sve ovo radi se uz poštivanje njegovog stava, dotadašnjeg truda, mogućnosti prihvatanja promjene i vremena za tu promjenu. Prvi sastanci bit će posvećeni boljem upoznavanju s roditeljima, te osobito, boljem upoznavanju roditelja s temama i metodama rada u skupini s njihovom djecom. Daljnji razvoj dinamike sastanaka ovisit će o postignutom stupnju interesa i interakcije između roditelja i voditelja, dok će sadržaji i metode rada biti odraz koliko tekuće problematike, toliko i krea-

tivnosti i znanja voditelja. Moguće je primjenjivati mnoge od interakcijskih igara koje se koriste i u skupinama s djecom (naravno, prilagođenih odrasloj dobi), vježbe percepcije, igranje uloga, projektivne igre, vođene fantazije, "brain storming" i mnoge druge metode i tehnike; teme diskusija i predavanja mogu varirati od onih općenitih - rasprave o odgovornosti, samopouzdanju, konfliktima i načinima njihovog rješavanja, životnim ulogama, sociopatološkim pojavama i njihovom spriječavanju itd., pa do onih specifičnijih - djeca i njihov razvoj, odnos s roditeljima, prema školi, prema suprotnom spolu, njihova profesio-nalna orijentacija, međusobni odnos roditelja, odnos roditelja sa obitelji, prema poslu, i tome slično. Također, roditelji mogu jedni drugima biti odlični savjetnici, upravo zbog mogućih sličnosti situacija u kojima se nalaze. Na kraju sastanka, roditelji i voditelji daju svoj feedback, te eventualno prijedloge za buduće sastanke.

6.2. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA

Iskustva voditelja pokazuju da je jedan od najučestalijih problema ve-zanih uz roditeljske sastanke slab odziv roditelja. Nije rijedak slučaj da se zbog premalog broja prisutnih roditelja sastanak morao odgoditi. Razlozi za ovo mogu biti višestruki. Zbog već spomenutog odnosa koji su osjećali na standardnim sastancima, mnogi roditelji počinju gajiti odbojnost prema ovakvim okupljanjima, osjećajući da nemaju dovoljno “psihičke snage” da izdrže pritisak koji ponekad trpe. Neki roditelji i inače su nemarni spram svojih obveza, pa tako i prema djetetu, a naravno i roditeljskom sastanku koji se tiče njihovog djeteta. Neki pak, možda smatraju samu činjenicu da njihovo dijete pohađa takvu skupinu sramotnom i ne žele s tim imati posla. Neki roditelji drže da je kontakt što ga imaju s voditeljima prilikom obilaska obitelji dovoljan. Ljudi se često izgovaraju na umor, bolesti i prezaposlenost. I dok ovi razlozi katkad mogu biti realni, voditelji će već sljedeći puta imati priliku vidjeti pokazuje li roditelj svojim ponovnim nedolaskom u stvari svoj negativan stav prema tim sastancima.

Postavlja se pitanje, na koji način motivirati ove roditelje za dolazak na sastanke. S nekima je moguće o tome razgovarati prilikom obilaska obitelji; neki će se, pak, odazvati na određene vrste poziva (pismene, sa žigom ili telefonske). Jednima sastanak treba najaviti barem tjedan dana prije, kako bi našli zamjenu na poslu, a drugima treba javljati samo dan-dva prije, kako ne bi zaboravili. Roditelji mogu imati razloge koje treba uvažiti (npr. malo dijete samo kod kuće i sl.). Neki će svaki puta obećati dolazak, a nijednom se neće pojaviti. U svakom slučaju, i specifičan način odaziva na sastanke također je jedan od pokazatelja obiteljske situacije, pa u tom kontekstu treba promatrati i ove nedolaskе. Naravno, razlog može biti i u osobnoj antipatiji prema vodi-teljima ili čak u nekom pogrešnom postupku voditelja. Ako se roditelji nekog djeteta nakon svih pokušaja, ne pojavljuju na sastancima, voditelji imaju mogućnost češćeg obilaska obitelji.

S druge strane, ako postoji povećan interes za dolazak na sastanke, moguće je organizirati i više sastanaka mjesečno.

6.3. OBILASCI OBITELJI

Obilasci obitelji specifičnost su MPPI programa i jedan od njegovih najvažnijih aspekata. Voditelji obilaze svaku obitelj najmanje dvaput mjesečno, ali pokaže li se potrebnim, mogu to činiti i znatno češće.

Svrha ovih obilazaka je višestruka. Za razliku od roditeljskih sastanaka, na kojima se problemima pristupa skupno, više općenito i koji su pretežno obrazovnog karaktera, prilikom obilaska obitelji s roditeljima se razgovara o specifičnim problemima njihove obitelji i mogućnostima rješavanja tih problema. Također, stječe se uvid u mnoge aspekte i okolnosti života pojedine obitelji:

- obiteljsku atmosferu;
- strukturu obitelji i odnos među njenim članovima;
- upoznavanje sa stambenim uvjetima u kojima žive;
- upoznavanje s njihovom ekonomskom situacijom;
- upoznavanje s lokalnom zajednicom koja ih okružuje.

Prilikom obilazaka moguće je dobiti odgovor i na pitanja vezana uz prisutnu problematiku:

- odnos roditelja prema djetetu;
- odgojne metode koje roditelji koriste;
- ponašanje djeteta u obitelji i prema pojedinim članovima;
- međusobni odnos roditelja;
- utjecaj ostalih članova obitelji na odgoj;
- raspored socijalnih uloga;
- podjela autoriteta i moći u obitelji;
- prisutnost i intenzitet sociopatoloških pojava;
- sustav vrijednosti koji obitelj njeguje (i deklarativni i aktualni);
- razlike između svjetonazora pojedinih članova obitelji, itd.

Isto tako, obilasci pridonose boljem upoznavanju roditelja s voditeljima (koji ih informiraju o aktivnostima na skupini) te razbijanju mogućih predrasuda roditelja prema školi i školskim aktivnostima; obitelj dobija mogućnost, možda po prvi put, da se otvori prema van i dobije sliku same sebe od vanjskog promatrača. Također, voditelji daju poticaj svim pozitivnim procesima, aktivnostima i odnosima s kojima se susretnu unutar pojedine obitelji.

Stoga je od izuzetne važnosti da se voditelji pripreme za prvi obilazak. Poželjno je da saznaju što više dostupnih podataka o roditeljima (obrazovanje, zaposlenje, dob, čak i vjeroispovijest), ostalim članovima obitelji, kao i socioekonomskom statusu. Potrebno je i da budu spremni da još jednom objasne sve o skupini, metodama i ciljevima rada, kao i da ispričaju ponešto o sebi. Većina obitelji neće se otvarati prema nepoznatim ljudima.

Isto tako, treba biti svjestan činjenice da će za većinu obitelji trebati više obilazaka dok se ne uđe u njihov sustav vrijednosti i dobije mogućnost za bolji uvid u situaciju. Zato nije dobro biti suviše napadan s pitanjima - to

proizvodi suprotan učinak. Voditelji moraju biti spremni na činjenicu da će možda mnogo više važnih odgovora dobiti iz svoje vlastite sposobnosti zapažanja odnosa i detalja, nego iz razgovora s članovima obitelji. Obilasci su pravi izazov za voditeljevu vještinu komunikacije i percepcije, a budući da je obično moguće obići više obitelji u jednom danu, i sposobnost prilagođavanja i fleksibilnosti dolazi do izražaja.

6.4. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA

U obilazke obitelji najčešće se ide u poslijepodnevnim satima, jer je tada veća vjerojatnost da kod kuće budu svi članovi obitelji. Točno vrijeme obilaska obično se ne najavljuje, kako bi se dolaskom možda utvrdile neke nove okolnosti i situacije u obitelji, te zatekla prirodna obiteljska atmosfera. Ovdje se valja podsjetiti na činjenicu da su roditelji, pristajući da se njihovo dijete uključi u rad skupine, isto tako pristali i na dolazak voditelja u obitelj. Poneku obitelj bit će potrebno posjećivati i više puta mjesečno. Ponekad je dobro razmijeniti telefonske brojeve, uz napomenu da se članovi obitelji mogu obratiti voditeljima u vezi s određenim problemima. Poželjno je raditi s oba roditelja, što više i što češće je to moguće, jer je čest slučaj da se suradnja ostvaruje samo s jednim roditeljem koji je zadužen za te "školske" obveze.

Problemi koji mogu nastati prilikom obilazaka vrlo su raznoliki. Rijedak je slučaj da cijela obitelj u potpunosti odbija bilo kakvu suradnju s voditeljima, ali u takvom slučaju vjerojatno će i djetetu zabraniti da pohađa skupinu, pa i na njega prenijeti svoj negativizam prema skupini. Sve što je tada moguće učiniti, jest pokušati im pojasniti o kakvom obliku rada je riječ. Mnogo češće poneki član obitelji smatra da njihovom djetetu takva skupina nije potrebna, ili ne gleda blagonaklono na posjete voditelja. Takvi otpori obično ne traju suviše dugo i prestaju kad ih prevlada entuzijazam djeteta za skupinu ili diplomatska vještina voditelja.

Može se dogoditi da dijete ne želi da voditelji posjećuju njegovu obitelj. Razlozi za ovakav stav mogu biti raznovrsni. Većina djece boji se da će roditelji saznati nešto što ne bi smjeli znati (npr. da puše ili da se družu s nekim s kim se ne smiju družiti, ili da imaju više negativnih ocjena i neopravdanih izostanaka nego što je to poznato roditeljima). Ovdje se radi o vrlo delikatnoj situaciji za voditelje. Oni u svakom slučaju nisu uhode koji roditeljima prenose informacije o djetetu i to djeci u skupini treba objasniti. Međutim, ako postoji nešto što je od suviše velike važnosti da bi se smjelo prešutjeti, voditelji to neće zatajiti - ali će isto tako i dijete o kojem se radi obavijestiti o svojem postupku i suočiti ga s mogućim posljedicama njegovih akcija.

Neka djeca imaju i drugačije razloge zbog kojih ne žele da voditelji posjećuju njihovu obitelj (osjećaj sramote zbog neadekvatnih stambenih prilika, neki unutarobiteljski odnosi ili situacija koju cijela obitelj prikriva, moguće negativne reakcije roditelja u odnosu na dijete nakon posjeta voditelja itd). Nakon što saznaju o kakvim se razlozima radi, voditelji imaju mogućnost djelovati prema zahtjevima specifične situacije i pronaći kompromis.

Neki roditelji zdušno prihvaćaju sudjelovanje svojeg djeteta u skupini, ali se potom ispostavi da zapravo pokušavaju prebaciti odgovornost oko

brige za dijete i njegov školski uspjeh na voditelje. Zbog toga je dobro ukazati na to da nazočnost voditelja znači pomoć, ali ne znači preuzimanje odgovornosti za djetetovo školovanje i ostale probleme. Roditelji i djeca ne bi trebali postati ovisni o voditeljima; dobro ih je što je moguće više uključiti u rad, ali istovremeno je potrebno raditi i na njihovom osamostaljivanju, pomoći im da preuzmu svoj dio odgovornosti i naučiti ih kako da nose tu odgovornost.

Ponekad, voditelji će biti u prilici da od članova obitelji u širem smislu, pa i od šire zajednice u kojoj obitelj živi, saznaju neke podatke koji su od izuzetne važnosti, a koji do tada nisu izašli na vidjelo (npr. postojanje nekog člana obitelji koji se povremeno pojavljuje, a za njegovo prisustvo nisu znali ni škola ni CZSR ili neki odnosi među članovima obitelji o kojima se ne zna mnogo i sl.). S ovakvim podacima treba biti izuzetno oprezan - sama činjenica da su zatajeni može implicirati mnogo toga.

Međutim, i u odnosima sa širom lokalnom zajednicom voditelji bi trebali procijeniti je li uopće nužno da se predstavljaju, a naročito je li nužno da postavljaju pitanja vezana uz određenu obitelj. Naime, roditelji vrlo često skrivaju pred ostalima da njihovo dijete pohađa posebnu skupinu u školi, pa bi razgovor sa susjedima mogao biti vrlo kontraproduktivan; jednom izgubljeno povjerenje u ovakvim se situacijama vrlo teško ponovno stječe. Osim susjeda i prijatelja dotične obitelji, postoji vjerojatnost da će voditelji kontaktirati i s drugim subjektima lokalne zajednice, kao što su dom zdravlja, voditelji sudski izrečenih mjera i slično. I ovdje vrijedi pravilo procjene voditelja - koliko i s kim razgovarati.

Individualni rad sa roditeljima je prijeko potreban i potrebno ga je osmisliti uprkos svim teškoćama koje se mogu pojaviti. Ovakav oblik rada zahtijeva od voditelja veliku vještinu komunikacije, dobru percepciju, pa čak i diplomatsku vještinu pregovaranja i posredovanja, kao i stalni razvoj tih vještina.

Slijede primjeri situacija koje su se događale u radu s roditeljima:

"Jedna samohrana majka uporno nije dolazila na roditeljske sastanke izgovarajući se da nema vremena i da je prezaposlena - u kući i na poslu; mi smo i dalje odlazile u posjet kući, svaki put je pozivale na sastanke skupine, uvažavale njene isprike uz veliko razumijevanje, ali ni dalje nije dolazila. Zatim smo mi naše posjete ograničile na razgovor na vratima, i to nakratko, izgovarajući se da nemamo vremena, napisale smo joj poziv uz malo "optužujući" ton - da još nijednom nije došla u školu, kako bi to njenoj kćeri puno značilo i sl. Ne znamo točno što je od svega ovog utjecalo na nju, ali se pojavila na roditeljskom sastanku 2 puta u vrlo kratkom roku, ispričavajući se za dotadašnje nedolaske. Da li je do promjene dovela naša upornost, razumijevanje ili kritika, ili sve zajedno, nismo otkrile."

Brojne su situacije u kojima se ne može sa sigurnošću definirati razlog zbog kojeg je došlo do nekog pomaka ili promjene u ponašanju. Kontinuirano nastojanje i ulaganje napora u određenom smjeru uvijek obuhvaća niz metoda i postupaka, kojima voditelji reagiraju na varijacije i nijanse koje

registriraju u ponašanju roditelja. Te metode djeluju na razini racionalnog, i verbalnih, jasno izrečenih izjava, ali i putem neverbalnih i uglavnom neosvijestjenih poruka. Rijetko je koji sudionik u procesu komunikacije u potpunosti svjestan svih poruka koje odašilje i prima.

"Roditelji djece iz skupine imali su distancu u odnosu na voditelje i ovakav skupni rad, postavljajući pitanja u smislu "Zašto je baš moje dijete odabrano za tu skupinu i time obilježeno kao problematično?" Roditeljima smo prezentirali cilj, svrhu i način rada skupine. Objasnili smo im da njihova djeca nisu "vrhunski" problemi, ali da zbog svog ponašanja u školi zahtijevaju posebnu pažnju, da bi se zadovoljile njihove specifične potrebe."

Problem stigmatiziranosti djece na skupini teže je rješiv; međutim, stalnim informiranjem i djelovanjem putem različitih oblika rada koji su usmjereni ka pozitivnom afirmiranju djece u vlastitoj sredini, moguće ga je smanjiti.

"Damir je vrlo hiperaktivno dijete. Koncentrirano prati nastavu maksimalno 20 minuta, a nakon toga počinje pričati, smijati se, šetati po razredu i sl. Na skupini, sadržaj koji mu je zanimljiv prati maksimalno 30 min. Majčin opis Damira bio je "On je samo malo živahan dječak!". Odbijala je priznati da njeno dijete ima problem. Kontinuirani stručni razgovori postupno su doveli do prihvatanja realnog stanja. Naglasili smo da je naš cilj dobrobit djeteta, te smo radom i postignutim rezultatima to i dokazali. S vremenom, razvio se dobar odnos suradnje."

Iracionalne reakcije roditelja na probleme kod vlastitog djeteta uobičajena su pojava s kojom se voditelji skupina susreću prilikom rada s roditeljima, a takav je stav i odnos roditelja ujedno i jedan od osnovnih generatora nastanka tih problema. U ovom slučaju, majka je odbijala priznati da ponašanje njezinog djeteta šira društvena sredina prepoznaje kao problematično. Međutim, njeno ustrajavanje u tome nije bilo toliko tvrdokorno, budući da je dobijala istovrsne informacije od ljudi koji su u njenom sustavu vrijednosti imali relevantno mjesto.

"U rad skupine bio je uključen dječak iz obitelji Novak. Prilikom razgovora nas voditelja sa pedagogom škole, dobili smo podatke da dječak živi s roditeljima i dva mlađa brata, te da je otac alkoholičar i vrlo nasilan i da ne dozvoljava da itko dolazi u kuću (a kamoli neke "dvije studentice koje tamo nešto rade u nekoj skupini s njegovim sinom"). Postavilo se pitanje kako uopće ući u obitelj i kako uspostaviti kontakt s ocem. Prvi kontakt s obitelji dogovoren je s majkom koja je bila spremna na suradnju. Na njen prijedlog u obilazak obitelji došli smo u vrijeme kada oca nije bilo kod kuće. S majkom smo se zadržali u razgovoru preko 1 sat. Kada smo se već spremali na odlazak, vratio se otac. Njegov dolazak iskoristile smo za upoznavanje, razgovor o radu skupine i o našim obvezama, te o obvezama roditelja. Taj susret prošao je u dosta napetoj atmosferi, s naše strane jer smo čule o očevom nasilnom karakteru, s očeve strane jer nas nije očekivao, a i

majka nije znala kako će otac reagirati kada nas vidi. Cijela situacija se dobro završila, iako je otac bio pripit i neugodan u komunikaciji, ipak smo mu dokazale da se našim posjetom ništa strašno nije dogodilo, da je obilazak jedna od naših obveza. Rezultat našeg nenadanog susreta bio je taj da smo ubuduće redovito i bez problema dolazile u kuću."

Tijekom odvijanja rada s obiteljima voditelji će, naročito ako dolaze nenajavljeni u obilazke, često imati priliku upoznati i sagledati i "tamnu" stranu sustava zvanog obitelj. Ovi trenuci od velike su važnosti, jer mogu pružiti mnogo bolji uvid u sliku kakvu o svojem svijetu imaju djeca uključena u skupinu. Također, i ponašanje voditelja u tim situacijama često će odrediti budućnost daljnje suradnje s tom obitelji. Kao što voditelji nastoje upoznati roditelje, isto vrijedi i u suprotnom smjeru, a reagiranje na stresne situacije jedno je od ponašanja u kojem voditelji iskazuju svoju osobnost mnogo direktnije.

7. SURADNJA SA ŠKOLOM

Suradnja i odnos sa školskim osobljem vrlo su značajni čimbenici u procesu vođenja skupine. O školskom pedagogu, ravnatelju, nastavnicima, domaru i spremačicama, ovisi mnogo toga - od odgovora na pitanje hoće li MPPI skupine uopće raditi na njihovoj školi i drugih ključnih pitanja, kao što su termin i učestalost odvijanja skupine, te prijedlog sastava skupine, pa do svakodnevnih stvari, npr. osiguravanje radnog prostora iz tjedna u tjedan, usklađeni pristup problemima pojedinih članova skupine, i slično.

Intenzitet suradnje je različit, pri čemu je najintenzivnija suradnja sa školskim pedagogom, te razrednicima.

Stoga je izuzetno važno pronaći najkvalitetniji način komunikacije sa svakim od spomenutih školskih djelatnika.

7.1. SURADNJA SA ŠKOLSKIM PEDAGOGOM

Prva osoba s kojom voditelji u školi kontaktiraju je školski pedagog.

Pedagog je osoba koja:

- voditelje upoznaje sa školom, te aktualnim problemima koji su prisutni u školi;
- informira nastavnike i roditelje te djece o postojanju i ciljevima djelovanja skupine;
- dijeli razrednicima inicijalne listove, koje ovi popunjavaju podacima o djeci uključenoj u rad skupine, a potom ih prikuplja;
- pomaže pri formiranju skupine i pruža voditeljima osnovne informacije o djeci koja pohađaju skupinu;
- ima mogućnost sazvati sastanke s razrednicima i predmetnim nastavnicima.

Različita mišljenja te uvidi u određeni problem doprinose objektivnijem i kvalitetnijem pristupu situaciji, a treba imati na umu da školski pedagog posjeduje niz relevantnih informacija koje mogu voditelju pružiti smjernice u radu.

U suradnji sa školskim pedagogom voditelji pronalaze odgovor i na neka pitanja organizacijske prirode, kao što je termin odvijanja rada skupine, te prostorija u kojoj će skupina raditi.

Iskustva voditelja pokazuju da je kvalitetna suradnja sa školskim pedagogom jedan od ključnih čimbenika u cjelokupnom odnosu i suradnji sa školskim osobljem. Isto tako, pokazalo se da će izostanak ovakve suradnje (koji može biti posljedica brojnih čimbenika, od inertnosti pedagoga do nedovoljne angažiranosti voditelja skupine) u većoj vjerojatnosti generirati probleme, koji se odražavaju i na kvalitetu rada u skupini. Međutim, moguće je učiniti nekoliko stvari koje mogu pridonijeti razvoju kvalitetnije suradnje. Dobro bi bilo u samom početku rada reći pedagogu kakve oblike pomoći očekujemo od njega (sazivanje sastanaka s nastavnicima, davanje osnovnih podataka o obiteljima, podrška u realizaciji dodatnih aktivnosti, informiranje voditelja o svim novostima vezanim uz članove skupine, koje su se dogodile u školi između dvije skupine, itd.) i dati mu do znanja da je on jedan od naj-važnijih subjekata, čija nam je suradnja nezamjenjiva. Kasnije, povremeni neformalni razgovori mogu pridonijeti boljem međusobnom upoznavanju, a važno je i izvijestiti ga o rezultatima rada, kako bi u potpunosti bio uključen u protok informacija. Otvoren komunikacijski "kanal" i stalna mogućnost razgovora o problemima smanjuje mogućnost pojave nerazumijevanja, a može u velikoj mjeri utjecati na razvoj suradnje. Također, moguće je i poželjno između termina održavanja sastanaka skupina povremeno telefo-nom kontaktirati s pedagogom, u svrhu razmjene informacija.

7.2. SURADNJA S RAZREDNICIMA I PREDMETNIM NASTAVNICIMA

Nakon što voditeljima bude predstavljen popis članova skupine, oni upoznaju sve njihove razrednike, kao i predmetne nastavnike. Ovo je moguće učiniti putem individualnih razgovora, ili, što je bolje, putem zajedničkog sastanka koji saziva školski pedagog, a na kojem bi svim prisutnima još jednom bili pojašnjeni ciljevi i metode projekta. Ovakav pristup pridonosi sprečavanju mnogih nesporazuma koji mogu izaći na vidjelo tijekom rada.

Bilo bi dobro naglasak staviti na suradnju sa razrednicima djece uključene u rad skupine, kao i nastavnicima iz predmeta koji djeci zadaju najviše poteškoća u učenju ili onih na čijim satovima djeca stvaraju najviše problema.

Važno je da voditelji na samom početku dobiju od nastavnika povratnu informaciju koja uključuje njihovo mišljenje o cjelokupnom radu, te njihova očekivanja od tog rada.

Ako je moguće, dobro je da kontakti s razrednicima i predmetnim nastavnicima budu kontinuirani; mogu biti različitog intenziteta i kvalitete, no važno je da postoji obostrani protok informacija. Sadržaji tih razgovora vremenom će postajati sve više vezani uz konkretne situacije djece iz skupine. Upravo od nastavnika voditelji mogu saznati najviše o načinima na koje se pojedini oblici poteškoća u ponašanju kod djece uključene u rad skupine manifestiraju u svakodnevnim situacijama, kao i dobiti povratnu informaciju o uspješnosti tretmana, što ima izuzetno veliki značaj za stvaranje koncepcije kako skupnog, tako i individualnog rada s tom djecom. Pritom te informacije treba uzeti samo kao dio cjelokupne slike, budući je česta pojava diskrepancije u načinu na koji nastavnik vidi dijete, u odnosu na način na koji ga vidi njegov roditelj ili kako ono vidi samo sebe. Razrednici, za razliku od predmetnih nastavnika, mogu ponekad voditeljima pružiti i uvid u obiteljsku situaciju djeteta.

Moguće je očekivati da će pojedini nastavnici pokazivati manje naklonosti prema radu skupine.

Kad rad skupina već bude u tijeku, poželjno je da voditelji postanu česti posjetitelji zbornice. Ovakav pristup može i najskeptičnijim nastavnicima signalizirati da je u toku ozbiljan, odgovoran rad.

7.3. SURADNJA S RAVNATELJEM

Kontakti sa ravnateljem škole nisu tako česti kao oni s pedagogom i nastavnicima. Njega je potrebno upoznati s planom i programom, te načinom rada skupine; dobro je izvještavati ga o radu skupine i postignutim rezultatima u određenim razmacima, npr. jednom mjesečno.

Ravnatelj igra ključnu ulogu u odobravanju dodatnih aktivnosti na školi, kao što su otvaranje savjetovaništa ili postavljanje poštanskog sandučića za pitanja učenika u prostorijama škole.

7.4. SURADNJA SA ŠKOLSKIM PSIHOLOZIMA, DEFEKTOLOZIMA I DRUGIM STRUČNIM SURADNICIMA

Vrlo mali broj škola na kojima se projekt MPPI do sada odvijao imao je među svojim djelatnicima stručnog suradnika s različitim profilom od onog školskog pedagoga pa se ova, potencijalno vrlo korisna suradnja (s obzirom na to da većina voditelja skupina spada u stručnjake ili studente profila defektolog ili socijalni radnik, dakle kolege po struci) nije imala prilike razviti.

7.5. SURADNJA SA POMOĆNIM OSOBLJEM ŠKOLE

Kao i nastavnici i drugi djelatnici na školi (domar, spremačice, kuhari itd.) mogu svoj eventualno pozitivan ili negativan stav o skupini, njenim članovima ili voditeljima, izravno projicirati na djecu, potpomažući ili ugrožavajući time ono što je postignuto radom u skupini. Njihova je uloga u rješavanju tehničkih problema (traženje ključeva prostorija, obavijest o slobodnim prostorijama i sl.) također bitna. Rad se ne može odvijati bez odgovarajućeg prostora.

Kako bi se održali dobri odnosi sa spremačicama i domarom, voditelji bi trebali obratiti pozornost na to da nakon održavanja skupine ostave prostoriju što je moguće čišćom, te da uredno i na vrijeme vrate sve što su eventualno posudili. Dakako, čuvanje inventara prostorije za vrijeme rada skupine također je odgovornost voditelja.

7.6. NEKOLIKO PRAKTIČNIH SAVJETA

Vrlo je važno izbjeći neke pogreške u odnosu s djelatnicima škole. Pod pretpostavkom da je uspostavljen obostrano uvažavajući odnos između voditelja i nastavnika, otvorena je mogućnost da informacije neometano kolaju. Voditelji su osposobljeni za drugačiji pristup u radu no što ga imaju pedagog ili nastavnici, i često su u poziciji da uočavaju okolnosti s drugačijeg aspekta (što se prije svega odnosi na izvanškolske aktivnosti i obiteljski život djece).

Situacija koja može stvoriti mnoge probleme jest, ako nastavnici i drugo osoblje steknu dojam da voditelji skupine “pokrivaju” članove svoje skupine, da im pomažu u isprikama i izvlačenju iz nepoželjnih situacija. Tada voditelji mogu izgubiti povjerenje i kredibilitet. Da do toga ne bi došlo, potrebno je ponajprije samoj skupini jasno definirati što može očekivati od voditelja, a što ne. Potom, svaku eventualno “mutnu” situaciju je poželjno energično razjasniti, ne ostavljajući nikakvog traga sumnji. Naravno, da bi to bilo moguće, djelovanje treba biti što dosljednije.

Moguće sukobe sa školskim djelatnicima potrebno je razrješavati na način koji će biti najbolji za djecu iz skupine.

Ako voditelji skupine dođu na neku ideju o mogućem načinu proširenja ili poboljšanja kvalitete rada, tu ideju će najvjerojatnije morati reanalizirati vlastitim angažmanom. Stoga je potrebno osloniti se na svoju energičnost i upornost, ali isto tako treba znati prepoznati kad je nešto moguće učiniti, a kad ne.

Na kraju obrazovnih razdoblja dobro je, ako postoji ikakva mogućnost, sudjelovati na završnim sjednicama. Često se upravo tamo odlučuje o sudbini nekog djeteta, pa prisustvo voditelja može biti onaj uteg koji će prevagnuti na jednu stranu.

Za voditelja skupine korisno je da što je moguće bolje upozna školu na kojoj radi - od rasporeda prostorija do odnosa među pojedinim djelatnicima škole. Što je više čimbenika poznato, veći broj potencijalno “mutnih” situacija može biti razjašnjen.

Slijedi nekoliko primjera situacija u kojima je ocrтана važnost kvalitetne suradnje sa školskim djelatnicima:

“Vinko je duže vrijeme pravio probleme u školi svojim ponašanjem (tučnjava, pušenje...), a popustio je i u učenju, i počeo izostajati s nastave. Često smo razgovarali s roditeljima ukazujući im na problem, dogovarali se oko “postupaka” koje bi bilo dobro poduzeti kako bi se pomoglo djetetu. No, roditelji se nisu pridržavali svog dijela dogovora, a Vinkovo ponašanje je postajalo sve gore. Zatim smo zatražili pomoć ravnatelja, pedagoginje i razrednice i na zajedničkom sastanku dogovorili da svi zajedno djelujemo i na roditelje i na dijete. Dogovorili smo se oko intervencija koje će svatko od nas poduzeti kako bismo postavili određene zahtjeve i obveze i pred rodi-

telje i pred Vinka, i time ih uključili u ozbiljnu suradnju. Zajednička intervencija koja je uslijedila rezultirala je time da su roditelji u vrlo kratkom roku uključili dijete u psihološki tretman, i sami počeli raditi na svojem odnosu, i odnosu prema Vinku. Dotadašnje pojedinačne intervencije nisu ni približno imale učinka koliko ova zajednička.”

Ovaj primjer pokazuje važnost ujednačenosti pedagoških postupaka u odnosu na roditelje isto kao i u odnosu na dijete.

“Željeli smo postaviti poštanski sandučić u školi i za to smo trebali dozvolu i ravnatelja i pedagoginje koja je trebala odrediti mjesto gdje će biti sandučić i gdje ćemo stavljati odgovore na pitanja. Cijela stvar se otezala, pedagoginja je prebacivala odgovornost na ravnatelja koji joj nije davao odgovor, a on je govorio da je pedagoginja ta koja mora naći prostor. Posjećivali smo je svaki tjedan i to po tri puta tjedno. Budući se stvari na toj školi inače sporo odvijaju bile smo uporne i strpljive, i isplatilo nam se jer smo dobili sandučić i pano, što je na početku izgledalo neizvedivo.”

Ako se voditelji na školi susretnu s pojavom prebacivanja odgovornosti, najvjerojatnije će morati iskazati veliku količinu upornosti; ta upornost ponekad će se isplatiti, kao u gornjem primjeru, ali u pojedinim slučajevima morat će se sami pobrinuti za rješenje prostornih i drugih problema organizacijske prirode.

“Tri mjeseca prije kraja školske godine jedno dijete trebalo se preseliti. Ovu situaciju otežavala je činjenica što se to dijete školuje po prilagođenom programu. Postavilo se pitanje uspjeha tog djeteta i prilagodbe na novu sredinu 3 mjeseca prije kraja godine. Saznali smo za mogućnost da dijete stanuje kod sestre do kraja školske godine. Roditelji su pristali na tu soluciju zahvaljujući razgovoru s razrednikom i pedagogom, i dijete je završilo školsku godinu u svojoj staroj školi.”

Kod rješavanja bilo koje problematične situacije, jedna od najvažnijih stvari jest poznavanje svih relevantnih činjenica. Tek kada se saznaju svi dostupni podaci, može se poduzeti djelotvorna akcija.

8. VODITELJI SKUPNOG RADA

Voditelji skupnog rada predstavljaju temelj MPPI projekta; bez njih bi ovakav oblik rada bio neizvediv. To su studenti, absolventi ili diplomirani stručnjaci iz područja socijalne pedagogije, socijalnog rada i psihologije. U projekt se uključuju uglavnom iz želje za radom s djecom, iz potrebe za stjecanjem iskustva i stručnim usavršavanjem, te radi mogućnosti da tim putem izvrše obvezne prakse za stručne kolegije na fakultetima koje pohađaju. Ovi mladi, dobro motivirani ljudi svojom energičnošću, savjesnošću i zalaganjem ostvaruju prijeko potrebnu vezu između društvenih institucija kao što su škola i centar za socijalni rad, dom zdravlja, policija, i dijete i djetetova obitelj.

8.1. FORMIRANJE VODITELJSKIH PAROVA I ULOGA VODITELJA

Voditelji skupine koordinatori su skupnog rada. Kako bi tu ulogu izvršavali što je moguće učinkovitije, projekt je zamišljen na taj način da svaku skupinu vode dva voditelja. Prednosti ovakvog načina rada u odnosu na skupine s jednim voditeljem su mnoge. Prije svega, pokazalo se da je ovo mnogo bolji način za rad s većim, heterogenijim skupinama - u nekim situacijama skupinu je potrebno podijeliti u dvije manje skupine od kojih svaku preuzima po jedan voditelj. Osim toga, ovim putem jedan od voditelja može preuzeti ulogu aktivnog voditelja, što znači da objašnjava i vodi igre, usmjerava i potiče diskusije i sl., dok drugi u tom slučaju djeluje kao suvoditelj, dakle nadopunjuje aktivnog voditelja, daje podršku voditelju ili članu skupine, opservira procese u skupini, priprema materijal za slijedeću aktivnost itd.

Nadalje, djeca mogu nazočnošću dvije različite osobe koje vode skupinu dobiti širi spektar modela ponašanja, što je također vrlo važan aspekt u skupnom radu.

Naravno, ovakav pristup radu vrijedi i za rad s roditeljima i ostalim članovima šire zajednice koji su obuhvaćeni projektom; i ovdje voditelji mogu podijeliti uloge na način da, na primjer, jedan preuzme veću odgovornost u komunikaciji s roditeljima, drugi sa školskim osobljem, i sl.

Iz svega ovog vidljivo je da je formiranje voditeljskih parova, dakle, stvaranje timova koji će cijelu školsku godinu obavljati niz poslova vezanih uz skupinu, vrlo zahtjevan korak u odvijanju projekta. To je zadaća supervizora, koji na temelju vlastite procjene, te eventualnih pokazatelja dotadašnjeg rada (ako je voditelj duže vremena u projektu) formira parove za koje postoji najveća vjerojatnost da će postići optimalnu efikasnost u radu.

Jedan od osnovnih kriterija formiranja voditeljskog para jest iskustvo - novi par formira se obično od jednog iskusnijeg i jednog manje iskusnog voditelja. Iskusniji voditelj u početku može preuzeti ulogu glavnog voditelja, dok je onaj manje iskusniji u poziciji suvoditelja (ovo nije pravilo i uloge se mogu izmjenjivati). Na taj način suvoditelj dobija priliku da stekne iskustvo u radu sa skupinom.

Voditeljski parovi koji rade više godina s istom skupinom uglavnom se ne mijenjaju.

Dok su tijekom prve tri godine odvijanja MPPI projekta novi sudionici odmah postajali voditelji, u posljednje dvije godine, zbog velikog broja zainteresiranih za rad, otvorila se mogućnost da studenti, koji žele biti voditelji skupine, svoju prvu godinu na projektu rade kao voditelji individualnog rada. Oni, koji tijekom tog razdoblja pokažu najveću motiviranost i savjesnost u radu, sljedeće školske godine postaju voditelji skupine.

Postoje mnoga pitanja oko toga kakvi bi trebali biti voditeljski parovi u skupnom radu s djecom - da li bi se par trebao sastojati od dva voditelja

koja se otprije dobro poznaju ili od onih koji su se upoznali tek na početku školske godine; je li bolje da skupinu vode muški i ženski voditelj, ili dva ženska, ili dva muška voditelja; bi li oba voditelja trebala biti iste struke, ili različitih struka; i slično.

Na ova se pitanja ne može dati definitivan odgovor - sve ovisi o skupini s kojom se radi, o uvjetima u kojima se rad odvija, kao i o samim voditeljima.

Svaki od ovih oblika voditeljskih parova ima svoje dobre i loše strane i potrebno je procijeniti u kojoj će skupini koji voditeljski par optimalno is-koristiti svoje prednosti.

Ono što valja izdvojiti kao važno, jest potreba da se voditelji skupina upoznaju, da upoznaju načine reagiranja i razmišljanja suvoditelja, da imaju mogućnost stalnog međusobnog korigiranja putem feedbacka i da imaju profesionalno poštovanje prema suvoditelju. Aktivnosti u skupini se planiraju i ostvaruju zajednički. Ako voditelji ne uspiju izgraditi ovakav odnos, može doći do velikih problema koji negativno utječu na cjelokupni rad skupine i sve ostale aspekte rada.

Treba imati na umu da se kvalitetni voditeljski parovi ne rađaju, nego stvaraju.

8.2. EDUKACIJA VODITELJA

Voditelji skupina i voditelji individualnog rada dobivaju određena znanja i vještine iz praktičnog rada s djecom i obiteljima na svojim osnovnim studijima (socijalna pedagogija, socijalni rad, psihologija, pedagogija), kroz pojedine kolegije (npr. na socijalnom radu - soc. rad s skupinom, soc. rad s obitelji, maloljetnička delinkvencija; na socijalnoj pedagogiji - trening komunikacijskih vještina, tretman djece i mladih s poremećajima u ponašanju, programiranje tretmana za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju).

Uvjet postavljen pred studente koji žele postati voditelji skupina jest godinu dana volonterskog rada na projektu kao individualni voditelji. U toj godini dana imaju stalne supervizije, na kojima stječu znanja i iskustva potrebna za individualni i skupni rad. Također, dužni su jednom tjedno kontaktirati s voditeljima skupina i imaju mogućnost (ako pokažu želju i interes) da povremeno dođu na skupinu kao gosti. Ako na školi postoji i savjetovalište, a pokaže se potreba za većim brojem voditelja, voditelji skupina uključuju individualne voditelje u rad savjetovališta.

Osnovni oblik edukacije voditelja skupina su tjedne supervizije, o kojima je više rečeno u slijedećem poglavlju.

Također, mnogi voditelji skupina polaznici su raznih drugih oblika edukacije kao što su Škola kibernetike psihoterapije, transakcijska analiza, NLP realitetna terapija i drugih škola čiji je fokus rad na sebi.

Vrlo važan oblik stjecanja iskustva za nove voditelje jest rad u skupini s iskusnijim voditeljem.

8.3. OBVEZE VODITELJA SKUPINA

Voditelji skupina imaju sljedeće obveze:

- vođenje skupine u trajanju dva školska sata tjedno (pri čemu se zahtijeva točnost i redovitost);
- održavanje roditeljskih sastanaka jednom mjesečno;
- obilaženje obitelji najmanje dvaput mjesečno, po potrebi i češće;
- održavanje telefonskog kontakta s roditeljima i djecom najmanje jednom mjesečno, po potrebi i češće;
- suradnja sa školskim osobljem;
- nazočnost završnim sjednicama nastavničkog vijeća;
- organiziranje savjetova i/ili poštanskog sandučića u školi, ako za to postoje uvjeti;
- upoznavanje voditelja individualnog rada s djetetom s kojim treba raditi i kontinuirano praćenje odvijanja ovog rada;
- nazočnost superviziji u trajanju od dva sata jednom tjedno;
- priprema okvirnog plana i programa rada skupine za cijelu školsku godinu i njihova realizacija;
- ispunjavanje obrazaca o radu skupine i uspjehu djece na kraju polugodišta i školske godine;
- vođenje mjesečnih evidencijskih listi;
- pisanje mjesečnih izvještaja o radu skupine;
- vođenje dnevnika rada;
- pisanje sintetičkog izvješća o radu, koje se odnosi na cjelokupni rad u protekloj školskoj godini;
- savjesno i odgovorno obavljanje ovih dužnosti i obaveza.

U odnosu na skupinu, dužnosti voditelja su:

- upoznavanje skupine, svakog pojedinog djeteta, njegove obitelji i nastavnika;
- upoznavanje roditelja i djece s načinom rada skupine;
- definiranje specifičnih ciljeva u radu sa skupinom, kao i ciljeva u radu sa svakim pojedinim djetetom;
- donošenje pravila skupine u suradnji s djecom;
- istraživanje očekivanja, motivacije, želja i potreba djece;
- detektiranje problema i poticanje djeteta i njegove cjelokupne sredine na rješavanje tih problema;
- prikupljanje relevantnih podataka koji bi mogli utjecati na odvijanje rada;
- usmjeravanje rada prema ostvarenju zajedničkog cilja skupine, ali i svakog pojedinog djeteta.

9. SUPERVIZIJA

9.1. RAZVOJ SUPERVIZIJSKOG RADA NA MPPI PROJEKTU

Supervizijski rad na MPPI projektu prošao je niz transformacija od prvobitnog oblika.

U početku, tijekom prve godine rada, supervizije su bile sastanci svih voditelja skupina (kojih je u to vrijeme bilo 20), u trajanju od dva sata, jednom na tjedan. Superviziju je vodilo dvoje supervizora, djelatnika Centra za socijalni rad Peščenica, socijalni pedagog Ana Sutlović, te socijalni radnik Antun Ilijaš (koji su ujedno i autori MPPI projekta).

Sadržaj rada bio je orijentiran na nekoliko osnovnih tema:

- izvještaji o radu skupina, s podacima o tome koliko je članova skupine bilo prisutno, kakva je bila skupna dinamika, kakav je bio sadržaj rada skupine, te koje su metode i tehnike rada upotrijebljene u skupini;
- izvještaji o roditeljskim sastancima;
- razgovori o specifičnim problemima koji su se pojavljivali u skupinama ili u radu s obiteljima;
- rad u malim skupinama u obliku skupnih diskusija ili učenja novih interakcijskih igara;
- skupne diskusije i interakcijske igre u velikoj skupini;
- razgovori o ostalim temama organizacijske prirode.

Na početku supervizijskog rada svi članovi supervizijske skupine sklapaju ugovor o diskreciji i aktivnosti; svrha ovih ugovora jest osiguravanje profesionalnog odnosa svih sudionika kako prema poslu, tako i prema kolegama koji sudjeluju u tom poslu.

Od prve godine odvijanja projekta postoje i redovne supervizije za vanjske suradnike - voditelje individualnog rada, i to za studente socijalnog rada, koji su na taj način bili u mogućnosti da odrade obveznu praksu. Te supervizije vodio je također Antun Ilijaš.

Međutim, već tijekom te prve godine rada pokazalo se da je dva sata tjedno premalo vremena za kvalitetan rad sa deset voditeljskih parova odjednom. Stoga je sljedeće godine supervizijska skupina (koja je sada brojala 28 voditelja) podijeljena na dvije skupine po četrnaest voditelja, od kojih je svaka imala dva sata tjedno supervizije. Supervizijske skupine u trajanju od po dva sata i dalje su vodili Ana Sutlović i Antun Ilijaš.

Premda se sadržaj rada u odnosu na prvu godinu nije bitno izmijenio, sada je bilo mnogo više vremena za rad sa svakim voditeljskim parom i svakim voditeljem posebno, na njihovim vlastitim problemima, pitanjima i nedoumicama u radu.

Treća godina odvijanja projekta donijela je i najveću promjenu u obliku supervizijskog rada. Na projektu su sada radila 24 voditelja, a superviziju je vodio samo Antun Ilijaš. Budući se pokazalo neophodnim da se intenzivira rad na sebi, a to nije bilo moguće učiniti u većim skupinama, supervizijska skupina sada je podijeljena u 4 skupine sa po 6 voditelja, tj. 3 voditeljska para. Svaka je supervizija i dalje trajala po 2 sata tjedno, a supervizor je radio ukupno 8 sati tjedno s voditeljima.

Ovakav je način rada otvorio veliki broj novih mogućnosti u obogaćivanju sadržaja supervizije. Sadržaji koji su tijekom prve i druge godine rada zauzimali veliki dio vremena, tj. izvješća o radu i drugi formalni zahtjevi, sada su svedeni na minimum (budući su ionako obuhvaćeni u pismenim izvješćima koje svaki voditeljski par predaje svaki mjesec, i posebno na kraju školske godine u obliku sintetičkog izvještaja). Razmjena iskustava i znanja o metodama rada još uvijek je bila jedan od važnijih sadržaja; međutim, rad voditelja na sebi sada je započeo u puno intenzivnijem obliku. I supervizor je u puno većoj mjeri počeo bivati aktivnim sudionikom, a ne samo moderatorom supervizije, unoseći vlastitu osobnost u rad; njegove metode zrcaljenja, praćenja, majautike, i mnoge druge, utjecale su na to da su i voditelji počeli sve više iskorištavati vlastite potencijale i osvještavati svoje sudjelovanje kako na superviziji, tako i u skupini s djecom, shvaćajući sebe kao dio procesa koji je dvosmjernan i mijenja sve one koji sudjeluju u njemu, neprestano nadograđujući i regulirajući sami sebe. Supervizija je u punoj mjeri počela djelovati u smislu svojeg vlastitog značenja - pogled iznad, na samog sebe i na svoje djelovanje. Niti jedan voditelj koji je sudjelovao u sustavu zvanom MPPI projekt više nije imao osnove da doživi sebe kao vanjski, potpuno neovisni čimbenik koji jednosmjernim akcijama izaziva reakcije djece. I povezanost među voditeljima, kao i njihov međusobni odnos i utjecaji, sada su preneseni iz sfere uobičajene razmjene znanja i iskustava na višu razinu razumijevanja i suradnje; voditelji, mnogo više senzibilizirani za vlastite probleme, postali su svjesniji procesa koji se odvijaju u njihovim kolegama.

Nakon izvjesnog vremena, članovi supervizijske skupine počeli su povremeno preuzimati ulogu supervizora, podižući tako svoje iskustvo i na tom planu, upotpunjavajući svoju interpretaciju supervizije i s aspekta na koji je može sagledati voditelj u poziciji supervizora.

U tijeku četvrte godine odvijanja projekta zadržan je ovakav oblik rada, s tim da se Antunu Ilijašu u vođenju supervizije pridružila i psihologinja Sanja Novačić. Ona je preuzela vođenje po jedne od četiri skupine, s tim da su se te skupine izmjenjivale tako da je svaka bila na superviziji kod oboje supervizora. To je bio način da voditelji dobiju još jedan način sudjelovanja na superviziji, dodatno sagledavanje cjelokupnosti procesa s razine druge referentne točke. Na projektu su i dalje radila 24 voditelja skupina.

Tijekom pete godine broj voditelja skupina na projektu ostao je isti: 24 voditelja na 12 skupina, s tim da se broj voditelja individualnog rada povećao - sada ih je na projektu bilo oko 20. Supervizije su sada, osim za studente socijalnog rada, organizirane i za studente socijalne pedagogije.

Ove supervizije vode njihovi iskusniji kolege - absolventi ili diplomirani socijalni pedagozi, koji rade na projektu kao voditelji skupina minimalno 3 godine. Supervizori individualnih voditelja na kraju školske godine, zajedno s voditeljima skupina koje pohađaju djeca s kojom se individualno radilo, procjenjuju rad individualnih voditelja. Oni studenti koji se procijene kao najmotiviraniji imaju mogućnost sljedeće školske godine postati voditelji skupine. Ovakav oblik rada pokazao se višestruko korisnim, s jedne strane zbog pozitivne selekcije budućih voditelja skupine, a s druge zbog mogućnosti da studenti uče, napreduju i proširuju svoje iskustvo.

Supervizije za voditelje skupina i ove su se godine ponešto izmijenile - supervizijske skupine i dalje broje 6 voditelja, 3 voditeljska para, ali sada svaki od voditelja preuzima ulogu supervizora tijekom 4 supervizijska sastanka, tj. mjesec dana. Voditelji skupina vode pola supervizijskog sastanka, dok drugu polovicu vodi supervizor. Također, svi voditelji skupina izmjenjuju se i u ulozi zapisničara, koja isto tako traje mjesec dana.

Ove godine su u projekt uključeni kao individualni voditelji i studenti pedagogije, te se organizirala i supervizijska grupa za njih.

Na ovaj način, svaki voditelj skupina dobiva i iskustvo vođenja supervizije, dolazeći u priliku da s pozicije supervizora osmišljava sadržaj sastanka, preuzima odgovornost koju ima supervizor, te pristupa komunikaciji sa svojim kolegama kroz tu ulogu, zaokružujući cjelovitost doživljaja procesa koji se odvijaju na svakom supervizijskom sastanku.

Supervizijski rad na MPPI projektu primjer je načina na koji djeluje kvalitetan samoregulirajući sustav; svaki pojedini voditelj razvija svoju vlastitu individualnost kroz odgovornost i stručnost, pri čemu ne malu ulogu igra osjećaj pripadanja i sudjelovanja u timu.

To je vidljivo i iz činjenice da mnogi voditelji skupina zajedno pohađaju i druge oblike edukacije, te da među voditeljima na MPPI projektu vlada izuzetno povjerenje i prijateljstvo; iako je kroz projekt prošlo preko 50 voditelja, on nikad nije izgubio svoj zasebni identitet; štoviše, moglo bi se reći da sve više postaje entitet.

10. RAZLIČITE RAZINE EVALUACIJE PROGRAMA "MPPI"

10.1. SAŽECI DIPLOMSKIH RADOVA

10.1.1. "NEGATIVNA AFEKTIVNOST I SAMOPROCJENA POREMEĆAJA U PONAŠANJU DJECE UKLJUČENE U PROGRAM MPPI"

Student: Nebojša Buđanovac, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1997.

SVRHA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje, provedeno u školskoj godini 1994./95, ispituje razliku u samoiskazu negativne afektivnosti i poremećaja u ponašanju učenika 7. i 8. razreda uključenih u preventivni program MPPI, te njihovih vršnjaka koji nisu uključeni u taj program. Također, ispituje se razlika u samoiskazu negativne afektivnosti i poremećaja u ponašanju između muških i ženskih učenika 7. i 8. razreda. Istraživanje je proizašlo iz potrebe za konkretnim pokazateljima o valjanosti postojećih kriterija uključivanja djece u skupine MPPI.

UZORAK

Eksperimentalna skupina se sastojala od 34 učenika 7. i 8. razreda uključenih u rad MPPI skupina na 4 osnovne škole općine Peščenica; u toj skupini bilo je 29 muških i 5 ženskih ispitanika.

Kontrolna skupina se sastojala od 142 učenika 7. i 8. razreda sa 2 osnovne škole općine Peščenica koji nisu pohađali skupinu, a koji su odabrani metodom slučajnog izbora; u toj skupini bilo je 66 muških i 76 ženskih ispitanika. Ukupan broj muških ispitanika iznosio je 95, a ženskih 81.

INSTRUMENTI

U istraživanju su korišteni slijedeći instrumenti:

- "Upitnik o modalitetima ponašanja učenika", koji je konstruiran na Fakultetu za defektologiju, na Odsjeku za poremećaje u ponašanju. To je upitnik samoiskaza poremećaja u ponašanju, koji se sastoji od 27 varijabli, u kojima se odgovara po principu Likertove skale u 5 stupnjeva;

- "Upitnik samoiskaza negativne afektivnosti", koji su razvili Ronan, Kendall i Rowe (1994), a sastoji se od 39 varijabli u kojima se također odgovara po principu Likertove skale u 5 stupnjeva.

Razlike između subuzoraka na ispitivanim područjima utvrđene su metodom analize varijance.

REZULTATI

Rezultati istraživanja su slijedeći:

- potvrđena je hipoteza o postojanju statistički značajne razlike između eksperimentalne i kontrolne skupine na varijablama upitnika samoiskaza poremećaja u ponašanju, pri čemu je eksperimentalna skupina imala značajno više rezultate na 13 varijabli aktivnih poremećaja u ponašanju, a kontrolna na 2 varijable pasivnih poremećaja u ponašanju;

- nije potvrđena hipoteza o postojanju statistički značajne razlike na varijablama procjene negativne afektivnosti, pri čemu je na 3 varijable gdje statistički značajna razlika jest dobijena kontrolna skupina imala više rezultate od eksperimentalne; 2 od tih varijabli mjere negativnu afektivnost, a 1 pozitivnu afektivnost;

- potvrđena je hipoteza o postojanju statistički značajne razlike između muških i ženskih ispitanika na varijablama upitnika samoiskaza poremećaja u ponašanju, pri čemu su muški ispitanici imali značajno više rezultate na 6 varijabli aktivnih poremećaja u ponašanju, a ženski ispitanici na 3 varijable pasivnih poremećaja u ponašanju;

- potvrđena je hipoteza o postojanju statistički značajne razlike između muških i ženskih ispitanika na varijablama procjene negativne afektivnosti, pri čemu su muški ispitanici imali značajno više rezultate na 1 varijabli pozitivne afektivnosti, a ženski ispitanici na 5 varijabli negativne afektivnosti;

ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo da su kriteriji za uključivanje djece u MPPI skupine adekvatni za detekciju djece koja iskazuju aktivne poremećaje u ponašanju. Međutim, djeca s pasivnim poremećajima u ponašanju bila su u značajno manjoj mjeri obuhvaćena ovim kriterijima.

Rezultati impliciraju nužnost razvoja adekvatnijih metoda za detekciju i tretman djece s pasivnim poremećajima u ponašanju.

10.1.2. "PRIKAZ PREVENTIVNOG PROGRAMA MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE"

Studentica: Mirjana Majerić, Studij socijalnog rada,
Zagreb, 1996.

CILJ I SVRHA ISTRAŽIVANJA

Cilj ovoga rada bio je prikazati preventivni program "Modifikacija ponašanja putem igre" (MPPI), njegovu važnost i postignute rezultate, a isto

tako i neke probleme i poteškoće do kojih dolazi u provođenju ovog programa.

Cilj istraživanja bio je prikazati formiranje, praćenje i postignute rezultate u jednoj skupini učenika uključenih u provođenje programa MPPI u toku šk. godine 1995./96.

POSTAVLJENE HIPOTEZE

U svrhu postizanja navedenih ciljeva postavljene su tri hipoteze:

1. Učenici koji su uključeni u rad skupine MPPI imat će na kraju drugog obrazovnog razdoblja manji broj negativnih ocjena nego na kraju prvog obrazovnog razdoblja.

2. Učenici koji su uključeni u rad skupine MPPI imat će na kraju drugog obrazovnog razdoblja manji broj neopravdanih sati nego na kraju prvog obrazovnog razdoblja.

3. Individualni rad (obilasci po obiteljima) voditelja skupine s roditeljima učenika koji su uključeni u rad skupine MPPI bolje je prihvaćen i bolja je suradnja nego što je grupni rad s roditeljima, odnosno odaziv na roditeljske sastanke.

OPIS ISTRAŽIVANJA

UZORAK

Istraživanje je provedeno na skupini od devet učenika uključenih u provođenje programa MPPI. Učenici su uključeni po kriteriju poremećaja u ponašanju, a na prijedlog pedagoga škole i njihovih razrednika.

PRIKUPLJANJE PODATAKA

Podaci su prikupljeni metodom analize dokumenata (dnevnik rada voditelja skupine, mjesečni izvještaji i završno sintetsko izvješće).

POSTUPAK PROVOĐENJA

U svrhu dokazivanja prve dvije hipoteze prikupljeni su podaci o:

- redovitosti dolazaka na skupinu
- školskom uspjehu članova skupine i
- broju neopravdanih sati članova skupine.

U svrhu dokazivanja treće hipoteze prikupljeni su podaci o:

- redovitosti dolazaka roditelja na rod. sastanke i
- broju obilazaka.

REZULTATI

Postavljene hipoteze potvrđene su u cjelosti. Istraživanje je pokazalo da su učenici koji su u toku šk. godine 1995./96. bili uključeni u rad jedne skupine programa MPPI, na kraju drugog obrazovnog razdoblja pokazali bolje rezultate, obzirom na negativne ocjene i na redovitost dolazaka na nastavu, nego na kraju prvog obrazovnog razdoblja. Što se tiče treće hipoteze istraživanje je pokazalo da roditelji bolje prihvaćaju ind. rad s voditeljima skupine (obilasci po obiteljima) nego grupni rad, odnosno mjesečne roditeljske sastanke.

ZAKLJUČAK

Ovo istraživanje je provedeno na jednoj od dvanaestak skupina koje provode program MPPI i tek je jedan mali doprinos u istraživanjima koje provode voditelji skupina MPPI programa. Pokazalo je pozitivne rezultate i potrebu za jednim sistematskim istraživanjem u koje će biti uključene sve skupine koje provode program MPPI i to u jednom duljem periodu.

10.1.3. “PROCJENA ZNAČENJA METODE CRTEŽA ZA USPJEŠNOST UČENIKA UKLJUČENIH U PROGRAM MPPI”

Studentica: Jasna Starek, Fakultet za defektologiju,
Zagreb, 1996.

U ovom diplomskom radu prikazana je metoda crteža kako ju je koristila autorica diplomskog rada i prikazana su mišljenja ostalih voditelja prema crtežu kao jednoj od metoda rada.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog diplomskog rada usmjeren je na prezentiranje teoretskih saznanja o dječjem crtežu i mogućnostima njegovog korištenja u odgojnim programima za djecu s poteškoćama u ponašanju i predstavljanje autoričinog korištenja crteža u individualnom i grupnom radu. Željelo se ispitati kako voditelji skupina procjenjuju crtež kao metodu, pomoć u radu s pojedincima i pomoć pri razvoju skupine.

OPIS ISTRAŽIVANJA

U svrhu ostvarivanja ciljeva ovog rada provedeno je istraživanje putem upitnika “Procjena značenja metode crteža za uspješnost učenika uključenih u program MPPI” da bi se ispitalo mišljenje voditelja skupine o dječjem crtežu.

Upitnik je sastavljen na Fakultetu za defektologiju. Sastoji se od dvadeset četiri varijable kojim su obuhvaćena tri područja ispitivanja:

1. stav voditelja prema crtežu kao metodi rada,
2. doprinos crteža u radu s pojedincem, te
3. doprinos crteža u radu sa skupinom.

Uz svaku varijablu nalazi se skala procjene koja se sastoji od četiri kategorije:

- potpuno točno,
- uglavnom točno,
- uglavnom netočno,
- potpuno netočno.

UZORAK

Uzorak je sastavljen od dvadesetčetiri voditelja skupina. Voditelji su apsolvanti ili studenti treće ili četvrte godine Fakulteta za defektologiju i Studija socijalnog rada.

METODE OBRADE

S obzirom na mali uzorak ispitanika, podaci prikupljeni upitnikom bit će prikazani kao osnovni statistički parametri.

REZULTATI

Na varijablu “Rado koristim crtež kao metodu” 16 ispitanika je odgovorilo da je to uglavnom točno, 4 ispitanika smatra to potpuno točnim, a 4 ispitanika da je to uglavnom netočno.

Sljedeća varijabla “Često koristim crtež kao metodu” pokazuje da 11 ispitanika koristi crtež često, a 13 ne.

Željelo se utvrditi da li postoji veza između dobi djece i korištenja crteža. Zaključak je da se ta metoda ne koristi često u sedmim i osmim razredima, dok se u nižim razredima koristi puno češće.

Sljedeću varijablu “Smatram da djeca rado crtaju” 5 voditelja smatra točnom, 16 voditelja uglavnom točnom, a 3 voditelja uglavnom netočnom.

Varijablu “Crtež je zabavna metoda rada” smatra potpuno točnom 7, a uglavnom točnom 17 voditelja.

Varijablu “Crtež pomaže boljem upoznavanju djeteta” uglavnom netočnom smatraju 4 voditelja, 4 potpuno točnom, a 16 voditelja smatra da je ta tvrdnja uglavnom točna.

10 voditelja smatra točnom tvrdnju da je “Crtež dobar način komunikacije s djetetom”, 10 smatra da je to uglavnom točno, a 4 voditelja da je uglavnom netočno.

Da “Crtežom djeca lakše govore o sebi” smatra potpuno točnim 7 voditelja, 11 smatra da je to uglavnom točno, a 6 da je uglavnom netočno.

Varijablu "Crtežom djeca lakše pokazuju emocije" smatra točnom 19 voditelja, a netočnom 5. Isti rezultat se pokazao i u varijabli "Kroz crtež ja bolje shvatim emocije djeteta".

10 voditelja smatra da je potpun točno da "Crtež pomaže razvoju kreativnosti djeteta", a 14 da je to uglavnom točno.

Prema tvrdnji "Kroz crtež mogu vidjeti što dijete misli o sebi" pozitivno se izrazilo 15, a negativno 9 voditelja.

Stav 12 voditelja prema varijabli "Crtež može mijenjati stav prema sebi" je negativan, dok drugih 12 voditelja to smatra točnim.

Varijablu "Crtežom se može raditi na razvijanju samopouzdanja i uspješnosti djeteta" smatra točnom 13 voditelja, a 11 netočnom.

Sljedeće varijable "Kroz crtež obitelji vidim obiteljsku situaciju", "Crtež prikazuje odnos prema školi" i "Crtež prikazuje odnos djece prema budućnosti" smatra točnim ili uglavnom točnim većina voditelja.

16 voditelja ima pozitivan stav prema varijabli "Crtež pokazuje odnos djeteta prema radu", dok se s tim ne slaže 8 voditelja.

S varijablom "Crtež pomaže razvoju skupne povezanosti" u potpunosti se slažu 2 voditelja, uglavnom se slaže 14 voditelja, a ne smatra je točnom 8 ispitanika.

Većina voditelja (19) smatra da je točno da se "Crtežom razvija suradnja među članovima skupine", a 5 smatra da je to netočno.

Varijablu "Mogu li ovom metodom članovi skupine uočiti različitost pojedinaca" smatra potpuno točnom 5, uglavnom točnom 11 i uglavnom netočnom 8 voditelja.

Posljednju varijablu "Crtanjem se stvara opuštana atmosfera" smatra točnom 14, a netočnom 10 voditelja.

ZAKLJUČAK

Istraživanje je potvrdilo pozitivan odnos voditelja prema crtežu kao metodi rada s djecom i mladeži, te njegov doprinos u individualnom i skupnom radu.

Potrebno je znati razvojne karakteristike dječjeg crteža u odnosu na kronološku dob. Jedna njegova prednost je što se može primjenjivati na različite načine (individualno, skupno) te obuhvaćati razne teme (obitelj, škola, emocije...).

10.1.4. "SAMOPROCJENA KOMUNIKACIJSKOG ZNAČENJA IGRE UČENIKA UKLJUČENIH U PROGRAM MPPI"

Studentica: Diana Smetiško, Fakultet za defektologiju
Zagreb, 1996.

CILJ RADA

Specifični ciljevi se odnose na predstavljanje teoretskih saznanja o igri i njenom komunikacijskom značenju, te prikaz i analize samoprocjene značaja za djecu uključenu u MPPI program.

UZORAK ISPITANIKA

Uzorak ispitanika čini 51 učenik od 5. do 8. razreda, svi uključeni u MPPI program na području Peščenice, kronološke dobi od 11 do 14 godina, oba spola.

U trenutku ispitivanja, 9 ispitanika imalo je 11 godina; 21 ispitanik imao je 12 godina; 13 ispitanika imalo je 13 godina; 8 ispitanika imalo je 14 godina.

S obzirom na spol, u ispitivanju je sudjelovalo 39 dječaka i 12 djevojčica.

METODE

Djeci je predstavljen upitnik od tvrdnji na koji se odgovara u vidu procjene od "potpuno točno", "uglavnom točno", "uglavnom netočno" do "potpuno netočno". Upitnik se ispunjava principom samoiskaza djece.

REZULTATI

Djeca su na tvrdnje odgovarala sa "potpuno točno" ili "uglavnom točno" u slijedećim postocima:

Na prvu tvrdnju, "Igra mi je pomogla da se uklopim u skupinu", 39 ispitanika (76.48%).

Na drugu tvrdnju, "Igra mi je pomogla da ja prihvatim skupinu", 43 ispitanika (84.32%).

Na treću tvrdnju, "U toku i nakon igre se osjećam opuštenije", 41 ispitanik (80.4%).

Na četvrtu tvrdnju, "Smanjio sam upotrebu sile i agresivnosti u situaciji sukoba", 36 ispitanika (70.59%).

Na petu tvrdnju, "Naučio sam kreativni pristup rješavanja sukoba", 38 ispitanika (74.52%).

Na šestu tvrdnju, "Prepoznajem svoje i tuđe neugodne osjećaje i načine njihova izražavanja", 47 ispitanika (92.15%).

Na sedmu tvrdnju, "Igra mi je razvila osjećaj sigurnosti i zaštićenosti", 41 ispitanik (80.4%).

Na osmu tvrdnju, "Pomoću igre sam razvio pozitivnu sliku o sebi, osjećaj vlastite vrijednosti", 40 ispitanika (78.34%).

Na devetu tvrdnju, "Pomoću igre lakše sam naučio shvatiti svoje ponašanje", 42 ispitanika (82.35%).

Na desetu tvrdnju, "Kroz igru uočavam ponašanje drugih članova u skupini", 45 ispitanika (88.24%).

Na jedanaestu tvrdnju, "Kroz igru sam naučio kako doći do onoga što želim", 38 ispitanika (74.52%).

Na dvanaestu tvrdnju, "Igra mi je pomogla da lakše izrazim svoje osjećaje", 40 ispitanika (78.46%).

Na trinaestu tvrdnju, "U skupini je došlo do međusobnog povjerenja", 38 ispitanika (74.52%).

Na četrnaestu tvrdnju, "U skupini je došlo do poštovanja i razumijevanja", 39 ispitanika (76.48%).

Na petnaestu tvrdnju, "Bolje mogu razumjeti i poštivati različitosti drugih", 39 ispitanika (76.48%).

Na šesnaestu tvrdnju, "Igra mi je pomogla da lakše zastupam svoje mišljenje", 42 ispitanika (82.35%).

Na sedamnaestu tvrdnju, "Razvila mi se veća tolerancija na drugačija mišljenja i uvjerenja", 38 ispitanika (74.52%).

Na osamnaestu tvrdnju, "Naučio sam razlikovati nenasilno od nasilnog rješavanja problema", 43 ispitanika (84.31%).

Na devetnaestu tvrdnju, "Uočio sam razliku između natjecanja i suradnje", 44 ispitanika (86.27%).

Na dvadesetu tvrdnju, "Pomoću igre sam naučio slušati", 44 ispitanika (86.27%).

Na dvadeset i prvu tvrdnju, "Objektivno sam naučio procijeniti svoje i tuđe ponašanje", 40 ispitanika (78.46%).

Na dvadeset i drugu tvrdnju, "Konflikte sam naučio rješavati mirnim putem", 39 ispitanika (76.47%).

Na dvadeset i treću tvrdnju, "Prepoznajem svoja prava i odgovornosti", 43 ispitanika (84.31%).

Na dvadeset i četvrtu tvrdnju, "Prihvaćam pravila skupine", 45 ispitanika (88.24%).

Na dvadeset i petu tvrdnju, "Pomoću igre lakše prihvaćam pravila", 40 ispitanika, (78.46%).

Na dvadeset i šestu tvrdnju, "Igra mi pruža razonodu", 44 ispitanika (86.27%).

Na dvadeset i sedmu tvrdnju, "Volim se igrati", 45 ispitanika (88.24%).

Na dvadeset i osmu tvrdnju, "Kroz igru je zabavnije učenje", 43 ispitanika (84.31%).

Na dvadeset i devetu tvrdnju, "Zabavno je igrati se", 46 ispitanika (90.2%).

Na tridesetu tvrdnju, "Vrijeme u igri je korisno provedeno vrijeme", 44 ispitanika (86.27%).

ZAKLJUČAK

S obzirom da je ovo prvo istraživanje komunikacijskog značenja igre u MPPI programu i da se on i dalje razvija, možemo zaključiti da se pomoću igre stvorila ugodna i poticajna atmosfera u kojoj se i o najozbiljnijim problemima može razmišljati na opušten i kreativan način. Isto tako je značajna uloga komunikacije u kojoj se mogu podijeliti iskustva, gdje se uči iz situa-

cija koje nastaju, te iz vlastitih aktivnosti. Iz rezultata vidimo da igra najviše zadovoljava potrebu zabave, a da bi na ostalim područjima (kod učenja novih socijalnih vještina; mijenjanja ponašanja i osjećaja) bila toliko uspješna potrebno je više vremena kao i strpljenja.

Istraživanje je pokazalo da su učenici nižih razreda osnovne škole otvoreniji i brže prihvaćaju promjene od učenika viših razreda.

Mislimo da ovaj program djeci daje snage da se razvijaju u sretni i uspješne ljude.

10.1.5. "PRIKAZ PROGRAMA MPPI - MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE, PREVENTIVNI PROGRAM RADA S SKUPINAMA DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI S POREMEĆAJIMA U PONAŠANJU"

Studentica: Jasmina Šeni, Fakultet za defektologiju,
Zagreb, 1996

Cilj rada je prikaz preventivnog programa MPPI koji se provodi sa skupinama djece osnovnoškolske dobi na području Peščenice. Svrha rada je razlučiti da li je MPPI preventivni ili tretmanski program, dati prikaz rada skupine MPPI 7. razreda u OŠ "August Cesarec" u šk. god. 1994/95, te opisati i predstaviti iskustva studenta u provođenju programa MPPI (zapažanja i razmišljanja o radu na programu MPPI).

DA LI JE MPPI PREVENTIVNI ILI TRETMANSKI PROGRAM?

Mislimo da se preventivni i tretmanski dio u programu MPPI isprepliću i da ih je teško odvojiti.

Za program MPPI možemo reći da je alternativni, izvaninstitucionalni tretman, koji se odvija u školi s skupinama djece, znači u prirodnoj sredini.

Program spada u otvoreni preventivni oblik tretmana u koji se uključuju djeca s manje izraženim poremećajima u ponašanju koji nisu intenzivni. Također ni obitelj nije dominantni etiološki faktor.

Smatramo da program spada u prevenciju u širem smislu jer je usmjeren na sprečavanje pojave novih delinkvenata kroz uklanjanje negativnih utjecaja iz društva. Program je namijenjen djeci koja nemaju fiksirane poremećaje u ponašanju, a često su to djeca s emocionalnim poteškoćama ili problemima u školi. Može se reći da je program kombinacija primarne i sekundarne prevencije, jer ima slučajeva djece koja su uključena u program kod kojih je bila odbačena krivična prijava, iako se u većini slučajeva radi o djeci koja nisu počinitelji krivičnih djela. Program je preventivan jer u suradnji sa Službom socijalne skrbi i školom u program se uključuju djeca koja manifestiraju neke oblike rizičnih ponašanja, a neka od njih dolaze iz obitelji u kojima postoje neke sociopatološke pojave (najčešće alkoholizam) s ciljem da bi se spriječilo društveno neprihvatljivo ponašanje.

Program je tretmanski jer se odvija u određenom vremenskom razdoblju, tj. u vrijeme trajanja školske godine s mogućnošću nastavka i u idućoj školskoj godini. Radi se o kontinuiranom tretmanu koji se provodi jednom tjedno po dva školska sata.

Ovaj oblik tretmana primjenjuje metodu skupnog rada. Usmjeren je na modifikaciju ponašanja putem igre sa ciljem postizanja pozitivnih promjena djece u odnosu prema sebi, drugima i svojoj okolini.

Uključujući djecu s rizičnim ponašanjima u takav oblik tretmana provodimo prevenciju kako ne bi došlo do razvoja intenzivnijih oblika poremećaja u ponašanju.

ZAPAŽANJA I RAZMIŠLJANJA O RADU NA PROGRAMU MPPI

Manjak provođenja preventivnih programa se osjeća u cijelom društvu. Program poput MPPI smatram vrlo prikladnim za rad sa djecom osnovnoškolske dobi u svrhu sprečavanja poremećaja u ponašanju i maloljetničke delinkvencije.

Osobno sam bila voditelj skupine u programu MPPI gotovo od samog početka, tj. od 1993. godine.

Gledajući unatrag, mislim da sam sudjelujući u programu izuzetno puno dobila za sebe i svoj budući stručni rad. Iskusiti u toku studija metode i sadržaje rada u skupini, iskusiti ih u radu s roditeljima, surađivati sa školom i njenim osobljem, te stručnim timom CZSR, mislim da je bilo od velikog značenja za svakog pojedinca koji je radio na projektu.

10.1.6. "BOLJE SPRIJEČITI NEGO LIJEČITI" MPPI - MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE, PREVENTIVNI PROGRAM RADA S SKUPINAMA DJECE OSNOVNOŠKOLSKE DOBI"

Studentica: Želja Margareta Ivanković, Studij socijalnog rada
Zagreb, 1995.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Neopravdani izostanci i negativne ocjene rezultat su neudovoljavanja školskim obvezama, što uz pretjeranu agresivnost ili povučenost, nebrigu o osobnoj higijeni i eksczesno vršenje krivičnih djela, predstavlja rani pokazatelj za postojanje poremećaja u ponašanju djeteta što nastaje kao reakcija u odnosu na školu i na nepovoljne uvjete odgoja.

Predmetom ovog prikaza bit će negativne ocjene i neopravdani izostanci djece uključene u rad skupina.

HIPOTEZE

Programom "Modifikacija ponašanja putem igre" moguće je utjecati na uspjeh i neopravdano izostajanje s nastave.

Kod djece nižih razreda osnovne škole negativni uspjeh je rijedak ili ga nema.

Kod djece nižih razreda osnovne škole neopravdani izostanci s nastave su rijetki ili ih nema.

Kod djece viših razreda osnovne škole uključene u program dvije školske godine negativni opći uspjeh je manji u odnosu na učenike uključene u program jednu školsku godinu.

Kod djece viših razreda osnovne škole uključene u program dvije školske godine broj neopravdanih izostanaka je smanjen u odnosu na broj negativnih izostanaka djece uključene u rad skupine jednu školsku godinu.

REZULTATI

U školskoj godini 1992./93. ukupan broj neopravdanih izostanaka iznosio je 369, prosječno 15.38 sati po učeniku, ili 355, tj. 27.31 sat po učeniku iz starije skupine. Broj neopravdanih izostanaka i dalje je prilično visok, no sada ne predstavlja osnovu za izricanje ukora pred isključenje, što je ranije činilo.

Broj negativnih ocjena po 1 učeniku u stalnom je opadanju, bilo da promatramo svaku godinu posebno po obrazovnim razdobljima ili da uspoređujemo sve 3 godine.

Kod neopravdanih izostanaka, primjećujemo trend smanjenja neopravdanih izostajanja s nastave u drugom obrazovnom razdoblju, te trend povećanja u trećem, koji se uglavnom odnosi na učenike viših razreda, a što se može objasniti pojačanim ispitivanjem i češćim pisanjem kontrolnih ispita na kraju školske godine.

ZAKLJUČAK

Modifikacija ponašanja putem igre, preventivni program rada s djecom s poremećajima u ponašanju, je program kojim je moguće utjecati na kretanje kriminaliteta djece i maloljetnika na području na kojem se provodi. Istim programom posredno je moguće utjecati na smanjenje broja negativnih ocjena i neopravdanog izostajanja s nastave, tj. na osnovu prevencije poremećaja u ponašanju povezanih sa školovanjem djece i maloljetnika. Program je sastavljen tako da je unutar njega moguće razvijati programe kojima mogu biti obuhvaćena i druga djeca, a ne samo ona kod kojih su otkriveni poremećaji u ponašanju.

Još uvijek nije moguće sagledati sve učinke programa. Svakako bi trebalo istražiti širu skupinu kroz duže razdoblje (katamnistička analiza) od kada ne pohađaju skupinu, što prelazi granice ovog rada i što će biti moguće napraviti tek kroz neko vrijeme. Unutar ovog rada pokazalo se da provođenje ovog programa ima smisla te da ispunjava cilj - modifikacija ponašanja i sprječavanje pojave neprihvatljivog ponašanja.

10.2. ISTRAŽIVANJE: "EVALUACIJA USPJEHA AKTIVNOSTI PREVENTIVNOG PROGRAMA RADA SKUPINE DJECE S POREMEĆAJEM U PONAŠANJU MPPI, TIJEKOM ČETIRI GODINE ODVIJANJA AKTIVNOSTI PROGRAMA (1992. do 1996.)"

Sanja Novačić, psiholog

Sažetak

Formativna evaluacija aktivnosti Programa, provedena nakon četiri godine odvijanja Programa pokazala je da aktivnosti "Preventivnog programa rada skupine djece s poremećajem u ponašanju MPPI", djeluju preventivno u smislu **NEPOJAVLJIVANJA novih maloljetnih počinitelja krivičnih djela**, izuzetno dobar utjecaj imaju na **poboljšanje školskog uspjeha** djece uključene u aktivnosti Programa, te utječu na **smanjenje broja neopravdanih izostanaka** (osim u skupini djece koja na početku godine imaju 21 i više neopravdanih sati).

Iznesene su neke metodološke primjedbe autorima Programa, te sugestije u smislu budućeg praćenja aktivnosti i eventualnih promjena u aktivnostima i strukturi Programa.

Uvod

Na zahtjev autora i voditelja Programa, a u svrhu budućeg kvalitetnijeg rada i eventualnog prilagođavanja Programa provedena je formativna evaluacija nakon četiri godine odvijanja aktivnosti Programa.

Analizirani su postojeći kvantitativni i kvalitativni podaci.

Analizirana je svaka skupina podataka zasebno, a uz svaku su izneseni zaključci i sugestije autorima programa koji iz njih proizlaze.

Analiza selekcije i strukture djece koja su sudjelovala u Programu, s obzirom na karakteristike skupina visokog rizika za pojavu ml. delinkvencije (prema postojećim podacima)

Kako se iz pisanih materijala Programa i iskaza voditelja Programa dade zaključiti kriterij za odabir djece koja će sudjelovati u Programu su poteškoće koje djeca ispoljavaju u savladavanju školskog programa, te poremećaji u ponašanju, problemi u komunikaciji, i/ili želja i interes djeteta da bude uključeno u Program.

Na tako odabranom uzorku, tijekom četiri godine odvijanja Programa prikupljeni su podaci (uz pomoć za tu svrhu sastavljenog upitnika) o:

1. socijalno-ekonomskom statusu obitelji:

U kategoriji viših razreda, 28,96% polaznika je iz obitelji sa ispodprosječnim SES-om, 61,60% iz obitelji sa prosječnim SES-om, te 7,58% iz obitelji sa iznadprosječnim SES-om, što je sukladno podacima iz literature o obiteljskim prilikama delinkventne djece i maloljetnika u Hrvatskoj (Bašić, Kovačević, 1984 i Poldrugač i Uzelac, 1980, prema Singer, Mikšaj-Todo-rović, 1983).

Valjanim se pokazalo da se polaznici ne odabiru prema razlikama u socioekonomskom statusu, jer je istraživanjima dokazano da se subuzorci maloljetnika iz obitelji različitog SES-a ne razlikuju s obzirom na pojavu delinkventnog ponašanja.

2. formalnoj strukturi obitelji učenika:

U kategoriji viših razreda, tijekom četiri godine 70,9% polaznika živi s oba roditelja, 22,86% živi s majkom, 2,54% s ocem, 1,38% s bakom i 2,31% u kategoriji ostalo.

Dakle, 29,09% ili jedna trećina polaznika je iz formalno deficitarnih obitelji koje se smatraju faktorom rizika za pojavu poremećenoga i delinkventnoga ponašanja maloljetnika.

3. distribuciji učenika prema kvaliteti odgoja:

Kvalitetu odgoja, autori su podijelili u kategorije kvalitetan (14,72%), prestrog (15,18%), preblag (26,63%), bez kriterija (?) (23,13%), zapuštanje (15,65%), neutvrđeno (4,67%). Postotci u zagradama odnose se na kategoriju viših razreda. Iz postojećih podataka nejasno je na koji način je utvrđena kvaliteta odgoja, te bi sugestija autorima bila upućena na odabir metodološki opravdanog načina utvrđivanja kvalitete odgoja i eventualni odabir nešto drugačijih varijabli koje bi govorele o kvaliteti odgoja (primjerice: tip odgoja: pretjerano strog ili neujednačen, veoma popustljiv, konsekventan i čvrst; tip nadzora nad djetetom: nedovoljan, djelomično dovoljan, dobar; kvaliteta emocionalnog odnosa roditelja prema djetetu: hladnoća i ravnodušnost, toplina i brižnost itsl.)

4. podaci o slaganju među roditeljima u odnosu na odgojne kriterije prema djetetu:

U kategoriji viših razreda, roditelji 25,39% polaznika Programa se slažu u svojim odgojnim kriterijima, 20,86% se ne slažu. 27,43% se slažu povremeno, a 26,3% živi u nepotpunim obiteljima.

U svrhu praćenja uspješnosti aktivnosti Programa čini mi se opravdanije voditi evidenciju broja djece uključene u Program po kriterijima selekcije djece u Program, a ne po faktorima visokog rizika za pojavu ml. delinkvencije.

Naime, poznavanje broja djece uključene u Program sa raznim tipovima poremećaja u ponašanju, izrazito lošim školskim uspjehom, emocionalnim problemima, problemima u komunikaciji, lošim odnosom prema školi i nastavnicima olakšao bi kasnije praćenje promjena u svakoj od navedenih varijabli (vidi detaljnije pod Analiza bihevioralnih varijabli).

Analiza ujednačenosti djelovanja voditelja skupina na Programu MPPI

Voditelji skupina na Programu MPPI, njih 24, mahom su studenti Fakulteta za defektologiju u Zagrebu, te studenti studija za socijalni rad u Zagrebu, završnih godina studija ili apsolventi.

Rad voditelja skupina odvija se pod stalnom stručnom supervizijom. Supervizijski sastanci odvijaju se 1 puta tjedno u trajanju od 2 sata. Čestina odvijanja supervizijskih sastanaka dobra je garancija za djelovanje voditelja skupina u smjeru postignuća postavljenih ciljeva programa.

No, ipak, u svrhu provjere, postavili smo im pitanje o tome što su, po njihovom mišljenju, ciljevi Projekta MPPI ?

Ukupni broj odgovora (62) pokazuje slijedeći rang navedenih ciljeva, koje su definirali voditelji skupina:

- prevencija (14 odgovora),
- rješavanje već postojećih problema (8 odgovora),
- učenje komunikacijskih vještina (6 odgovora),
- rad na slici djeteta o sebi (6 odgovora),
- rad na odnosima i rad u obitelji (6 odgovora),
- razvoj novih interesa, navika, vrijednosti (6 odgovora),
- promjena ponašanja (3 odgovora),
- druženje (2 odgovora),
- po jedan odgovor: pružanje nove šanse, voljeti ih, veze među institucijama, pomoći da budu sretni, zajednički rad na snalaženju u životu.

Iz ove kratke analize, čini se da je slika voditelja skupina o ciljevima kojima teže, ujednačena, što je onda i dobra garancija njihovog djelovanja u istom smjeru.

Sugeriramo da se u praćenju rezultata aktivnosti Programa povede računa i o rezultatima vezanim uz postavljene ciljeve: primjerice, broj djece koja u nekom stupnju uspješnije komuniciraju, koja su promijenila sliku o sebi, svojoj obitelji, promijenila ponašanje i tsl.

Analiza distribucije učenika po broju neopravdanih izostanaka sa nastave, tijekom četiri godine odvijanja Programa

U kategoriji nižih razreda (1-4), neopravdanih izostanaka na početku školske godine ili nema ili se pojavljuju u kategoriji 1 do 5 izostanka i tada je broj učenika sa tim brojem izostanka mali (do 10-ero). Razlike u broju neopravdanih izostanaka sa nastave, između početka i kraja školske godine u ovim se kategorijama u pravilu smanjuju (do tri djeteta sa 1 do 5 neopravdanih izostanka manje). U broju djece bez izostanaka, vidljivo je povećanje broja djece nižih razreda (do dvoje), na kraju školske godine, tijekom prve dvije godine odvijanja Programa, te pad u broju (do osmero), na kraju školske godine, tijekom 94./95. i 95./96.

Čini se da je 95./96. za broj izostanaka u nižim razredima ponešto specifična: naime te godine bilježi se najveći apsolutni broj djece nižih razreda bez izostanaka na početku školske godine, ali i najveći pad njihova broja na kraju školske godine, potom najveći broj djece sa 1-5 izostanaka na početku i na kraju školske godine. Premda je u zadnje navedenoj kategoriji, njihov broj na kraju školske godine ponešto smanjen (za dva djeteta).

Slika je nešto drugačija u kategoriji viših razreda (5. do 8. razredi): broj djece sa neopravdanim izostancima u svim kategorijama je znatno veći (do 47-ero) i na početku školske godine najveći broj djece je sa 1-5 i 6-10 izostanaka. U navedenim kategorijama izostanaka najveća su smanjenja u broju djece na kraju školske godine: i do 17-ero djece manje na kraju školske godine se pojavljuje sa izostancima do 10 sati.

U kategoriji najvećeg broja izostanaka (21 do 31 neopravdanih sati i 31 i više neopravdanih, broj djece kreće se do 13-ero na početku školske godine, a tijekom sve 4 godine odvijanja Programa vidljiv je trend porasta broja djece sa navedenim brojem izostanaka (do 19-ero) na kraju školske godine.

Tijekom četiri godine navedeni porast u broju djece sa neopravdanim izostancima se smanjuje: od 19-ero prve godine do 11-ero 1995./96.

Broj djece bez izostanaka u višim razredima, na početku školske godine, relativno je visok: tijekom prve dvije godine odvijanja Programa (do 25-ero) i takav uz manja odstupanja ostaje na kraju školske godine. Upola manji broj djece bez izostanaka nalazimo 94./95. i 95./96, s time da se 94./95. na kraju školske godine povećava za jedno, a 94./95. smanjuje za 4-ero djece.

* **Zaključak:** na osnovi ove analize čini se da aktivnosti Programa najveći utjecaj imaju na skupinu djece sa 1 do 10 neopravdanih izostanaka na početku školske godine (doduše, kojeg smjera su promjene: idu li prema većem ili manjem broju neopravdanih izostanaka nije moguće vidjeti iz tablice, a u tom smislu je i preporuka da se ubuduće, u svrhe praćenja uspješnosti Programa, o tome vodi evidencija).

Djeca koja, po broju neopravdanih izostanaka spadaju u ekstremne kategorije (21 i više) očito uz aktivnosti Programa, ili umjesto njih trebaju i neke druge oblike rada, budući da u ovoj kategoriji tijekom četiri godine bilježimo samo povećanje u broju neopravdanih izostanaka.

Analiza distribucije učenika prema školskom uspjehu, tijekom 4 godine odvijanja Programa

Tabela distribucije učenika viših razreda prema školskom uspjehu na početku školske godine već i na prvi pogled pokazuje distribuciju pomaknutu prema nizim vrijednostima, odnosno znatnije veći broj učenika sa negativnim ocjenama (1, 2, 3 i više negativnih ocjena).

Takva distribucija govori i o selekciji polaznika aktivnosti Programa, tj. o odabiru djece viših razreda sa lošijim školskim uspjehom.

Učenici nižih razreda su tijekom prve godine odvijanja aktivnosti Programa sa dobrim, vrlo dobrim i odličnim uspjehom. Tijekom kasnijih godina, i u nižim razredima pojavljuju se djeca sa 1, 2, 3 i više negativnih (do dvoje).

Na kraju školske godine, vidljiv je trend rasta broja učenika viših i nižih razreda u kategorijama dobar, vrlo dobar, odličan (najveći porast broja učenika viših razreda nalazimo u kategoriji dobar, i to 40-ero).

U svim kategorijama negativnih ocjena, vidljiv je pad broja učenika viših razreda (i do 43-oje manje) tijekom sve četiri godine odvijanja aktivnosti Programa.

* Prema ovim podacima, aktivnosti Programa nesumnjivo pozitivno utječu na školski uspjeh polaznika Programa (što bi, ako spekuliramo u mogućim uzrocima, bio rezultat neposrednih bihevioralnih promjena izazvanih sudjelovanjem u skupini, ili pak, rezultat moguće promjene stava učitelja prema djeci koja su uključena u rad skupine).

Analiza broja djece-počinitelja novih krivičnih djela tijekom godine u kojoj su bili uključeni u skupine MPPI programa

Kvantitativnom analizom broja djece-počinitelja novih krivičnih djela tijekom godine u kojoj su bili uključeni u skupine MPPI programa vidljivo je da u ukupnom broju, osim 94./95. nema značajnijeg pada u broju počinitelja novih krivičnih djela (najviše 12 tijekom 93./94, s padom do 8 tijekom 95./96.).

Kvalitativna analiza, međutim, pokazuje da se u 7 slučajeva tijekom dvije do četiri godine pojavljuju ista djeca (kojima je, ponavljamo, potreban neki drugi tip tretmana).

Kako se u preventivnim programima uspjehom smatra i ne-pojavlivanje novih slučajeva, čini se da se samo 10-ero novih počinitelja (tijekom 4 godine) mogu smatrati nesumnjivim uspjehom.

Prema analizi broja maloljetnih počinitelja novih krivičnih djela evidentno je da aktivnosti Programa djeluju na NEPOJAVLJIVANJE novih slučajeva, čime je preventivni karakter aktivnosti Programa nesumnjivo postignut.

Interesantna je analiza broja djece-počinitelja krivičnih djela prije uključivanja na Program - njih je tijekom 4 godine - bilo samo 5-ero. To je još jedan podatak koji govori o preventivnom (a ne kurativnom) karakteru Programa. Od navedenih 5-ero počinitelja krivičnih djela, samo je jedan krivično djelo počinio ponovno. Ostala četvorica, tijekom slijedećih godina se ne pojavljuju kao počinitelji krivičnih djela.

U godini sudjelovanja u aktivnostima skupina na Programu, kao počinitelji krivičnih djela pojavljuje se 10 djece (od kojih jedan počinitelj i prije polaska na skupinu). Od ukupno 455 djece koja su sudjelovala u aktivnostima Programa, pojavljuje se 16-ero počinitelja krivičnih djela tijekom 4 godine (32 krivična djela) što čini 3,52%. Postotak djece i maloljetnih počinitelja krivičnih djela na području Peščenice, u istom četverogodišnjem periodu kreće se od 6,87% do 7,55% (prema podacima statistike Državnog odvjetništva).

Za isti četverogodišnji period, postotak djece-počinitelja krivičnih djela na području Peščenice (prema podacima statistike Državnog odvjetništva) kreće se od 5,28 do 11,25%.

Ako zanemarimo neke moguće metodološke zamjerke i polaznike Programa promatramo kao odvojeni uzorak, te ga kao takvog usporedimo sa godišnjim podacima o broju djece-počinitelja krivičnih djela na području Peščenice rezultati su slijedeći: 1992./93. 8 sudionika Programa (6,2%) počinilo je krivično djelo, na području Peščenice taj postotak je 5,28% (15 počinitelja); 1993./94. 5-ero novih (7 ponovljenih) počinitelja na Programu (2,97%), a na Peščenici (5,37% ili 17 počinitelja).

Godine 1994./95. nema novih počinitelja, a 4-ero počinitelja su ponavljajući. Iste godine na Peščenici je 13 počinitelja ili 8,17%. 1995./96. petero je novih počinitelja (3 ponavljajuća) ili 3,91%, dok je na Peščenici 18-ero počinitelja.

Postotak sudionika-počinitelja krivičnih djela, u odnosu na broj djece-sudionika Programa nesumnjivo je malen, što imajući stalno na umu da u Programu sudjeluju djeca identificirana kao djeca sa poremećajima u ponašanju, govori o kvaliteti Programa i svrsishodnosti aktivnosti Programa.

Ono što, ponovno ponavljamo, aktivnosti Programa "ne rješavaju" su maloljetni počinioci krivičnih djela koji tijekom godina, unatoč sudjelovanju u aktivnostima Programa, krivična djela opetovano čine.

Analiza bihevioralnih varijabli

S obzirom na definiciju programa kao preventivnog, te na odabir populacije kojoj je Program namijenjen, jasna je odluka autora da rezultate bilježe u varijablama kojima se i inače, vrednuju pomoci u provođenju i uspješnosti programa namijenjenih delinkventnim maloljetnicima i djeci.

Ovaj odabir varijabli, u nesrazmjeru je sa definiranim ciljevima, točnije sa ciljevima koje navode voditelji skupina.

U tom smislu je i sugestija, već više puta spominjana da se, tijekom budućih godina odvijanja Programa, povede računa i o praćenju realizacije ciljeva, (koristeći podatke o promjenama specifičnijih ponašanja djece - polaznika programa) čime bi, uvjereni smo i uspješnost programa bila mnogo bogatije prikazana.

Osim toga, pristup u kojem bi se stalno pratilo stupanj postignuća ciljeva, omogućio bi autorima da i sadržaj odvijanja programa, prilagođavaju na način da odabir aktivnosti ide u smjeru, što mogućnosti mijenjanja subci-ljeva, što mogućnosti maksimalnog prilagođavanja aktivnosti postavljenim ciljevima.

ZAKLJUČAK I SUGESTIJE VODITELJIMA PROGRAMA

Općenito, broj postojećih pokazatelja uspješnosti Programa isuviše je štur u odnosu na brojne ciljeve i raznovrsne aktivnosti koje se odvijaju u okviru aktivnosti Programa.

Neopravdani izostanci s nastave, školski uspjeh i broj počinitelja novih krivičnih djela svakako su vrlo vrijedni pokazatelji, posebice stoga što je program definiran kao preventivni. Međutim, sadržaj rada na Programu daleko je opširniji i bogatiji i njegovi se rezultati, uvjereni smo, mogu registrirati i prikazati u daleko većem rasponu, posebice u dijelu promjena u ponašanju djece polaznika programa, te u dijelu promjene stavova i znanja roditelja i odnosa u obitelji.

Otuda i sugestija autoru i voditeljima Programa da u praćenju uspješnosti aktivnosti Programa povedu računa i o nekim drugim varijablama u kojima je vrijedno zabilježiti promjene.

Analiza postignutih rezultata, putokaz je i za moguće promjene u obogaćivanju Programa sadržajima koji bi specifičnije bili usmjereni na skupinu polaznika koji se na početku školske godine pojavljuju sa najviše neopravdanih izostanaka, te na polaznike koji se uzastopce pojavljuju kao počinitelji krivičnih djela: eventualno nešto drugačiji pristup njihovim obiteljima i sl.

Sanja Novačić, psiholog

Zagreb, kolovoza 1997.

11. PLANOVI ZA BUDUĆNOST

Tijekom pet godina postojanja, projekt MPPI razvijao se kroz mnoge faze u načinima rada i organizacije; na kraju pete godine sazrele su ideje i mogućnosti za daljnji razvoj sljedećih godina. Te se ideje odnose na sljedeće aspekte:

1. Daljnje obrazovanje voditelja:

- dodatne edukacije za voditelje,
- skupne psihoterapije,
- vještine (glazbene, scenske, likovne, borilačke itd.),
- ljetne i zimske radionice za voditelje.

2. Daljnje unapređivanje oblika rada:

- edukacije i workshopovi za nastavnike i pedagoge,
- osnivanje skupina za nadarenu djecu,
- završni prikaz rada skupina (predstave i sl.),
- individualni rad u satnici od minimalno 4 sata tjedno.

3. Unapređivanje organizacije rada:

- suradnja s fakultetima za defektologiju, socijalni rad, psihologiju, pedagogiju, u vezi s individualnim voditeljima, edukacije, te evaluacije rada (rezultati dobiveni u navedenim diplomskim radovima i istraživanju bili su poticaj i osnova za opsežno istraživanje djelotvornosti projekta, koje će se provesti u školskoj godini 1997./98. u svim postojećim skupinama djece, a obuhvatit će djecu, njihove roditelje i nastavnike, kao i voditelje skupina).

12. KLJUČNI POJMOVI

DEVIJANTNO PONAŠANJE

- prema normativnoj definiciji, devijantno ponašanje je ono koje odstupa od ponašanja koje očekuje većina u nekoj društvenoj zajednici;
- prema reaktivnoj definiciji, devijantno ponašanje je ono na koje drugi negativno reaguju i osuđuju ga (M. Singer: Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1994.).

DIJETE

- čovjek u razvojnoj fazi od rođenja do mladenačkog doba. U tom razdoblju još nije potpuno dozrio i formiran organizam, jer neprekidno raste i razvija se, mijenja i usavršava (Opća enciklopedija, Zagreb, 1977.);
- nova jedinka koja se začinje u čudesnom randevuu dviju spolnih stanica od kojih svaka pamti genetski materijal čitave evolucije čovjeka (Zlatko Bastašić: "Lutka ima i srce i pamet", Zagreb, 1990.).

FEEDBACK

- verbalni ili neverbalni odgovor na nečiju jedinicu ponašanja (očitanog ponašanja), datotek neposredno nakon očitovanja tog ponašanja, a koji je takva karaktera da ga osoba, koja iskazuje ponašanje, može koristiti i primiti. (Bašić, Koller-Trbović, Žižak: Integralna metoda, Alinea, Zagreb, 1993.).

SKUPINA

- manji broj ljudi (do 20) koji imaju vrlo visoku mogućnost redovitog susretanja; koji su u nekom međusobnom odnosu, koje drugi ljudi (a i oni sami sebe) prepoznaju kao socijalnu jedinku, te koji tendiraju razvijanju pozitivnih stavova i osjećaja jedni prema drugima, kao i prema skupini (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak: Integralna metoda, Alinea, Zagreb, 1994.)
- psihosocijalna sredina koja ima vlastitu strukturu (Z. Gruden: Psihoterapijska pedagogija, 1994.)

SKUPNI RAD

- široko područje rada koji se ostvaruje s pojedincima organiziranima u skupinu i u situacijama kada se oni međusobno mogu sporazumjeti, vidjeti, čuti, a koji ide za ostvarivanjem nekog cilja (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak: Integralna metoda, Alinea, Zagreb, 1994.);
- sumarni pojam kojim se označava sva kompleksnost stručnih interesa za skupinu, procese i faze njenog formiranja i funkcioniranja, uloge i

načine vođenja itd. (Bašić, Žižak: Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajima u ponašanju, Zagreb, 1992.);

- cilju usmjerena aktivnost male skupine ljudi čija je svrha zadovoljavanje različitih potreba članova, rješavanje njihovih životnih problema i osnaživanje za djelotvornije suočavanje sa životnim poteškoćama i izazovima. Neposredni rad temelji se na teorijskim znanjima psihologije male skupine, specifičnim vještinama vođenja i humanističkim vrijednostima (Ajduković, M.: Grupni pristup u psihosocijalnom radu, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1997.).

IDENTIFIKACIJA

- poistovjećivanje pojedinca s nekom ličnošću ili soc. skupinom da bi njihove uspjehe ili snagu doživio kao svoje vlastite. Identifikacija je oblik ponašanja, koje u istom obliku može biti simptom normalnog procesa socijalizacije, zadovoljenja soc. potreba i obrane od tjeskobe zbog vlastitih ograničenja ili neuspjeha. (M. Čudina, J. Obradović: Psihologija, Panorama, Zagreb, 1965.).

IGRA

- 1. intelektualna ili tjelesna aktivnost koja ima kao jedini cilj da se osoba koja joj se predaje zabavi; razonoda, rekreacija; 2. slična djelatnost podvrgnuta nekim pravilima ili nekom sustavu pravila (V. Anić: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi liber, Zagreb, 1991.);

- prvo čovjekovo samostalno i stvaralačko iskustvo s okolinom. Ona je jedan od prvih načina učenja koji omogućuje svakom, i djetetu i odraslome, da znanja koja mu mogu pomoći u racionalnoj, djelotvornoj i organiziranoj akciji iznađe upravo u sebi i kroz vlastito iskustvo (Bunčić, Ivković, Janković, Penava: Igrom do sebe, Alinea, Zagreb, 1994.);

- aktivnost svojstvena pretežno djetinjstvu. Ona nije samo zabava, to je rad i djetetova potreba. U igri ono uživa, u igri stvara, postaje spretnije, razvija se i dozrijeva nalazeći najpovoljnije kompromise između svojih želja i stvarnosti (S. Nikolić: Mentalni poremećaji u djece i omladine 3, 1992.).

INDIVIDUALNI RAD

- upućuje na važnost svakog pojedinca kao posebnoga, različitoga i neponovljivog, a onima koji ga poštuju pruža zadovoljstvo izbora različitih pristupa, postupaka i odnosa, mogućnost za upoznavanje različitosti, a time i za vlastito obogaćivanje. (Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak: Integralna metoda, Alinea, Zagreb, 1994.).

KOMUNIKACIJA

- proces odašiljanja, prenošenja i primanja poruka, signala ili informacija. U taj proces uključena su najmanje tri elementa: izvor informacije, koji poruku odašilje, prijenosni vod (komunikacijski kanal), kojim se ona prenosi i odredište (primalac) koje prima poruku. Poruka se prenosi prijenosnim vodom u nekom fizikalnom obliku, koji nazivamo signalom. Procesom kodiranja poruka se pretvara u signal. Obrnuti proces pretvaranja signala u poruku, kojim se obnavlja izvorno saopćenje, naziva se dekodiranje. (B. Petz i sur.: Psihologijski rječnik, Prosvjeta, Zagreb, 1992.).

KOMUNICIRATI

- znači biti u vezi, ophoditi se; održavati, uspostavljati, vršiti komunikaciju (V. Anić: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi liber, Zagreb, 1991.);

- etimološko značenje: Komunikacija je aktivnost stvaranja zajedničkog. Gledana kao proces komunikacija je međusobno utjecanje ljudi uporabom simboličnih sredstava. (Novosel, 1991., prema Bašić, Koller-Trbović, Žižak 1993).

MODIFIKACIJA PONAŠANJA

- pokušaj da se ljudsko ponašanje i emocije usmjere u korisnom pravcu u skladu sa zakonitostima modernih teorija učenja (Eysenck, 1964., prema Bašić i Žižak, 1992.).

POREMEĆAJI U PONAŠANJU

- takva ponašanja koja izlaze iz relativno širokog okvira ponašanja većine osoba u sredini kojoj pojedinac pripada, štetna su i opasna bilo za takvu osobu, bilo za njenu okolinu, izviru iz širokog biopsihosocijalnog kompleksa i iziskuju organiziranu stručnu i širu društvenu intervenciju (Bećin, 1968., prema Mejovšek, Stančić, Kovačević, 1988.);

- skupni naziv za sve one pojave biološke, psihološke i socijalne geneze koje manje ili više pogađaju pojedinca i nepovoljno djeluju na njegovu aktivnost i reaktivnost, te neugodno ili dapače štetno i opasno utječu na druge pojedince i društvene organizme (npr. porodicu, školski kolektiv, dječje i omladinske organizacije, te užu i širu zajednicu) (Dobrenić i Poldrugač, 1974, prema Bašić i Žižak, 1992.).

PREVENCIJA

- pravodobno otkrivanje onih osoba, a napose maloljetnika, u čijim se životnim situacijama javljaju u povećanom broju potencijalno kriminogeni faktori (otkrivanje tzv. "predelinkventnih situacija") (M. Zvonarević: Socijalna psihologija, Školska knjiga, Zagreb, 1989).

SOCIJALIZACIJA

- proces prilagođavanja djeteta zahtjevima društvene okoline usvajanjem načina ponašanja i karakteristika koje su uobičajene u njegovoj socijalnoj okolini (M. Čudina, J. Obradović: Psihologija, Panorama, Zagreb, 1965.);

- proces kojim osoba (naročito dijete) stječe osjetljivost za socijalne podražaje (osobito na pritiske i obaveze društvenog života) i uči sporazumijevati se s drugima i ponašati se kao drugi u njegovoj skupini ili kulturi (English i English, 1970, prema Kovačević, Stančić, Mejovšek, 1988.);

- proces u kojem dijete ili odrasli čovjek uči običaje, navike, vrijednosti, jezik i ostale procese i situacije okoline u kojoj živi, kako bi se što bolje integrirao u tu okolinu. (Pri tome se ne misli samo na poželjne, već i na nepoželjne procese i situacije.) (B. Petz i sur.: Psihologijski rječnik, Prosvjeta, Zagreb, 1992.).

SUKOB

- oblik suprotstavljanja dviju ili više strana zasnovan na nesuglasju ciljeva, želja ili vrijednosti, ili situacija u kojoj postoje suprotna zbivanja, nastojanja, ponašanja ili čuvstva (B. Petz i sur., 1992. prema Ajduković, M., 1997.).

VODITELJ SKUPINE

- aktivnosti voditelja usmjerene su prema pojedinim članovima skupine, skupini kao sustavu uzajamne podrške i pomoći članova te skupine u socijalnom okruženju. (Ajduković, M.: Grupni pristup u psihosocijalnom radu, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1997.);

- “ima ulogu... stvaranja uvjeta za slobodnu komunikaciju po mjeri skupine te prateći grupne procese i potpomažući ih” (J. Bašić, A. Žižak: “Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajem u ponašanju”, biblioteka “Socijalna zaštita”, Zagreb, 1992.).

13. PRILOZI

13.1. RECENZIJA RUKOPISA "MPPI"

Rukopis "MPPI" u koautorstvu je napisalo 14 autora, apsolvenata i diplomiranih socijalnih pedagoga i socijalnih radnika, a uredili su ga dipl. socijalni radnik Antun Ilijaš i dipl. socijalni pedagog Nebojša Buđanovac.

Radi se o rukopisu koji na sistematičan način prezentira rad na projektu "MPPI" kojeg je 1992. g. započeo Centar za socijalnu skrb, podružnica Peščenica, u osnovnim školama na tom području, s ciljem prevencije i tretmana poremećaja u ponašanju djece i mladih.

Rukopis ima obilježja priručnika u kojem je moguće pratiti cjelokupan rad na projektu od njegova početka do danas s vrlo detaljnim i konkretnim smjernicama za rad. Ukratko su navedeni razlozi koji su autore motivirali na pokretanje takvog projekta, kao i teorijske i praktične spoznaje od kojih su započeli. Kroz cijeli rukopis moguće je pratiti kontinuiranu provjeru i stalno preispitivanje vlastitog rada, te unosenje promjena, a sve s ciljem što kvalitetnijeg, te potrebama djece, roditelja i društva u cjelini, primjerenog rada na suzbijanju i sprečavanju poremećaja u ponašanju djece i mladeži. Iz tih razloga nemoguće je ovaj rukopis promatrati odvojeno od neposrednog angažmana autora i drugih sudionika na projektu, budući se radi o isprepletenosti uloga, što držim posebnom kvalitetom rukopisa. Potreba i želja autora rukopisa da o svojim iskustvima progovore i podijele ih sa svim zainteresiranim osobama (prvenstveno studentima i stručnjacima koji djeluju na ovom području) i učine napor prezentiranja takve materije kroz jedan takav rukopis koji je pred nama, procjenjujem visoko vrijednim doprinosom stručnoj i praktičnoj djelatnosti na području prevencije i tretmana poremećaja u ponašanju djece i mladeži.

Rukopis se proteže na 120 stranica teksta, a sadržajno je podijeljen u 14 cjelina koje se uglavnom odnose na sljedeća područja:

- rad s učenicom (kriteriji za sudjelovanje u programu, skupni i individualni rad, različite aktivnosti u školi i izvan škole) i to je primarni dio ne samo rukopisa, već i projekta, te je vrlo detaljno razrađen u svim segmentima,
- rad s roditeljima (u školi i kroz posjete kod kuće) kao nezaobilazni dio rada s djetetom/učenicom,
- suradnja sa stručnjacima/djelatnicima u školi (pedagogom, nastavnicima, ravnateljem i drugim važnim osobama za dijete),
- "rad na sebi" voditelja navedenih aktivnosti, kroz superviziju, stalno praćenje, unosenje promjena, doedukacije i sl.,
- znanstvena i stručna evaluacija pojedinih segmenata projekta, kao i ukupnog rada na projektu u prve 4 godine, te planovi za budućnost.

Prateći tijek prezentacije materije, čitatelj može dobiti potpuni uvid ne samo u pogledu prezentacije formalnih ciljeva, zadataka i svrha projekta o kojem je riječ, već upravo i metodičkih i sadržajnih aspekata konkretnog rada na projektu uz navođenje konkretnih primjera iz neposrednog rada.

Posebno je dojmpljiva otvorena i javna evaluacija projekta za prve 4 godine njegova provođenja, a na temelju svih raspoloživih informacija i dokumentacije, gdje autori prezentiraju pokazatelje o tzv. uspješnosti i primjenjivosti projekta, odnosno o učinkovitosti njihova rada u cilju suzbijanja i sprječavanja poremećaja u ponašanju kod učenika uključenih u projekt. Iako ti rezultati nisu uvijek sukladni njihovim očekivanjima i željama, moguće je pratiti spremnost za učenje na temelju dosadašnjih rezultata i unošenje promjena tamo gdje se to, bilo kroz praksu, bilo kroz znanstvenu provjeru, pokazalo potrebnim. Kroz cijeli tekst je moguće pratiti stalno traganje autora za boljim i kvalitetnijim radom, kroz provjeru učinaka vlastitog rada, dakle i kroz samoevaluaciju i kroz evaluaciju izvana.

Prikazi sažetaka diplomskih radova još samo produbljuju i dopunjuju stav da se radi o serioznom pristupu svih sudionika u projektu koji puno ulažu u taj rad i žele ga obogatiti i učiniti kvalitetnijim. To dokazuje kako studenti već za vrijeme studija, ukoliko su dovoljno motivirani i stručno vođeni i pripremani, mogu aktivno sudjelovati u cjelokupnom procesu rada na projektu - od njegova pokretanja, susretanja s administrativnim i drugim problemima i rješenjima, preko učenja i rada na sebi, te neposrednog vlastitog rada s djecom i svim važnim odraslim osobama u njihovu životu, do provjeravanja vlastitog rada kroz evaluaciju i superviziju, te kroz vezu sa znanstvenim i teorijskim pristupima. Na taj način aktivno i kvalitetno pridonose formiranju svog profesionalnog identiteta, a posebno još i kroz angažman na prezentaciji vlastitog rada kroz jedan ovakav priručnik.

Radi se o potpunom, cjelovitom projektu - programu rada sa svim potrebnim elementima i fazama rada i sa svim sudionicima koji trebaju biti uključeni u takav projekt. Posebna vrijednost tog projekta ogleda se i u njegovoj razvojnoj komponenti gdje svi stalno uče i napreduju, ne samo korisnici, već i zaposleni i gdje imaju mogućnost napredovanja i rasta od onih koje uče do onih koji uče.

Sve je to moguće pratiti kroz priručnik "MPPI" što predstavlja njegovu posebnu kvalitetu i značaj, kao i stav i ponuda autora svim čitateljima da im se obrate bilo u slučaju potrebe dodatnih informacija, bilo u slučaju predlaganja nekih boljih rješenja i ideja i međusobne suradnje.

Na temelju iznesenog držim da se radi o rukopisu koji ima obilježja priručnika i koji je od interesa za širi krug korisnika, a posebno za:

- studente Fakulteta za defektologiju, Studija socijalnog rada, Psihologije, Pedagogije, i srodnih fakulteta,
- završene stručnjake spomenutih fakulteta koji rade u području prosvjete i socijalne zaštite,
- nastavnike u osnovnim i srednjim školama, te
- volontere i druge zainteresirane osobe koje suradno djeluju s drugim stručnjacima na sličnim projektima.

Preporučujem tiskanje ovog priručnika.

U Zagrebu, 2.12.1997.

Doc. dr. sc. *Nivex Koller-Trbović*
Sveučilište u Zagrebu
Fakultet za defektologiju
Odsjek za poremećaje u ponašanju

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Koller', with a large, sweeping flourish that loops back to the right.

13.2. RECENZIJIA:
PRIRUČNIK ZA PROVOĐENJE PROGRAMA
"MODIFIKACIJA PONAŠANJA PUTEM IGRE"

Skupina autora

Priručnik za provođenje programa "Modifikacija ponašanja putem igre" predstavlja vrijedan pokušaj paraprofesionalaca i profesionalaca da svoja iskustva petogodišnjeg rada na prevenciji poremećaja u ponašanju djece pretoče u pisani tekst. Navedeni priručnik ima nekoliko vrijednih obilježja:

1. u priručniku se opisuje interdisciplinarno planiran i proveden program prevencije poremećaja u ponašanju,
2. u priručniku se opisuje suradni rad stručnjaka i studenata socijalnog rada i studenata defektologije,
3. u priručniku se nalaze vrijedna iskustava i zapažanja mladih, ali iskusnih pomagača koja mogu biti koristan putokaz kako studentima, tako i praktičarima u području rada s djecom i mladeži.

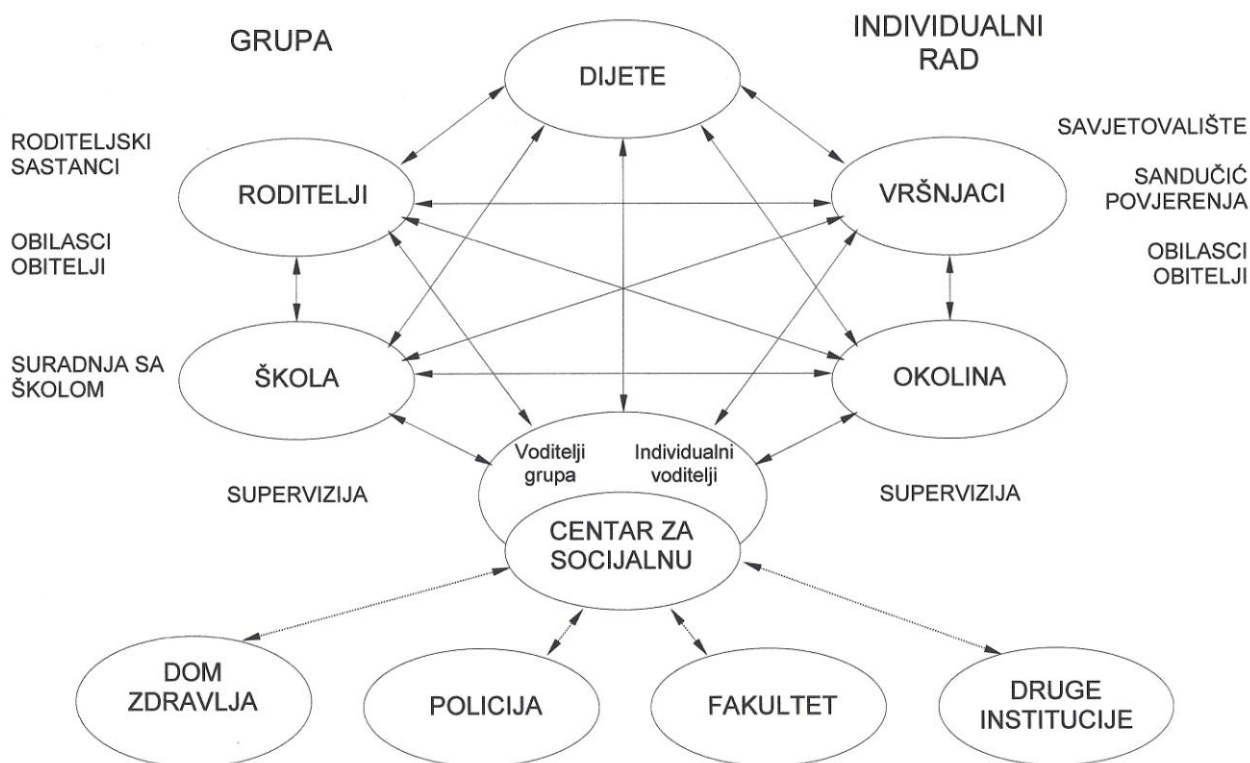
Priručnik je vrijedan putokaz praksi ne samo u području prevencije poremećaja u ponašanju, već i u tome kako je važno svoja iskustva objediniti i dati na uvid stručnoj javnosti. Mišljenja sam da će ovaj priručnik biti koristan ne samo studentima, već i stručnjacima te da kako takav proširuje raspon stručnog izdavaštva u nas.

U Zagrebu, 9. rujna 1997.

Prof. dr. sci. *Marina Ajduković*
Studijski centar socijalnog rada
Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu

13.3. MREŽA SURADNJE

BILJEŠKE O AUTORIMA

Lara Amižić - rođena je 1971. u Splitu; po zanimanju defektolog - socijalni pedagog; radila na projektu MPPI od 1994. do 1997. godine kao voditelj skupnog rada.

Andreja Bartolić - rođena u Zagrebu 1968; po zanimanju je odgajatelj predškolske djece i dipl. defektolog - socijalni pedagog; na projektu MPPI radila od 1992. do 1997. godine kao voditelj skupnog rada.

Nebojša Budanovac - rođen je u Varaždinu 1973. godine. Diplomirani je defektolog - socijalni pedagog. Na projektu MPPI radi od 1993. godine, kao voditelj skupnog rada.

Ivan Delić - rođen je u Karlovcu 1970. godine. Po zanimanju je dipl. defektolog - socijalni pedagog. Na projektu MPPI vodio je skupni rad od 1993. do 1996. godine.

Klaudia Devčić - rođena 1971. u Gospiću. Apsolvent je na studiju za socijalni rad. Na projektu MPPI vodi skupni rad od 1995. godine.

Tatjana Hip - rođena je 1972. u Varaždinu. Diplomirani je defektolog - socijalni pedagog. Na projektu MPPI radi od 1992. godine, kao voditelj skupnog rada.

Antun Ilijaš - rođen je 1966. u Zagrebu. Diplomirao je socijalni rad. 1992. zajedno sa Anom Sutlović pokrenuo je projekt MPPI, na kojem radi kao supervizor.

Margareta Kuftinec - rođena je u Zagrebu 1972. godine. Apsolvent je socijalne pedagogije na Fakultetu za defektologiju. Na projektu MPPI skupni rad vodi od 1993. godine.

Anita Lijović - rođena je u Subotici 1972. godine. Po zanimanju je profesor defektologije. Na projektu MPPI radi od 1994. godine kao voditelj skupnog rada.

Mirjana Marojević - rođena je 1971. u Zagrebu. Diplomirani je socijalni radnik. Na projektu MPPI radi kao voditelj skupnog rada od 1994. godine.

Nela Puđa - rođena je u Zagrebu 1971. Po zanimanju je dipl. defektolog - socijalni pedagog. Na projektu MPPI radi od 1994. godine, kao voditelj skupnog rada.

Maša Popović - rođena 1973. u Zagrebu; diplomirani je defektolog - socijalni pedagog. Na MPPI projektu vodi skupni rad od 1993. godine.

Andreja Rosandić - rođena je 1972. u Zagrebu. Diplomirani je defektolog - socijalni pedagog. Od 1994. godine radi kao voditelj skupine na projektu MPPI.

Jasmina Šeni - rođena je u Zagrebu, 1972. godine. Po zanimanju je defektolog - socijalni pedagog. Od 1993. do 1996. radila je na projektu MPPI kao voditelj skupine.

14. PREPORUČENA LITERATURA

1. Ajduković, M., Pečnik N.: "Nenasilno rješavanje sukoba", Alinea, Zagreb, 1994.
2. Ajduković, M., Janković, J., Horvat-Kutle, S., Žižak, A.: "Prevenција poremećaja u ponašanju kod djece stradalnika rata", Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1995.
3. Bašić J., Hudina B., Koller-Trbović, N. Žižak, A.: "Integralna metoda - priručnik", Alinea, Zagreb, 1994.
4. Bognar L., Uzelac M., Bagić A.: "Budimo prijatelji", Slon, Zagreb, 1994.
5. Filipović, I.: "Kako biti bolji roditelj", Alinea, Zagreb, 1994.
6. Janković, J.: "Sukob ili suradnja", Alinea, Zagreb, 1994.
7. Janković, J.: "Zločesti đaci genijalci", Alinea, Zagreb, 1997.
8. 125 ways to get involved, Edicija RT-YU 1989.

15. LITERATURA

1. Ajduković, M.: "Grupni pristup u psihosocijalnom radu", Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 1997.
2. Anić, V.: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi liber, Zagreb, 1991.
3. Bastašić, Z.: "Lutka ima i srce i pamet", Zagreb, 1990.
4. Bašić, J., Hudina B., Koller-Trbović, N. Žižak A.: "Integralna metoda - priručnik", Alinea, Zagreb, 1994.
5. Bašić, J., Koller-Trbović, N. Žižak A.: "Integralna metoda", Alinea, Zagreb, 1994.
6. Bašić, J. Žižak, A.: "Programski aspekti tretmana djece i omladine s poremećajem u ponašanju", biblioteka "Socijalna zaštita", Zagreb, 1992.
7. Bognar, L., Uzelac, M., Bagić A.: "Budimo prijatelji", Slon, Zagreb, 1994.
8. Buđanovac, N.: "Negativna afektivnost i samoprocjena poremećaja u ponašanju djece uključene u program MPPI" - diplomski rad na Fakultetu za defektologiju, 1997.
9. Bunčić, K., Ivković, Đ., Janković, J., Penava A.: "Igram do sebe", Alinea, Zagreb, 1994.
10. Čudina, M., Obradović, J.: "Psihologija", Panorama, Zagreb, 1965.
11. Gruden, Z.: "Psihoterapijska pedagogija", 1994.
12. Ivanković, Ž. M.: "Bolje spriječiti nego liječiti - MPPI - modifikacija ponašanja putem igre - preventivni program rada s djecom osnovnoškolske dobi" - diplomski rad na Studiju socijalnog rada, 1995.
13. Majerić, M.: "Prikaz preventivnog programa MPPI" - diplomski rad na Studiju socijalnog rada, 1997.
14. Nikolić, S.: "Mentalni poremećaji u djece i omladine 3", 1992.

15. Pogorelac, A.: "Samoprocjena značenja skupine za učenike uključene u program MPPI" - diplomski rad na Fakultetu za defektologiju, 1997.
16. Petz B. i sur: "Psihologijski rječnik", Prosvjeta, Zagreb, 1992.
17. Opća enciklopedija, Zagreb, 1977.
18. Singer, M.: Kriminologija, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1994.
19. Singer, M., Mikšaj-Todorović, Lj.: Delinkvencija mladih, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 1993.
20. Smetiško D.: "Samoprocjena komunikacijskog značenja igre čenika uključenih u program "Modifikacija ponašanja putem igre" - diplomski rad na Fakultetu za defektologiju, 1996.
21. Starek J.: "Procjena značenja metode crteža za uspješnost učenika uključenih u program MPPI" - diplomski rad na Fakultetu za defektologiju, 1996.
22. Šeni J.: "Prikaz programa MPPI - modifikacija ponašanja putem igre, preventivnog programa rada s skupinama djece osnovnoškolske dobi s poremećajima u ponašanju", - diplomski rad na Fakultetu za defektologiju, 1996.
23. Zvonarević, M.: Socijalna psihologija, Školska knjiga, Zagreb, 1989.